

आदरणीय दाजुभाई तथा दिदी बहिनीहरु,

१. लोकसम्मतिको आधारमा शासन व्यवस्था संचालन गर्ने शाहवंशीय परम्परा अनुरूप श्री ५ महाराजाधिराज ज्ञानेन्द्र बीर विक्रम शाहदेव सरकारबाट २०६१ माघ १९ गते देश र जनताको हितको लागि एउटा ऐतिहासिक कदम चालिबक्सेको छ। मौसुफ सरकारको उक्त कदमलाई सार्थक तुल्याउन र शान्तिको पुनर्स्थापनाबाट स्थायित्व एवं प्रगति हासिल गर्ने उद्देश्य लिएर म आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को बजेट सार्वजनिक गर्न तपाईंहरु समक्ष उपस्थित भएको छु।
२. आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को विनियोजन अध्यादेश, आर्थिक अध्यादेश, राष्ट्र ऋण उठाउने अध्यादेश र ऋण तथा जमानत अध्यादेश श्री ५ महाराजाधिराज सरकारबाट आजै जारी भएका छन्। श्री ५ बाट जारी भएका अध्यादेशहरुको मुख्य विषयवस्तु र तिनमा अन्तर्निहित सिद्धान्तको जानकारी यसै वक्तव्यबाट गराउने छु।
३. शान्तिको पुनर्स्थापनाद्वारा बहुदलीय प्रजातन्त्रको संपोषण गर्ने र आतंकवाद विरुद्ध सम्पूर्ण प्रजातान्त्रिक शक्तिहरु एकजुट हुनुपर्छ भन्ने मान्यता श्री ५ को सरकारको रहेको कुरा पनि म यस अवसरमा सबैमा अवगत गराउन चाहन्छु।
४. प्रजातन्त्रको निष्ठापूर्ण अभ्यास, सार्थक बजारमुखी अर्थतन्त्र, सुशासन, पारदर्शीता र विधिको शासन जनताको स्पष्ट चाहना हो भन्ने विषयमा दुईमत छैन। राज्य संचालनमा जनतालाई सच्चा हकदार बनाएर मात्रै प्रजातन्त्रको सार्थक अभ्यास गर्न सकिन्छ भन्ने मान्यता अनुरूप श्री ५ बाट घोषणा भए वमोजिम तीन वर्षभित्रमा देशमा शान्ति सुव्यवस्था मिलाई प्रभावकारी सुधारहरु गरेर बहुदलीय प्रजातन्त्रलाई पुनः सक्रिय तुल्याउने कार्य वर्तमान सरकारको मूल प्राथमिकतामा परेको कुरा पुनः अनुरोध गर्न चाहन्छु।
५. श्री ५ महाराजाधिराज सरकारबाट २०६१ माघ १९ गते चालिबक्सेको ऐतिहासिक कदमको भावना र मर्म, श्री ५ को सरकारले जारी गरेको २१ बुँदे कार्यक्रम र दशौं योजनाद्वारा लक्षित गरिबी निवारण गर्ने उद्देश्य नै प्रस्तुत बजेटका मुख्य आधार हुन्।

आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को संक्षिप्त समीक्षा

आदरणीय दाजुभाई तथा दिदी बहिनीहरु,

६. आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा कुल गार्हस्थ उत्पादनमा २.० प्रतिशतले वृद्धि भएको अनुमान छ। मौसम अनुकूल नभएकोले कृषि क्षेत्र केही प्रभावित भै यसको वृद्धिदर २.८ प्रतिशत र गैरकृषि क्षेत्रको उत्पादन वृद्धिदर आन्तरिक द्वन्द समेतका कारणले १.६ प्रतिशत मात्र रहने अनुमान छ। आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को मूल्य सूचकाङ्कमा औसत ४.३ प्रतिशतले वृद्धि हुने अनुमान छ। गत वर्ष यस्तो वृद्धिदर ४.० प्रतिशत मात्र रहेको थियो। यसैगरी संकुचित मुद्रा प्रदाय ११.२ प्रतिशतले र विस्तृत मुद्रा प्रदाय १२.५ प्रतिशतले वृद्धि हुने अनुमान छ।
७. वैदेशिक व्यापारतर्फ आर्थिक वर्ष २०६०/६१ को प्रथम दश महिनासम्ममा ७.२ प्रतिशतले बढेको कूल निर्यात आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को सोही अवधिमा ५.३

प्रतिशतले वृद्धि भएको छ भने आयातको वृद्धिदर गत वर्षको ७.८ प्रतिशतको तुलनामा आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को सोही अवधिमा ४.० प्रतिशतले ऋणात्मक रहन गएको छ ।

८. निर्यात-आयात अनुपातमा देखिएको परिवर्तनले गर्दा समग्रमा आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को कूल व्यापार घाटाको स्तर अघिल्लो वर्षको तुलनामा ८.९ प्रतिशतले घट्न गई आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को अन्तमा चालु खातामा रु. २२ अर्ब ५८ करोड बचत हुने देखिएको छ, जुन कूल गार्हस्थ उत्पादनको ४.३ प्रतिशत हुन आउँदछ ।
९. आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को अन्तमा वैकिङ्ग क्षेत्रसंग कूल विदेशी विनिमय संचित रु. १३० अर्ब ३३ करोड पुगेको अनुमान छ । यसले ११.९ महिनाको वस्तु आयात तथा ९.७ महिनाको वस्तु तथा सेवाको आयात धान्न पुग्ने देखिन्छ ।
१०. सरकारी वित्ततर्फ आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा राजस्व १४.७ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ७१ अर्ब ३२ करोड पुग्ने संशोधित अनुमान रहेको छ । समग्र व्यापारिक कारोबारमा गिरावट आएको कारणले राजस्व संकलन लक्ष्य अनुरूप हुन सकेन ।
११. आर्थिक वर्ष २०६०/६१ मा चालु खर्च रु. ५५ अर्ब ५५ करोड, पूँजीगत खर्च रु. २३ अर्ब १० करोड र साँवा भुक्तानी रु. १० अर्ब ७९ करोड गरी कूल खर्च रु. ८९ अर्ब ४४ करोड भएकोमा आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा चालु खर्च रु. ६३ अर्ब १२ करोड, पूँजीगत खर्च रु. २५ अर्ब १७ करोड र साँवा भुक्तानी रु. १२ अर्ब ६५ करोड गरी कूल खर्च रु. १०० अर्ब ९४ करोड भएको संशोधित अनुमान छ । जसमध्ये विकास खर्च रु. ३४ अर्ब ६७ करोड भएको अनुमान छ, जुन आर्थिक वर्ष २०६०/६१ को तुलनामा ११.९ प्रतिशतले बढी छ । असहज परिस्थिति रहंदारहदै पनि समुदायको संलग्नतामा संचालित कार्यक्रमहरूको प्रगतिको स्थिति उत्साहवर्द्धक रहेको छ ।
१२. दशौं योजना प्रारम्भ हुनु अघि सरकारी बजेटको १.५ प्रतिशत भन्दा कमै मात्र समुदायमार्फत खर्च हुन्थ्यो । दशौं योजनाको दोश्रो प्रगति मूल्याङ्कन अनुसार आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा यस्तो खर्च कूल बजेटको ६.० प्रतिशत पुगेकोछ ।
१३. आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा सन् २०१५ सम्ममा शिक्षा र स्वास्थ्य क्षेत्रको सहस्राब्दी विकास लक्ष्य पूरा गर्ने ध्येयले “सबैका लागि शिक्षा” र स्वास्थ्य क्षेत्र कार्यक्रम प्रारम्भ गरियो । शिक्षा क्षेत्रको लागि वार्षिक लगानीमा उल्लेख्य वृद्धि गरी कूल बजेटको १६.०५ प्रतिशत पुऱ्याइयो । समुदायको सहभागिताद्वारा विद्यालय व्यवस्थापनलाई बढी स्वायत्त र उत्तरदायी बनाउने क्रममा हालसम्म २०१५ वटा विद्यालयहरूको व्यवस्थापन समुदायलाई हस्तान्तरण भइसकेको छ । २४ हजार ४९१ वटा प्राथमिक विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूलाई गुणस्तरीय शिक्षा उपलब्ध गराउन शैक्षिक सामग्रीको व्यवस्था र भौतिक सुविधामा सुधार गरियो । प्राथमिकदेखि माध्यमिक तहसम्मका सबै दलित र पिछडिएका वर्गका छात्रछात्राहरूलाई छात्रवृत्ति उपलब्ध गराइएको छ । स्वास्थ्य तर्फ ९ महिनादेखि १५ वर्ष उमेरसम्मका सबै बालबालिकालाई दादुराको खोप दिने कार्य सम्पन्न भएको छ । मुगु र डोल्यामा अस्पताल संचालन शुरु गरिएको छ । २५ जिल्लाका थप ७१२ गरी जम्मा १५१५ स्वास्थ्य संस्थाहरूको व्यवस्थापन स्थानीय निकायलाई हस्तान्तरण गरिएको छ ।

१४. जनसहभागितामा आधारित कार्यक्रमबाट अधिराज्यका ४० जिल्लामा जनताको १० देखि २० प्रतिशत लागत सहभागिता समेतका आधारमा पूर्वाधार निर्माणका काम भएका छन्। सडक निर्माणतर्फ कटारी-ओखलढुङ्गा र सल्यान-मुसीकोट सडक बाटो निर्माण सम्पन्न भएको छ। निर्माणाधीन सुर्खेत-जुम्ला, बेशीशहर-चामे र मुसीकोट-बुर्तिवाङ्ग सडक लगायत अन्य सडक खण्डहरूमा २५१ किलोमीटर निर्माण सम्पन्न भएको छ।

#### गत वर्षको बजेट कार्यान्वयनबाट सिकिएको पाठ

१५. बजेट तर्जुमा गर्दा अधिल्लो वर्षको बजेट कार्यान्वयनबाट सिकिएका पाठलाई ध्यान दिनु आवश्यक छ। यसबाट बजेट बढी यथार्थवादी र कार्यान्वयनमुखी हुन सक्दछ। आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को बजेटका कार्यक्रमको प्रगति समीक्षा गर्दा मूलतः निम्न विषय भविष्यका लागि मार्गदर्शन हुनसक्ने मैले देखेको छु र यो पाठलाई मैले आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को बजेट तर्जुमा गर्दा ध्यान दिएको छु।

- विकास एवं सुधारका कार्यक्रमहरूको सफल कार्यान्वयनका लागि निरन्तरता आवश्यक छ। तात्कालिक कमजोरी, असफलता वा समस्याबाट आत्तिएर उद्देश्य-विमुख हुनुको साटो संयम भएर निरन्तर लागी परेमा सुधार कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्न सकिन्छ र अपेक्षित लाभ पनि हासिल हुन सक्दछ।
- स्थानीय स्तरका विकास कार्यक्रम कार्यान्वयन र सेवा प्रवाहमा स्थानीय समुदायलाई नै स्रोत सम्पन्न गराएर संलग्न हुन दिँदा कार्यान्वयनमा प्रभावकारिता र सेवाको गुणस्तरमा सुधार आउन सक्ने रहेछ। यसबाट भविष्यमा स्रोत-सहित निक्षेपण अझै बढाउनु पर्ने देखिएको छ।
- कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने क्रममा आईपर्ने अवरोधहरूलाई तत्काल संबोधन गर्दै लचिलो र वैकल्पिक कार्यान्वयन प्रक्रिया चाँडो अवलम्बन गर्न सकेमा प्रगति राम्रो हुन सक्ने रहेछ। लचिलो कार्यान्वयन प्रक्रिया (Flexible Implementation Modality) लाई भविष्यमा पनि जोड दिनु आवश्यक छ।
- समग्र अर्थतन्त्रलाई संकटबाट जोगाइराख्न आर्थिक स्थायित्व अत्यन्त आवश्यक तत्व रहेछ। हाम्रा मौद्रिक र वित्त नीतिमा सन्तुलन कायम राखी आर्थिक स्थायित्व खलबलिन नदिन भविष्यमा पनि चनाखो रहनु आवश्यक छ।

#### विद्यमान चुनौतीहरू

आदरणीय दाजुभाई तथा दिदीबहिनीहरू,

१६. २०६१ को नेपाल जीवनस्तर सर्वेक्षण अनुसार ८ वर्षको अवधिमा गरिबीको रेखामुनी रहेका जनताको संख्या ४२ प्रतिशतबाट ३१ प्रतिशतमा झरेको छ। यो निःसन्देह सन्तोषको विषय हो। तर गरिबीको प्रवृत्तिगत विश्लेषण गर्दा सम्पन्न र विपन्नबीचको दूरी भने बढेको छ। शहरी क्षेत्रको तुलनामा ग्रामीण क्षेत्रमा विपन्नताको दर माथि रहेको छ। विगत १० वर्षदेखि चर्केको द्वन्दको प्रत्यक्ष प्रभाव पनि ग्रामीण क्षेत्रमै परेको

छ। विपन्नता र द्वन्दको मारमा परेका ग्रामीण परिवारको जीवनस्तर उठाउने र समतामूलक समाज निर्माण गर्ने कार्य चुनौतिपूर्ण रहेको छ।

१७. हामीले खुला, उदार र बजारमुखी अर्थतन्त्रको अवधारणा अवलम्बन गरेको एक दशक भन्दा बढी भैसकेको छ। यस अवधिमा सरकारी संस्थानहरूको निजीकरणका साथै संस्थागत र व्यवस्थापकीय क्षमता अभिवृद्धि गर्न कानूनी संरचना बनाउने लगायतका प्रवर्द्धनात्मक कामहरू भएका छन्। वैदेशिक पूँजी, प्रविधि र व्यवस्थापन भित्र्याउन सहज वातावरण पनि बनाइएको छ। तर, निजी क्षेत्रको विकासको लागि सरकारले ध्यान दिँदादिँदै पनि यस क्षेत्रले अपेक्षित प्रगति गर्न सकेको छैन। उदारीकरण र विश्वव्यापीकरणले सिर्जना गरेका प्रचुर अवसरहरूबाट समयमै लाभ लिन निजी क्षेत्रलाई सक्षम तुल्याउनु आजको चुनौती भएको छ।
१८. हिंसात्मक गतिविधिबाट भौतिक, मानसिक तथा शारिरीक क्षति हुन गै भय एवं त्रासका कारणले बसोबास भएको ठाउँबाट घरवास, आर्थिक एवं सामाजिक क्रियाकलाप छाडी वाध्य भई मुलुककै अन्य भागमा विस्थापित भएका पीडित व्यक्तिहरूको संख्या बढ्दो छ। विस्थापन हुन नदिन प्रभावकारी सुरक्षात्मक उपायहरू अपनाउने र विस्थापन भइसकेकाहरूको आधारभूत मानवीय आवश्यकता पूरा गर्न तथा पुनर्स्थापना गर्न सरकारी लगानी तथा संस्थागत क्षमतामा वृद्धि गर्नु परेको छ।
१९. प्रत्येक वर्ष नेपाली श्रमबजारमा झण्डै थप चार लाख जनशक्ति रोजगारीको खोजीमा रहन्छन्। यसरी थप हुने संख्यामध्ये करीव दुई-तिहाई अदक्ष जनशक्ति रहने गरेका छन्। यस्तो युवाशक्तिलाई श्रमबजारको आवश्यकता अनुरूपको सीप र दक्षता प्रदान गर्न सरकारी लगानी बढाउनु परेको छ।
२०. विगत दश वर्षदेखि फैलिँदै गएको आतंकवादी गतिविधिको कारण सुरक्षा लगायतका खर्चमा वृद्धि हुन गएको छ। अर्कोतर्फ आतंकवादी गतिविधिबाट ध्वस्त भएका जनसुविधाका भौतिक संरचनाहरूको मर्मत संभार तथा पुनर्निर्माण एवं सम्पत्ति नोक्सानीको क्षतिपूर्ति वापत सरकारी खर्च बढाउनु परेको छ। आर्थिक गतिविधिको बढोत्तरीका लागि भौतिक पूर्वाधारको नवनिर्माण गर्न लगानी नघटाउने र प्रत्यक्ष रूपमा गरिबी निवारणोन्मुख विकास कार्यक्रमलाई संकुचन हुन नदिन खर्च बढाउन पर्ने अवस्थाले सार्वजनिक खर्च व्यवस्थापन चुनौतीपूर्ण बन्न पुगेको छ।
२१. आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को पछिल्लो तथ्यांक अनुसार कृषि क्षेत्र भन्दा पनि गैरकृषि क्षेत्रको आर्थिक वृद्धिदर क्रमशः घट्दै गै खासगरी व्यापार, रेष्टुराँ तथा होटल र निर्माण क्षेत्रको वृद्धिदर ऋणात्मक बन्न पुगेको छ। यी क्षेत्रको आर्थिक वृद्धि गराउन प्रभावकारी उपाय अपनाई आर्थिक क्षेत्रलाई पुनर्गति प्रदान गर्नु पनि चुनौतीपूर्ण रहेको छ।
२२. लैंगिक समानता एवं महिला सशक्तिकरणको विषयलाई राष्ट्रको विकास अभियानमा समाहित गरी स्रोत, साधन एवं प्रतिफलमा महिला वर्गको पहुँचमा अभिवृद्धि गर्नु जरुरी छ। विकासका सबै पक्षहरूमा महिलाहरूको मूल प्रवाहीकरणलाई ध्यान दिँदै महिला वर्गको विकासमा रहेका समस्याहरूको संवोधन गर्नु आजको आवश्यकता हो।
२३. मुलुकभित्रका सबै जातजाती, भाषाभाषी एवं वर्ग समुदायको समानुपातिक विकासबाट मात्रै साँचो अर्थमा राष्ट्रको विकास हुन्छ। तसर्थ, परम्परागत सामाजिक मान्यताका

कारण विकासमा पछि परेका दलित, जनजाती र उपेक्षित समूहलाई सशक्त तुल्याई राष्ट्रिय जीवनको मूलप्रवाहमा संलग्न गराउनु चुनौतीको विषय रहेको छ ।

#### बजेटको मध्यमकालीन अवधारणा

२४. मुलुकको वर्तमान चुनौती र आवश्यकताको पृष्ठभूमिमा प्रस्तुत बजेट तर्जुमा गर्दा विगतमा प्रारम्भ गरिएका सामाजिक, आर्थिक र शासकीय सुधारका नीति तथा कार्यक्रमहरूको निरन्तरता एवं परिणाममुखी कार्यान्वयनमा जोड दिईएको छ । प्रस्तुत बजेटको मूल दृष्टिकोण (Vision) तीन वर्षभित्रमा राजनैतिक, सामाजिक एवं आर्थिक क्षेत्रमा थप योगदान पुऱ्याई, गरिबी न्यूनीकरण गरी समुन्नत नयाँ नेपालको लागि मार्ग प्रशस्त गर्नु रहेको छ । मुलतः तीन वर्ष भित्रमा :

- शान्ति बहाल गरिनेछ,
- उच्च दरको आर्थिक वृद्धिदर हासिल गर्न समग्र आर्थिक स्थायित्व कायम गरिनेछ,
- स्वतन्त्र एवं निष्पक्ष निर्वाचनद्वारा जनप्रतिनिधिमूलक राजनैतिक संस्थाहरू सक्रिय तुल्याइनेछ,
- नेपाललाई चीन र भारतबीचको पारवहन अर्थतन्त्रको रुपमा रुपान्तरण गर्न पूर्वाधारहरूको विकास गरिनेछ ।

२५. बजारमुखी अर्थतन्त्र, वित्तीय अनुशासन, जनता-सरकार सहभागिता र जनधनको सुरक्षा जस्ता कार्यक्रमहरूको माध्यमबाट शान्तिप्रिय, समुन्नत र प्रजातान्त्रिक नेपालको निर्माण सहित नेपाललाई अन्तर्राष्ट्रिय समुदायमा ओजस्वीपूर्ण स्थितिमा ल्याउने यस बजेटको मूल अभियान (Mission) रहेको छ । मुलतः बाह्रौँ योजनाको अन्तमा गरिबीको रेखामुनी रहेका जनसंख्यालाई १० प्रतिशतभन्दा तल झार्ने र सहस्राब्दी विकास लक्ष्य हासिल गर्ने बृहत्तर लक्ष्यबाट यो बजेट निर्देशित छ ।

आदरणीय दाजुभाई तथा दिदीबहिनीहरू,

२६. अब म आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को बजेटका उद्देश्य र नीतिहरू प्रस्तुत गर्न चाहन्छु ।

#### बजेटका उद्देश्यहरू

२७. सशक्तिकरण, मानवीय विकास, सामाजिक सुरक्षा तथा लक्षित कार्यक्रमहरू मार्फत् महिला, दलित, दुर्गम क्षेत्रका वासिन्दा लगायत अति गरिव एवं पिछडिएका वर्गको साधन तथा आर्थिक उपलब्धिहरूमा पहुँच वृद्धि गर्दै आर्थिक, मानवीय एवं सामाजिक परिसूचकहरूको सुधार गरी गरिबी घटाउने दशौँ योजनाको प्रमुख उद्देश्यको पृष्ठभूमिमा यस बजेटको मूल उद्देश्यहरू निम्नानुसार राखिएको छ :

- (क) शान्ति बहालिका लागि लगानी गर्ने,

- (ख) आर्थिक क्षेत्रको विकासमा निजी क्षेत्रलाई नेतृत्वदायी भूमिकामा स्थापित गर्न मार्ग प्रशस्त गर्ने,
- (ग) अति गरिव एवं पिछडिएका वर्गको आर्थिक, मानवीय र सामाजिक परिसूचकमा सुधार ल्याउने ।

२८. उल्लेखित उद्देश्यहरु हासिल गर्न मैले निम्न रणनीतिहरु अघि सारेको छु :

- जनताको आस्था र विश्वास आर्जन गर्ने कार्यक्रमहरु संचालन गरी आतङ्ककारी गतिविधि माथि नियन्त्रण कायम गरिने ।
- स्रोत-साधनको परिचालनमा वृद्धि गर्न तथा तिनीहरुको उपयोगमा प्रभावकारिता ल्याउन विकासका काममा सरकारी क्षेत्रको अलावा निजी क्षेत्र, गैरसरकारी संस्था, स्थानीय निकाय, सामुदायिक संस्थाको सहभागिता बढाइने र सरकार-निजी क्षेत्र तथा सरकार-जनता साभेदारीमा जोड दिइने ।
- नेपाललाई चीन र भारतबीचको पारवहन क्षेत्रको रुपमा विकास गर्न आवश्यक भौतिक पूर्वाधार र कानूनी संरचना तयार गरिने ।
- स्थानीय क्षेत्रको समस्या समाधानमा जनसहभागिता र विकास कार्यक्रमहरुको उपलब्धिमा तल्लो तहको पहुँच वृद्धि गर्न स्थानीयस्तरमा स्रोत साधनसहित कार्यक्रमहरुको विकेन्द्रीकरण गरिने ।
- सार्वजनिक सेवामा महिला, दलित तथा पिछडिएका वर्गको सहभागिता वृद्धि गरी समावेशी समाज सिर्जना गर्न प्रवर्द्धनात्मक तथा समयवद्ध सकारात्मक विभेदको कार्यक्रम संचालन गरिने ।
- भ्रष्टाचार विरुद्धको निरोधात्मक तथा उपचारात्मक कारबाईमा तिव्रता ल्याइने र राजनैतिक आग्रहमुक्त, सबल र सक्षम निजामती प्रशासनको विकास गरिने ।

२९. मैले माथि प्रस्तुत गरेका उद्देश्य तथा रणनीतिहरुको पृष्ठभूमिमा बजेटका नीतिहरु निम्नानुसार राखेको छु :

- बाटो बिराएर देश र जनताविरुद्ध हतियार उठाएका, शान्ति र प्रजातन्त्रविरुद्ध अपराधिक कार्यमा संलग्न रहेकाहरुलाई हतियार बुझाएर शान्तिपूर्वक राष्ट्रिय राजनीतिमा समाहित हुन अनुकूल वातावरण तयार गरिनेछ ।
- तीन वर्षभित्र प्रजातान्त्रिक व्यवस्था पुनः सक्रिय तुल्याउन जनप्रतिनिधिमुलक संस्थाहरुमा निर्वाचन गराईनेछ ।
- स्थानीयस्तरमा प्रवाह हुने शिक्षा, स्वास्थ्य, कृषि प्रसार र सबै किसिमका स्थानीय पूर्वाधार निर्माणको अभिभारा र आवश्यक स्रोत स्थानीय निकायहरुलाई प्रदान गर्न पूर्ण निक्षेपण गर्ने कार्य प्रारम्भ गरिनेछ ।
- आर्थिक सुधारका कार्यक्रमहरुलाई निरन्तरता दिदै सबै आर्थिक कारोवारहरुमा निजी क्षेत्रको प्रवेश र निकास सहज तुल्याउन श्रम कानून लगायत अन्य कानूनमा सुधार गरिनेछ ।

- व्यवसायिक संभावना रहेका भौतिक पूर्वाधारको निर्माण र संचालन सरकार-निजी क्षेत्रको सहभागिता र निर्माण-स्वामित्व-संचालन-हस्तान्तरण (BOOT) को अवधारणामा गरिनेछ ।
- सरकारी संस्थानहरूको एकाधिकारमा रहेका व्यवसायहरूमा निजी क्षेत्रको समेत सहभागिता प्रवर्द्धन गरिनेछ र धितोपत्र बजारको उपयोग गरी सम्भाव्य सरकारी तथा व्यवसायिक संस्थानहरूको पूँजीमा जनस्वामित्वको वृद्धि गरिनेछ । छानिएका संस्थानहरूको निजीकरण प्रक्रियालाई निरन्तरता दिइनेछ ।
- अन्तर्राष्ट्रिय आर्थिक प्रणालीबाट नेपालमा प्रविधि-मिश्रित लगानी भित्र्याउन र अन्तर्राष्ट्रिय क्षेत्रमा नेपालको आर्थिक हित प्रवर्द्धन गर्न कुटनैतिक निकायहरूलाई समेत परिचालन गरिनेछ ।
- उत्तरी क्षेत्र र मानवीय विकासको सूचकाङ्कका आधारमा पछि परेका जिल्लाहरूमा जनसहभागितामा आधारित विकास निर्माणका कार्यक्रम संचालन गर्न लगानी बढाइनेछ । कर्णाली अञ्चलको सर्वपक्षीय विकासका लागि विशेष कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ।

आदरणीय दाजुभाई तथा दिदीबहिनीहरु,

३०. अव म आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को क्षेत्रगत नीति तथा कार्यक्रमहरु प्रस्तुत गर्न चाहन्छु । क्षेत्रगत कार्यक्रमहरु तर्जुमा गर्दा मध्यावधि खर्च संरचनालाई आधार बनाई श्री ५ को सरकारको २१ बुँदे कार्यक्रम कार्यान्वयनमा जोड दिइएको छ ।

शान्ति सुरक्षाको प्रत्याभूति र द्वन्दको समाधान

३१. विगत दश वर्षदेखिको द्वन्द र असुरक्षाको कारण देशले धेरै जनधन गुमाइसकेको छ । जनताका जिउ-धन लगायत जनहितमा निर्माण गरिएका पूर्वाधारहरु ध्वस्त पारिएका छन् । यस किसिमको अशान्ति, असुरक्षा र द्वन्दग्रस्त अवस्थालाई बिसाएर देशलाई प्रजातन्त्र र प्रगतिको दिशामा डोऱ्याउन सरकारका सम्पूर्ण संयन्त्रको मनोबलमा अभिवृद्धि गरिनेछ । संलग्नतामुखी विकास अभियान संचालन गरिनेछ । सार्वजनिक सेवाको वितरणमा सबै वर्ग र जातीको पहुँच बढाइनेछ । सबै नेपालीले सामाजिक, आर्थिक र राजनैतिक न्याय निर्वाध रुपमा पाउन सक्ने वातावरण सुनिश्चित गरिने छ ।
३२. सुरक्षाको लागि गरिएका खर्चलाई शान्तिका लागि गरिएको लगानीको रुपमा रुपान्तरण गरिने छ । यसबाट विकासका कार्यक्रमहरु गाउँ गाउँसम्म पुऱ्याई तोकिएको समयभित्रै सम्पन्न गर्न, राष्ट्रिय बचत तथा लगानीमा अभिवृद्धि गर्न, एवं आतंकवादीको आक्रमणबाट हाम्रा भौतिक पूर्वाधारहरूको संरक्षण गर्नमा समेत सघाउ पुग्न जाने छ ।
३३. आतंकवादी गतिविधि परित्याग गरी हतियार बुझाई देश र जनताको हितमा उपलब्धमुलक जीवनमा फर्कन चाहने र राष्ट्रिय जीवनको मूल प्रवाहमा प्रवेश गर्न



चाहने सबै व्यक्तिलाई राज्यले आवश्यक तालीम र आर्थिक उपार्जन गर्ने अवसरको प्रत्याभूति दिनेछ ।

३४. द्वन्दपीडितहरुलाई रोजगारीका अवसरहरु तथा राहत उपलब्ध गराउन पञ्जीकृत द्वन्दपीडितहरु समेत संलग्न भएको समिति बनाई उनीहरुको संलग्नताबाट पूर्वाधार निर्माणका काम वा आयआर्जनका कार्यक्रम संचालन गरिनेछ । विस्थापित नागरिकहरुले आधारभूत सार्वजनिक सेवा निर्वाध रुपमा प्राप्त गर्न सक्ने व्यवस्था गरिनेछ । द्वन्दपीडित भई आन्तरिक रुपले विस्थापित व्यक्तिहरुलाई रोजगार तथा स्वरोजगार प्राप्त गर्न सक्षम तुल्याउने उद्देश्यले व्यवसायिक प्रशिक्षण निःशुल्क प्रदान गरिनेछ । यसका साथै, श्रममुलक सार्वजनिक निर्माणको काममा विस्थापितहरुलाई प्राथमिकता दिईनेछ । पञ्जीकृत द्वन्दपीडितहरुलाई मालपोत मिनाहा गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ । द्वन्दपीडितहरुको हितका लागि एकिकृत कार्यक्रम सहितको निर्देशिका तर्जुमा गरी छिट्टै जारी गरिनेछ ।
३५. गरीब समुदाय केन्द्रीत कार्यक्रमहरु संचालन गरी उनीहरुको आय सबलीकरण गर्न मानव विकास सूचकाङ्कले पछाडी परेका २५ जिल्लामा गरिबी निवारण कोष मार्फत् सघन रुपमा समुदाय परिचालन र आय आर्जनका कार्यक्रमहरु संचालन गरिनेछ । यस प्रयोजनका लागि रु. ५० करोड ८९ लाख विनियोजन गरिएको छ ।
३६. नेपाल अधिराज्यका विकास क्षेत्रहरुबीच रहेको विकासको असन्तुलनलाई कम गर्न मानव विकास सूचकाङ्कले पछि परेका ४० जिल्लामा सामुदायिक सक्रियता र सहभागितामुलक विशेष कार्यक्रम संचालन गर्न रु. ४० करोड विनियोजन गरिएको छ । यसैगरी सडक सुविधाको पहुँच अत्यन्त कम भई पछि परेका जिल्लाहरुमा विकेन्द्रीत अवधारणा अनुरूप सडकको पहुँच, पूर्वाधार र जिविकोपार्जन सम्बन्धी कार्यक्रम संचालन गर्न ग्रामीण पहुँच सुधार र ग्रामीण पूर्वाधार तथा जिविकोपार्जन कार्यक्रमका लागि रु. ६९ करोड ९० लाख विनियोजन गरिएको छ । आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा क्षेत्रगत तुलनात्मक लाभका क्षेत्रहरुको पुनर्विश्लेषण गरी क्षेत्रीय विकासको नयाँ रणनीति तयार गर्न अध्ययन गरिनेछ ।
३७. सामाजिक विभेदका कारण पछि परेका दलित, उपेक्षित, उत्पीडित समुदाय र जनजातीहरुको सबलीकरणको लागि शैक्षिक छत्रवृत्ति, व्यावसायिक सीप प्रशिक्षण, आधारभूत तथा प्राथमिक स्वास्थ्य सेवामा पहुँच बढाउनका साथै यस्ता वर्गहरुको वस्तीलाई केन्द्रीत गरेर घुम्ति सेवा संचालन गर्ने प्रवन्ध मिलाइएको छ । नेपाल अधिराज्यभरी छरिएर रहेका विभिन्न आदिवासी/जनजातीहरुको आर्थिक एवं सामाजिक उत्थान गरी उनीहरुलाई सम्मानित र समृद्ध जीवनयापन गर्न सक्षम तुल्याउन विद्यमान लक्षित कार्यक्रमहरुको समीक्षा गरी प्रभावकारी तुल्याउन संरचनागत तथा संस्थागत सुधार गरिनेछ ।

#### कृषिको व्यावसायीकरण र विविधीकरणका लागि पूर्वाधार

३८. दीर्घकालीन कृषि योजनाले परिलक्षित गरेका कार्यक्रमहरु कार्यान्वयन गर्दै स्थान विशेष अनुसारका कृषि उपजको उत्पादनमा प्राविधिक सहयोग पुऱ्याइनेछ । सीमावर्ती बजार र खाडी राष्ट्रको कृषिजन्य उपजको मांग अनुरूपको बाली लगाउन कृषकहरुलाई



प्रविधि, पूर्वाधार र बजार सहयोग उपलब्ध गराई कृषि उपजलाई सशक्त निर्यात सामग्रीको रूपमा विकास गर्ने कार्यक्रमहरू संचालन गरिनेछ ।

३९. आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा दलित र मुक्त कर्मैयाको जनघनत्व बढी रहेका २२ जिल्लामा यी वर्गलाई लक्षित गरी विशेष पशुपालन कार्यक्रम संचालन गरिनेछ । ओखलढुङ्गा र सोलुखुम्बु जिल्लामा चिया खेती प्रारम्भ गर्न प्राविधिक तथा प्रसार सेवा पुऱ्याइनेछ । सोलुखुम्बु, ओखलढुङ्गा, खोटाङ र भोजपुर जिल्लाहरूमा स्थानीय गैरसरकारी संस्था, सामुदायिक संगठन र समूहहरूलाई परिचालन गरी थोरै जग्गाबाट बढी लाभ प्राप्त हुने तरकारी तथा मसलाजन्य बालीहरू एवं पशुपालनको सघन कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ।
४०. सडक यातायात पुगेका ठाउँहरूमा राजमार्ग वरिपरिका वासिन्दाले ज्ञान र प्रविधिको अभावमा सडकको उपलब्धताबाट समुचित आर्थिक लाभ लिन सकेका छैनन् । आर्थिक वर्ष २०६२/६३ देखि राजमार्ग वरपरका क्षेत्रहरूमा वातावरणीय उपयुक्तता अनुरूप एक गाउँ एक उत्पादनको अवधारणामा च्याउ, आलु तथा तरकारी, सुन्तलाजातका फलफूल, केरा, मेवा, अदुवा खेती, रेशम खेती, जडिबुटि, दुग्ध व्यवसाय एवं पशुपंक्षी पालनको व्यवसायिक प्रवर्द्धन गर्न राजमार्ग विशेष कार्यक्रम संचालन गरिनेछ । राजमार्ग आसपासका भूमिहिन कृषकहरूलाई छेउछाउका नदिहरू तथा प्राकृतिक तालहरूमा मत्स्यपालनका लागि प्रविधि र पूर्वाधार सहयोग उपलब्ध गराइनेछ । यस कार्यक्रमका लागि आवश्यक रकम छुट्याइएको छ ।
४१. कर्णाली अञ्चल विशेष कृषि विकास कार्यक्रम अन्तर्गत स्याउ र आलुको व्यवसायिक खेती प्रवर्द्धन गर्न वातावरण-मैत्री प्रविधि प्रयोग गरी १० वटा सेलर भण्डार तथा शीत भण्डार निर्माण गरिनेछ । कर्णाली अञ्चलको कृषि उपजको पहुँच बजारसम्म सहज तुल्याउन डोल्पाको जुफाल, जुम्लाको चन्दननाथ, हुम्लाको सिमिकोट र कालिकोटको मान्ममा संकलन केन्द्रको पूर्वाधार निर्माण गरिनेछ ।
४२. कृषि क्षेत्रको विशेष कार्यक्रम संचालन हुने जिल्लाहरू, गरिबी निवारण कोषले सहयोग गर्ने जिल्लाहरू बाहेकका अति विपन्न वर्गको जनघनत्व बढी भएका दश जिल्लाहरूमा ५० हजार घर परिवारलाई लक्षित गरी उनीहरूको सम्भाव्यता अनुरूपको कृषि कार्यक्रम संचालन गर्न आवश्यक रकम विनियोजन गरिएको छ । आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा ६ जिल्लामा प्रारम्भ गरिएको जिल्ला प्रसार कोष र स्थानीय प्रयाश कोषको कार्यक्रम २० जिल्लामा विस्तार गरिनेछ । यसका लागि रु. २३ करोड छुट्याइएको छ ।
४३. सरकारी क्षेत्रका कृषि फार्महरू तथा पशु फार्महरूको अनुसन्धान तथा प्रसार उपयोगिता र उत्पादकत्व वृद्धि गर्न आ.व. २०६०/६१ देखि ४ वटा फार्ममा लागू गरिएको दोहोरो-मार्ग व्यवस्थापन प्रणालीले फार्मको उत्पादकत्वमा सकारात्मक प्रभाव परेको देखिएको छ । आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा दुईवटा थप कृषि तथा पशु फार्ममा यो कार्यक्रम लागू गरिनेछ । यसैगरी जनता-सरकार साभेदारी अवधारणा अन्तर्गत तीनवटा कृषि फार्महरू लीजमा संचालन गर्न कृषकहरूको सहकारी वा निजी क्षेत्रलाई दिइनेछ । कच्चा ऊन स्वदेशमै व्यवसायिक रूपमा उत्पादन गर्न निजी क्षेत्रलाई आवश्यक प्राविधिक सहयोग सहित सबै भेडा फार्महरू लीजमा उपलब्ध गराइनेछ ।

४४. सहकारिताका आधारमा सिंचाई, संकलन केन्द्र जस्ता कृषि पूर्वाधारहरूको विकास र संचालन प्रभावकारी हुनसक्ने भएकाले आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा परीक्षणको रूपमा १५० वटा साना सिंचाई आयोजनाहरू सहकारिताको आधारमा संचालन गरिनेछ। दूध चिस्यान केन्द्रहरू र प्रशोधन केन्द्रहरू स्थानीय दूध उत्पादकहरूको सहकारीलाई सुम्पने कार्यलाई तिव्रता दिइनेछ। सहकारिताका आधारमा व्यवस्थापन हुने भेरी शीत भण्डारलाई आ.व. २०६२/६३ देखि संचालन मा ल्याइने छ।
४५. ग्रामीण क्षेत्रमा सहकारी संस्थाहरूले संचालन गरेको लघुवित्त कार्यक्रमको लागत कम गर्न त्यस्ता संस्थाहरूले आफ्ना सदस्यबीच ऋण प्रवाह गर्दा राखिने निश्चित रकमसम्मको धितो वा दृष्टिबन्धक लिखत पारीत गर्न लाग्ने दस्तूरमा छुटको व्यवस्था गरिएको छ।
४६. विश्व व्यापार संगठनमा नेपालको प्रवेशपछि नेपाली कृषिजन्य उपज र प्रशोधित खाद्य पदार्थको निर्यात प्रवर्द्धनका लागि प्रतिस्पर्धात्मक गुणस्तर सुनिश्चित गर्न ब्वारेन्टाइन तथा खाद्य प्रयोगशालाका संयन्त्रहरू सुदृढ गरिनेछ। यस प्रयोजनका लागि रु. १० करोड छुट्याइएको छ।
४७. कृषि अनुसन्धानलाई परिणाममुखी बनाउन अनुसन्धान केन्द्रहरू र कृषकहरूबीच अन्तरक्रिया हुने परिपाटी शुरु गरिनेछ। अनुसन्धानकर्ताहरूले अनिवार्य रूपमा प्रत्येक वर्ष निश्चित अवधिसम्म कृषकहरुकै थलोमा गई अनुसन्धान आवश्यकता पहिचान गर्नुपर्ने व्यवस्था तुरुन्त लागू गरिनेछ। नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषद् र राष्ट्रिय कृषि अनुसन्धान तथा विकास कोष मार्फत व्यवहारिक अनुसन्धान कार्यक्रम संचालन गर्न रु. ४२ करोड २० लाख छुट्याइएको छ।
४८. चिया खेती र पुष्प व्यवसायलाई दिइआएको व्याज अनुदान कायमै राखिएको छ। दुध चिस्यान केन्द्रहरूलाई दुध चिस्याउन प्रयोग गरिआएको विद्युत महशूलमा ५० प्रतिशत छुट दिने व्यवस्थालाई निरन्तरता दिइएको छ। पशु, पंक्षी र नगदेवाली बीमाका लागि बजेटमा आवश्यक रकम छुट्याइएको छ।
४९. कृषि क्षेत्रको कार्यक्रमहरूका लागि रु. ३ अर्ब ८१ करोड विनियोजन गरिएको छ, यो रकम आ.व. २०६१/६२ को खर्चको संशोधित अनुमानको तुलनामा ६१.७ प्रतिशतले बढी छ।
५०. कृषि उत्पादकत्व वृद्धिका लागि सिंचाई सुविधा उपलब्ध भएका क्षेत्रहरूमा कृषकहरूको सहभागितामा नियमित मरम्मत सम्भार सुनिश्चित गर्न जल-उपभोक्ता समूहहरूको क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रमलाई सुदृढ गरिनेछ। थप सिंचित क्षेत्रको विस्तार गर्न सामुदायिक सिंचाई आयोजनामा जोड दिइनेछ। आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा २,८०,७१० हेक्टर जग्गामा सिंचाई सुविधाको मरम्मत सम्भारका लागि रु. ३५ करोड ८७ लाख छुट्याइएको छ।
५१. तराईका ३२ जिल्लामा ४,४०० स्यालो ट्यूबवेल र ७२ वटा डीप ट्यूबवेल निर्माण सम्पन्न गरी थप १९,००० हेक्टरमा बाँह्र महिना सिंचाई सुविधा उपलब्ध गराइनेछ। यसैगरी आर्थिक वर्ष २०६२/६३ देखि पूर्वाञ्चल र मध्यमाञ्चल क्षेत्रका सबै जिल्लाहरूमा कृषकहरूबाट संचालित सिंचाई प्रणालीहरूको मर्मत सुधार र पुनर्स्थापना गर्ने र नयाँ सिंचाई आयोजनाहरू निर्माण गर्ने कार्यक्रम प्रारम्भ गरिनेछ।

५२. सिक्टा सिंचाई योजनाको हेडवर्क्स र डिसिलिटड बेसीन निर्माण कार्य प्रारम्भ गर्न रु. ३५ करोड छुट्याइएको छ ।
५३. भूक्षय, बाढी, पहिरो तथा गोग्रान बहाव र नदीको अनियन्त्रित बहावबाट बर्षेनी ठूलो जनधनको क्षति हुने र उत्पादनशील उपयोग हुन सक्ने जग्गा त्यत्तिकै बाँझो रहन जाने समस्या अधिराज्यभरी व्याप्त छ । आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा सडक सुरक्षा गर्ने, उकास जग्गा प्राप्त गर्ने र जनधनको क्षति न्यूनीकरण गर्ने लक्ष्यसहित ७२४ स्थानहरुमा नदी तथा जलउत्पन्न प्रकोप नियन्त्रण कार्यक्रम संचालन गर्न रु. ९६ करोड ३१ लाख विनियोजन गरिएको छ । यो रकम आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को संशोधित व्यय अनुमानको तुलनामा १०३ प्रतिशतले बढी छ ।

#### जनस्वामित्वको आधारमा वनको व्यवसायिक उपयोग

५४. वन विकास गुरुयोजनाले तय गरे मुताविक वनलाई राष्ट्रिय अर्थतन्त्रको महत्वपूर्ण आधारको रूपमा विकास गर्न वन क्षेत्रको संरक्षण, सम्बर्द्धन तथा समुचित उपयोग, भू तथा जलाधार व्यवस्थापन, वनस्पति स्रोत र जडीवुटी तथा जैविक विविधताको संरक्षण र पर्या पर्यटनको लागि कबुलियति वनको व्यवस्थामा जोड दिइनेछ ।
५५. नेपालको सामुदायिक वन व्यवस्थापन प्रणाली अन्य देशका लागि पनि अनुकरणीय बनेको छ । यसै प्रणालीलाई थप सुदृढ गर्दै वन उपभोक्ता समूहभित्रका महिला, दलित र उत्पीडित वर्गका अति गरिव परिवारहरुको लागि जडीवुटी तथा गैरकाष्ठ वन पैदावरमा आधारित आय आर्जनका कार्यक्रमहरु संचालन गरिनेछन् । गरिबीको रेखामुनि रहेका दलित, जनजाती र न्यून आय भएका समूहहरुलाई गैरसरकारी तथा सामुदायिक संस्थाहरुमाफत परिचालन गरी कबुलियती वन हस्तान्तरण गरिनेछ ।
५६. तराई तथा भित्री मधेशको राष्ट्रिय वनलाई उत्पादनशील वनको रूपमा विकास गर्ने राष्ट्रिय नीति अनुरूप वैज्ञानिक वन व्यवस्थापनको लागि साभेदारी वन व्यवस्थापनको कार्यक्रमलाई निरन्तरता दिइने छ ।
५७. दशौं योजनाले निर्दिष्ट गरे अनुसार ४० प्रतिशत वन क्षेत्र कायम राख्ने प्रतिवद्धता लागू गर्न सामान्यतया वन क्षेत्र अन्य प्रयोजनको लागि दिइने छैन । तर राष्ट्रिय प्राथमिकता प्राप्त आयोजना संचालन गर्दा अन्य विकल्प नभई वन क्षेत्रको जग्गा प्रयोग गर्नु पर्ने अवस्था आएमा त्यस्तो प्रयोजनको लागि वन क्षेत्र दिँदा वनको कूल क्षेत्रफल नघट्ने गरी सट्टा भर्नाको व्यवस्था मिलाइने छ ।
५८. विश्व व्यापार संगठन तथा जैविक विविधता महासन्धिमा नेपालको प्रतिवद्धता अनुसार बौद्धिक सम्पत्ति माथिको अधिकारको रूपमा नेपालको जैविक विविधता र परम्परागत ज्ञानको अभिलेखीकरण गर्ने काम प्राथमिकताका साथ गरिनेछ ।
५९. काठमाडौं उपत्यका लगायत अन्य शहरी क्षेत्रमा हरियाली वृद्धि तथा शहरको शोभा बढाउन स्थानीय नगरपालिका र अन्य सम्बन्धित निकाय समेतको सहभागितामा शहरी वन कार्यनीति तर्जुमा गरी क्रमशः कार्यान्वयन गरिने छ ।

६०. वन क्षेत्रको कार्यक्रमको लागि रु. १ अर्ब ९१ करोड विनियोजन गरेको छु । यो रकम आ.व. २०६१/६२ को संशोधित अनुमानको तुलनामा ४.६१ प्रतिशतले बढी छ ।

#### भूमि वितरण र उपयोग

६१. भूमि बैंक स्थापना सम्बन्धमा हालै भएको अध्ययन समेतको आधारमा भूमिमा भूमिहिन कृषकहरुको पहुँच बढाउने गरी भूमि बैंकको स्थापना गरिनेछ । भूमिहिन कृषकलाई भूमि खरीद गर्न भूमि बैंकबाट सहूलियतपूर्ण व्याजदरमा कर्जा उपलब्ध गराउनुका साथै त्यस्ता स्थानमा ग्रामीण आवास कम्पनिलाई संलग्न गराई आवास विकास तथा रोजगारीका कार्यक्रम पनि संचालन गरिनेछ । भूमि बैंक स्थापना नभएसम्म अल्पकालीन कार्यक्रमको रूपमा बाँके र कैलाली जिल्लाका छानिएका क्षेत्रमा कृषि विकास बैंक मार्फत भूमिहिन मुक्त कर्मैया तथा मोहीलाई जग्गा खरीद गर्न सहूलियतपूर्ण व्याजदरमा दीर्घकालीन ऋण उपलब्ध गराइनेछ ।
६२. पुनर्स्थापन कार्यक्रम अन्तर्गत जग्गा पाई विभिन्न कारणवस भोग गर्न नपाएका परिवारहरुलाई सट्टा जग्गा उपलब्ध गराउने कार्य सम्पन्न गरिनेछ । मुक्त कर्मैया परिवारलाई आय आर्जनका अवसर उपलब्ध गराउन विभिन्न किसिमका सीपमूलक तालीम कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ र समूह मार्फत कम व्याज दरमा आय आर्जन कार्यक्रमका लागि ऋण प्रदान गरिनेछ ।
६३. जमीनमाथिको दोहोरो नियन्त्रण अन्त्य गर्न मोही र जग्गाधनीहरुको आ-आफ्नो भागको हक-हिस्सा छुट्याउन दिएको निवेदन समेतको आधारमा मोही लागेको जग्गा जग्गाधनी र मोहीबीच वाँडफाँड गर्ने कार्य २०६२ चैत मसान्तसम्म टुङ्ग्याइनेछ ।
६४. भूमिसुधार क्षेत्रको कार्यक्रमको लागि रु. ७९ करोड ९ लाख विनियोजन गरेको छु ।

#### निजी क्षेत्र, उद्योग र व्यापार

६५. निजी क्षेत्रमा स्वाभाविक रूपमा रहने प्रतिस्पर्धाको भावना र नवीनताप्रतिको लगावलाई मुलुकको आर्थिक रुपान्तरणमा उपयोग गर्न खुला एवं बजारमुखी अर्थतन्त्रको अवधारणा अवलम्बन गरी यस क्षेत्रलाई निर्वाध आर्थिक क्रियाकलाप संचालन गर्न अनुकूल वातावरण सिर्जना गर्दै आइएको हो । तथापि, आर्थिक क्रियाकलापहरुको विश्वव्यापीकरणले प्रदान गरेको अवसरबाट हाम्रो निजी क्षेत्रले समुचित लाभ लिन सकेको छैन । द्वन्द्व र असुरक्षाका कारणले निश्चित प्रकृतिका उद्योगहरु प्रभावित भएका छन्, तर समग्र आर्थिक वृद्धिदर सकारात्मक रहेको सन्दर्भमा द्वन्द्व र असुरक्षाले मात्र निजी क्षेत्रले भन्दै आएजस्तो धेरै उद्योग धन्दाहरु रुग्ण हुन पुगेका पक्कै होइनन् । त्यसैले निजी क्षेत्रलाई सक्षम, प्रतिस्पर्धी र प्रभावकारी आर्थिक शक्तिको रूपमा विकास गर्न रुग्णताको कारण पहिचान गरी त्यसलाई सम्बोधन गर्ने प्रभावकारी नीति लागू गर्न आवश्यक भइसकेको छ । रुग्णताको पहिलो कारण, बैंकबाट लिएको कर्जाबाट व्यवसाय गर्ने तर व्यवसायबाट आर्जन गरेको रकम कर्जाको रकम तिर्न वा व्यवसायकै वृद्धिमा पुनर्लगानी गर्न प्रयोग नगरी गैरव्यवसायिक काममा उपयोग गर्नु हो । व्यवसायको हिसाव र व्यक्तिगत हिसाबमा फरक नदेख्ने उद्योग व्यवसायीहरुको यो

प्रवृत्तिले धेरै उद्योग व्यवसाय डुवेका छन् । रुग्णताको दोश्रो कारण, गुणस्तरयुक्त सामान वा सेवाको लागत-प्रभावी उत्पादन गर्न निरन्तर प्रविधि अद्यावधिक नगर्नु वा नयाँ प्रविधि भित्र्याउन नसक्नु हो । व्यक्तिगत वा पारिवारिक नियन्त्रणमा रहने व्यवसायिक घरानाले व्यवस्थापनमा आफ्नो बर्चस्व गुम्ने डरले पनि पेशागत जनशक्ति आवश्यक पर्ने नयाँ प्रविधिप्रति कमैमात्र रुची देखाउँछन् । रुग्णताको तेश्रो कारण, व्यवसायिक संकटका लक्षणहरु देखापर्ने वित्तिकै छिटो त्यस्तो व्यवसायबाट निकास (Exit) लिन नसकी थप वित्तीय संकटमा जेलिदै जानु हो । रुग्णताको चौथो कारण, तात्कालिक व्यवसायिक दुष्चक्र वा समग्र अर्थतन्त्रमा आएको गिरावटका कारण तात्काल उत्पन्न वित्तीय संकटबाट उकासिन समुचित संस्थागत सहयोग प्राप्त नहुनु हो । रुग्णताका अरु पनि कारण छन्, तर यी चार कारणलाई सम्बोधन गर्ने नीतिहरु म यो बजेटमा प्रस्तुत गर्न चाहन्छु ।

६६. घरायसी हिसाब र व्यवसायिक हिसाबमा अन्तर नदेखिने अपारदर्शी व्यवसायिक वातावरणमा क्रमीक रुपमा कमी ल्याउन व्यवसायिक आयकरको व्यवस्थामा परिवर्तन गरिएको छ । अबदेखि धितोपत्र बजारमा सूचीकृत पब्लिक लिमिटेड कम्पनीले आफ्नो व्यवसायको आयमा तिर्नुपर्ने गरेको दर समान प्रकृतिका अन्य कम्पनी वा व्यवसायिक संगठनले तिर्नुपर्ने गरेको दर भन्दा २ प्रतिशत बिन्दुले कम हुनेछ ।
६७. आफै उन्नत प्रविधिको अनुसन्धान गर्न नसक्ने पब्लिक लिमिटेड कम्पनीले अनुसन्धान गर्ने प्रयोजनका लागि नेपालमा कानून बमोजिम संस्थापना भएका कुनै विश्वविद्यालयलाई अनुसन्धान कार्यका लागि अनुदान उपलब्ध गराएमा आयकर प्रयोजनको लागि व्यवसायमा गरेको अनुसन्धान तथा विकास खर्च सरह मानिनेछ । यसबाट कम्पनीहरुलाई विश्वविद्यालयहरुको सहयोगमा नयाँ प्रविधि विकास गर्न सजिलो हुनेछ भने विश्वविद्यालयहरुलाई अनुसन्धान क्षमता विस्तार गर्न आर्थिक स्रोत उपलब्ध हुनेछ । यसका अतिरिक्त, विदेशी उन्नत प्रविधि भित्र्याउन प्रविधि-मिश्रित वैदेशिक लगानीमा इक्विटी पूँजीको बन्देज पूर्णतः हटाउने गरी कानूनी व्यवस्था गरिनेछ ।
६८. विदेशी पूँजी र प्रविधिको आगमन सहज तुल्याउन विदेशी लगानी तथा प्रविधि हस्तान्तरण ऐनको नकारात्मक सूचीमा रहेका २३ वटा उद्योगहरुमध्ये चलचित्र व्यवसाय, बहुराष्ट्रिय श्रृंखला (Chain) को सहभागिता रहने खुद्रा व्यवसाय, ट्राभल एजेन्सी, ट्रेकिङ एजेन्सी, वाटर प्याफिटड, पोनी ट्रेकिङ, अश्वारोहण, मदिरा तथा चुरोट, पर्यटक आवास, व्यवस्थापन, लेखा, इन्जिनियरिङ, कानूनी जस्ता परामर्श सेवा व्यवसायहरुलाई सो सूचीबाट हटाउन कानूनी व्यवस्था गरिनेछ ।
६९. विदेशी लगानीलाई थप आकर्षित गर्न घरेलु उद्योगको रुपमा वर्गीकरण गरिएका ऊनी गलैँचा, पश्मना र मेशिन प्रयोग गरी रङ्गाउने व्यवसायलाई घरेलु उद्योगको वर्गबाट हटाउन कानूनी व्यवस्था गरिनेछ ।
७०. सबै प्रकृतिका व्यवसायमा प्रवेश र निकास (Entry and Exit) सहज तुल्याउन हाल निकासमा देखिएका अफ्याराहरु हटाउने गरी दामासाही कानून कार्यान्वयनमा ल्याइने छ । श्रम सम्बन्धी कानूनमा रहेको व्यवधान हटाउने गरी संशोधन गरिनेछ ।
७१. तात्कालिक व्यवसायिक दुष्चक्र वा समग्र अर्थतन्त्रमा आएको गिरावटबाट प्रभावित भई वित्तीय संकटमा परेका र वित्तीय पुनर्संरचना गरेमा सुधार हुन सक्ने व्यवसायिक

प्रतिष्ठानहरूलाई रुग्ण उद्योग पुनर्कर्जा सुविधाको हालको व्यवस्था त्यति प्रभावकारी हुन सकेको छैन। आर्थिक वर्ष २०६२/६३ देखि यसका लागि संभाव्यताका आधारमा एउटा औद्योगिक पुनर्स्थापना कोष (Industrial Rehabilitation Fund) स्थापना गरिनेछ। यस अन्तर्गत पर्यटन व्यवसाय सम्बन्धी उद्योगका लागि विशेष व्यवस्था गरिनेछ। यस सम्बन्धी विस्तृत अवधारणा अर्थ मन्त्रालयले छिट्टै सार्वजनिक गर्नेछ र सरोकारवालाहरूसंगको छलफलपछि कानूनी संरचना तयार गरी कोष स्थापना गरिनेछ।

७२. नेपाललाई चीन र भारतबीचको पारवहन क्षेत्रको रूपमा विकास गर्ने श्री ५ महाराजाधिराज सरकारको सदिकेन्द्र बमोजिम आर्थिक वर्ष २०६२/६३ देखि श्री ५ को सरकारले उत्तर-दक्षिण सीमाना जोड्ने थप सातवटा राजमार्गको निर्माण र स्तरोन्नति गर्ने कार्य प्रारम्भ गर्नेछ। पारवहन क्षेत्र विकास गर्ने यो अवधारणाले निजी क्षेत्रलाई थप लगानीका अवसरहरू खोल्नेछ। यस सन्दर्भमा सार्वजनिक-निजी साझेदारी र निर्माण-स्वामित्व-संचालन-हस्तान्तरण (BOOT) अवधारणा अन्तर्गत वीरगञ्ज-कोदारी र काकरभिट्टा-महेन्द्रनगर विद्युतीय रेलमार्ग, हेटौँडा-काठमाडौँ लगायत अन्य स्थानमा यात्रुवाहक तथा मालवाहक रोपवेहरू र उत्तर दक्षिण सीमा जोड्ने मार्ग निर्माणको पहल गरिनेछ।
७३. विश्व व्यापार संगठनमा नेपालको सदस्यताबाट नेपालको निजी क्षेत्रलाई समुचित लाभ लिन सक्षम तुल्याउन नेपाललाई बहुपक्षीय संस्थाहरूबाट एकीकृत खाका (Integrated Framework) अन्तर्गत प्राप्त हुने सहयोगको उपयोग गरिनेछ। यसका अतिरिक्त, नेपालले विश्व व्यापार संगठनको सदस्यता प्राप्त गर्दा गरेको प्रतिवद्धता अनुसार ऐन, नियम तथा नीतिहरू समयवद्ध रूपमा परिमार्जन, संशोधन र तर्जुमा गरिनेछ। यसैगरी विश्व व्यापार संगठन, क्षेत्रीयस्तरका व्यापार सम्झौता र प्रवन्धहरूबाट नेपाली निजी क्षेत्रलाई पर्याप्त लाभ लिन सक्षम तुल्याउन निजी क्षेत्रसंगको सहकार्य प्रगाढ तुल्याइनेछ। अन्तर्राष्ट्रिय र क्षेत्रीय व्यापार सम्झौता अनुरूप भन्सार दरवन्दीमा गर्नुपर्ने समायोजन आवश्यकतानुरूप गरिएको छ। यसबाट निजी क्षेत्रको लागत कम भई कारोबार वृद्धिमा सघाउ पुग्ने विश्वास लिएको छ।
७४. चिया, कफि, पशिमना, गलैँचा जस्ता निकासीजन्य नेपाली वस्तुमा “साभा चिन्ह” प्रयोग गर्न उच्चमीहरूलाई प्रोत्साहन गरी त्यस्ता वस्तुहरूको गुणस्तरमा एकरूपता कायम गरिनेछ।
७५. निजी क्षेत्रलाई अन्तर्राष्ट्रिय व्यापारको लागत कम गर्न सहयोग गर्ने उद्देश्यले आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा वीरगञ्जस्थित सुख्खा बन्दरगाहदेखि परवानीपुरसम्मको करीव १२ किलोमिटर वैकल्पिक बाटो निर्माण, भैरहवाको बेलहियादेखि परासी हुँदै राजमार्ग जोड्ने करीव २९ किलोमिटर बाटोको स्तरोन्नति र काकरभिट्टा भन्सारमा सुख्खा बन्दरगाह निर्माण प्रारम्भ गरिनेछ।
७६. वीरगञ्जस्थित सुख्खा बन्दरगाहबाट बढी लाभ लिन र तेश्रो मुलुक लक्षित निर्यात प्रवर्द्धन गर्न वीरगञ्जमा विशेष आर्थिक क्षेत्र (Special Economic Zone) निर्माणार्थ छुट्याइएको जग्गामा भौतिक पूर्वाधार निर्माणको काम प्रारम्भ गरिनेछ। विमानबाट निकासी गर्न सकिने उच्च मूल्यका गरगहना, कलात्मक सामान, इलेक्ट्रोनिक उपकरणहरूको उत्पादन र निकासी प्रवर्द्धन गर्न निर्यात प्रशोधन ग्राम (Export



- Promotion Village) को अवधारणा अगाडि सारिनेछ। कम तौल र उच्च मूल्यका सामग्रीहरू, तरकारी तथा फलफूल जस्ता वस्तुहरूको निर्यातलाई सुविधाजनक तुल्याउन त्रिभुवन विमानस्थलमा बन्डेड-गोदाम र शीत भण्डारको व्यवस्था गरिनेछ।
७७. तोकिएका निर्यात प्रशोधन क्षेत्र र विशेष आर्थिक क्षेत्रहरूमा लगानी आकर्षण गर्न र निर्यात प्रवर्द्धन गर्न वर्तमान आयकरको दरमा समायोजन गरी कम दर कायम गरिएको छ। यस्तै व्यवस्था सूचना प्रविधि सम्बन्धी उद्योगमा र निर्यात व्यापारमा पनि लागू हुनेछ। नयाँ व्यवस्थाबाट यो क्षेत्रमा लगानी वृद्धि भई थप रोजगारीका अवसरहरू सिर्जना हुने विश्वास लिएको छु।
७८. नेपाल दूरसंचार कम्पनीको शेयर सूचीकरण गर्ने, निजी कम्पनीहरूलाई पब्लिक लिमिटेड कम्पनीमा रुपान्तरण भई सूचीकरण गर्ने प्रोत्साहन गर्ने जस्ता नीतिले धितोपत्र बजारमा निश्चय पनि विविध लगानीका संयन्त्रहरू उपलब्ध हुनेछन्। धितोपत्र बजारमा उपलब्ध हुने लगानी संयन्त्रहरूमा विविधता ल्याउन ऋणपत्र (Bond) जारी गर्ने र सूचीकरण गर्ने प्रोत्साहन गरिनेछ। विद्युत उत्पादन र व्यापारिक प्रयोजनका पूर्वाधारमा लगानी गर्न ऋणपत्र जारी गरी पूँजी जुटाउन प्रोत्साहन गरिनेछ।
७९. गैर-आवासीय नेपाली सम्बन्धी अध्यादेश जारी गरिनेछ। आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा गैर-आवासीय नेपालीहरूको सम्मेलन आयोजना गरी सम्मेलनबाट प्राप्त सुभाषका आधारमा थप सुधारका काम गरिनेछ।
८०. नेपाललाई अन्तर्राष्ट्रिय वित्तीय केन्द्रको रूपमा विकास गर्न २०५४ सालमा अन्तर्राष्ट्रिय वित्तीय कारोवार ऐन जारी भएपछि कुनै काम हुन नसकेकोमा आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा ऐनमा उल्लेख भएका प्रवर्द्धन समिति र कार्यान्वयन समितिलाई सक्रिय तुल्याइनेछ। अन्तर्राष्ट्रिय वित्तीय केन्द्रको रूपमा विकास गर्न आवश्यक अन्य पूर्वाधारहरू विकास गर्न जोड दिइनेछ।
८१. सडकजन्य पूर्वाधारको कमीको कारण बजार संयन्त्र प्रभावकारी हुन नसकी खाद्यान्न लगायत आधारभूत आवश्यकताका वस्तुहरू अति विपन्न वर्गको पहुँच भन्दा बाहिर रहने अवस्थामा सरकारी सहयोग आवश्यक पर्दछ र सरकारले सहयोग गर्नु पनि पर्दछ। यसै अवधारणाबाट निर्देशित भई खाद्यान्न न्यून हुने नेपाल अधिराज्यका तोकिएका दुर्गम जिल्लाहरूमा खाद्य सुरक्षा प्रदान गर्न खाद्यान्न ढुवानीका लागि दिइएको अनुदान व्यवस्था कायमै राखी आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को संशोधित खर्चको तुलनामा २३.९८ प्रतिशतले रकम वृद्धि गरेको छु। यसै गरी आयोडिनको कमीबाट हुने रोगको नियन्त्रणका लागि तोकिएका जिल्लाहरूमा आयोडिनयुक्त नून ढुवानीमा दिइ आएको अनुदान रकममा पनि वृद्धि गरेको छु।
८२. सार्वजनिक संस्थानहरूलाई आवश्यकतानुसार खारेज/निजीकरण/व्यवस्थापन सुधार गर्ने श्री ५ को सरकारको नीति अनुसार नेपाल आयल निगमले गरिआएको कारोवारमा निजी क्षेत्रलाई क्रमशः संलग्न गराइनेछ। पेट्रोलियम पदार्थको मूल्य निर्धारण अन्तर्राष्ट्रिय बजारमूल्यमा आधारित सूत्र अनुरूप स्वचालित रूपमा गर्ने व्यवस्था मिलाई निगमको व्यवस्थापनमा पनि निजी क्षेत्रको सहभागिता गराइनेछ। नेशनल कन्स्ट्रक्सन कम्पनी नेपाल र नेपाल ड्रिलिङ कम्पनीजस्ता प्रतिस्पर्धात्मक बजारमा आफ्नो ठाउँ बनाउन नसक्ने संस्था खारेज गरिनेछन्। नेपाल औद्योगिक विकास निगम र लुम्बिनी चिनी कारखानालाई निजीकरण गरिनेछ। शाही नेपाल बायुसेवा निगमको बारेमा



अन्तर्राष्ट्रिय नागरिक उड्डयन संस्थाबाट भएको अध्ययन प्रतिवेदन समेतको पुनरावलोकन गरी निजीकरण प्रक्रिया अगाडी बढाइनेछ। नेपाल दूरसंचार कम्पनी लिमिटेडको ५ प्रतिशत शेयर कर्मचारीलाई र १० प्रतिशत शेयर सर्वसाधारणलाई धितोपत्र बजार मार्फत विक्री वितरण गरिनेछ। वीरगंज चिनी कारखाना, हेटौँडा कपडा उद्योग, नेपाल कोल लिमिटेड, घरेलु शिल्पकला विक्री भण्डार, हिमाल सिमेन्ट कम्पनीको निजीकरणमा भएको ढिलाईको अनुभवले निजीकरण ऐनमा सुधारको खाँचो रहेको देखिएको छ। यसका लागि निजीकरण ऐन, २०५० मा आवश्यक संशोधन गरिनेछ।

#### आर्थिक वृद्धिका लागि पूर्वाधार : सडक, विद्युत र संचार

८३. जनताको आर्थिक तथा सामाजिक जीवनमा सुधार ल्याउन आर्थिक वर्ष २०६२/०६३ मा कालोपत्रे, खण्डास्मित र माटेसडक समेत गरी २४४ किलोमिटर थप सडक निर्माण, १३६ किलोमिटर सडक पुनर्स्थापना, २५ किलोमिटर सडकको स्तरोन्नति र २९५ किलोमिटर सडकको आवधिक मर्मत एवं २५ वटा साना ठूला पुलहरूको निर्माण सम्पन्न हुनेछ। यसका अतिरिक्त, सडक बोर्ड मार्फत करीव ४००० किलोमिटर सडकको आवधिक, पटके र नियमित मर्मत संभारको कार्य सम्पन्न गरिनेछ।
८४. दार्चुला, वझाङ, जुम्ला, कालिकोट, भोजपुर र संखुवासभा गरी ६ वटा जिल्लाका सदरमुकाममा सडक मार्ग पुऱ्याइनेछ र कर्णाली अंचलका सदरमुकामहरू जोड्न बाँकी जिल्लाहरू मुगु, हुम्ला र डोल्पा जोड्ने सडकहरूको रेखाङ्कन अध्ययन गरिनेछ।
८५. ग्रामिण सडक पहुँच कार्यक्रम अन्तर्गत बसन्तपुर - तेह्रथुम २६ किलोमिटर र भालुवाङ्ग-प्यूठान ६९ किलोमिटर सडकलाई ग्राभेलस्तरमा स्तरोन्नति गर्ने कार्य प्रारम्भ गरिनेछ।
८६. नेपाललाई चीन र भारतबीचको पारवहन क्षेत्रको रूपमा विकास गर्न पश्चिमदेखि पूर्वसम्मका सबै सम्भाव्य नाकाहरूलाई जोड्ने गरी आधुनिक सडक निर्माण गर्ने कार्यलाई आर्थिक वर्ष २०६२/६३ देखि तीव्रता दिइनेछ। यस कार्यक्रम अन्तर्गत ब्रम्हपुर मण्डी (कञ्चनपुर)-टिङ्कर, जमुनीया-हिल्सा, बेलहिया-ल्होमन्थाङ्ग-घोक्ताङ, विरगञ्ज-रसुवागढी, भिद्रामोड-लामाबगर-लाप्चे गाउँ, रानी विराटनगर-किमाथान्का र केचना-ओलाङ्गचुङ्गगोला-धारिला भञ्ज्याङ्ग समेत गरी सातवटा नयाँ राजमार्गको निर्माण कार्य प्रारम्भ गरिनेछ। विरगञ्जबाट काठमाडौँ हुँदै कोदारीसम्मको हालको राजमार्गको स्तरोन्नती गर्ने कार्य प्रारम्भ गरिनेछ।
८७. सडक क्षेत्रको समग्र कार्यक्रमको लागि रु. ५ अर्ब ५७ करोड विनियोजन गरिएको छ। यो रकम गत आर्थिक वर्षको संशोधित अनुमानको तुलनामा ८.८५ प्रतिशतले बढी छ।
८८. सत्तरी मेगावाटको मध्यमसर्प्याङ्गदी जलविद्युत परियोजनाको निर्माणमा पटक-पटकको अवरोधहरूले केही ढिलाई भएको छ। यसलाई नयाँ कार्यतालिका अनुसार छिटो सम्पन्न गर्न आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा रु. २ अर्ब ७९ करोड छुट्याइएको छ।

८९. सामुदायिक ग्रामीण विद्युतीकरण एवं वितरण व्यवस्थापनको कार्यक्रमबाट आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा १०० वटा क्षेत्रमा विद्युत वितरण गर्ने जिम्मा सामुदायिक विद्युत वितरण संस्थाहरूलाई दिइनेछ। यो कार्यक्रमबाट थप ४५,००० ग्रामीण घर-परिवारमा विद्युत सेवा पुग्नेछ। यो लगायत अन्य ग्रामीण विद्युतीकरण कार्यक्रमका लागि रु. १ अर्ब ४८ करोड छुट्याइएको छ।
९०. राष्ट्रिय ग्रीड प्रणालीबाट विद्युत तथा अन्य सेवा उपलब्ध हुन नसकेका स्थानहरूमा वैकल्पिक ऊर्जा आपूर्ति गर्ने नीति अनुरूप अधिराज्यका सम्भाव्य ६५ जिल्लामा १८ हजार गोबरग्याँस प्लाण्ट निर्माण गर्ने, देशभरीका विभिन्न जिल्लामा २०७५ कि.वा. विद्युत उत्पादन गर्ने, १५० वटा सोलार ड्रायर तथा कुकर, ५२६ वटा संस्थागत सौर्य विद्युत, १३२ संस्थागत सौर्य विद्युत पम्प, १,२०० वटा सुधारिएको पानी घट तथा ४० हजार घरमा सुधारिएको चुल्हो जडान गरिनेछ।
९१. नेपाल विद्युत प्राधिकरण र निजी क्षेत्रको संयुक्त लगानीमा ३०२ मेगावाटको माथिल्लो तामाकोशी र ४२ मेगावाटको माथिल्लो मोदी “ए” को निर्माण कार्य प्रारम्भ गर्न आवश्यक तयारी गरिनेछ।
९२. एकातिर स्थानीय वित्त बजारमा तरलता बढेको र लगानीको व्याजदर क्रमिक रूपमा घटेको अवस्था छ। अर्कोतिर विद्युतको मांग दिनानुदिन बढेको छ र थप आयोजनाहरू चाँडो निर्माण सम्पन्न गर्नुपर्ने आवश्यकता छ। नयाँ आयोजनाहरू निर्माण गर्न नेपाल विद्युत प्राधिकरणले आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा २० देखि ३० वर्ष अवधिका विद्युत ऋणपत्र (Power Bond) जारी गर्नेछ। यसबाट अवकाश कोष संचालन गर्ने कम्पनीहरू, बीमा कम्पनीहरू र सर्वसाधारणलाई समेत उपयुक्त लगानी संयन्त्र प्राप्त हुने विश्वास लिएको छ।
९३. संविधान प्रदत्त सूचनाको हकलाई जनताले वास्तविक अर्थमा उपभोग गर्न पाउने वातावरण बनाउन सूचनामा सबैको पहुँच हुन सक्ने स्थिति सृजना गरिनेछ। हुलाक सेवालाई विविधीकरण गर्दै E-Post अवधारणा अनुरूप संचालन गर्न नीतिगत तथा कानूनी परिवेश तयार पारिने छ।
९४. हुलाक सेवा विभाग अन्तर्गत अतिरिक्त हुलाक, इलाका हुलाकमा कार्यरत प्रतिनिधी, वितरण र डाँकवाहक कर्मचारीहरूको पारिश्रमिकमा २५ प्रतिशत बृद्धि गर्न बजेटको व्यवस्था गरिएको छ। सो बाट हुलाक प्रतिनिधि, वितरण र डाँकवाहक कर्मचारीहरूको मनोबल बृद्धि हुन गई डाँक वितरण कार्यमा प्रभावकारिता आउने विश्वास गरिएको छ।

#### पर्यटन

९५. नेपालको पर्यटन क्षेत्रको छविलाई राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रियस्तरमा अभिवृद्धि गर्न पर्यटन प्रवर्द्धनलाई जोड दिइनेछ। यसको लागि विदेशी पर्यटन पत्रकार, पर्यटन लेखक, टुर अपरेटर्स, डकुमेन्ट्री निर्माताहरूलाई नेपाल सम्बन्धी आलेख, न्यूज, ट्राभल्स डकुमेन्ट्री आदि तयार गर्न नेपाल पर्यटन बोर्ड मार्फत नेपाल आमन्त्रण गरी विदेशी संचार माध्यमबाट प्रसारण गरिनेछ।

९६. हिन्दू तथा बौद्धमार्गीहरूलाई नेपालमा आकर्षण गर्न धार्मिक पर्यटन प्रवर्द्धनमा जोड दिइनेछ। धार्मिक तथा क्षेत्रीय पर्यटनलाई अभिवृद्धि गर्न नेपाल पर्यटन बोर्डमार्फत भारत, चीन, थाइलैण्ड, सिंगापुर, मलेशिया, श्रीलंका जस्ता देशहरूमा विशेषरूपले प्रवर्द्धनात्मक कार्यक्रमहरू संचालन गरिनेछ।
९७. खतराको सूचीमा परेका काठमाडौं उपत्यकाभित्रका विश्व सम्पदाहरूको सुधार तथा संरक्षण कार्य गर्नका लागि तयार पारिएको १० वर्षे कार्ययोजनालाई स्थानीय निकायहरूसंग साभेदारी गरी कार्यान्वयन गरिनेछ।
९८. भैरहवास्थित गौतम बुद्ध विमानस्थललाई ठूला जहाज (Wide-body Aircraft) अवतरण र उडान गर्नसक्ने गरी ३,००० मिटर लामो रन-वे बनाउन आवश्यक जग्गा प्राप्त गर्ने र जग्गा सुधार गर्ने कार्य आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा सम्पन्न गरिनेछ।
९९. साहित्यकर्मी, कलाकर्मी, सङ्गीतकर्मी तथा रंगकर्मीहरू जस्ता प्रतिभाहरू राष्ट्रकै निधि हुन। यस्ता प्रतिभाहरू विरामी पर्दा उपचारको लागि गत आर्थिक वर्ष देखि नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठानले संचालन गर्दै आएको राष्ट्रिय प्रतिभा उपचार कोषलाई निरन्तरता दिइएको छ। यसैगरी, कवि शिरोमणि लेखनाथ पौड्याल, महाकवि लक्ष्मी प्रसाद देवकोटा र नाटककार बालकृष्ण समको त्रिमूर्ति व्यवस्थापन गर्न आवश्यक रकम विनियोजन गरिएको छ।

#### वसोवास, शहरी विकास र वातावरण

१००. श्री ५ को सरकार, स्थानीय निकाय र निजीक्षेत्रको संलग्नतामा योजनाबद्ध शहरी विकासको प्रयासलाई अगाडी बढाउन घरजग्गा व्यवसाय सम्बन्धी कानूनी संरचना तयार गरी लागू गरिनेछ। काठमाडौं उपत्यकाको दीर्घकालीन विकासलाई समन्वयात्मक तथा प्रभावकारी ढंगले संचालन गर्न काठमाडौं उपत्यका शहरी विकास परिषद् गठन गर्ने कानूनी व्यवस्था मिलाइनेछ। शहरी क्षेत्रमा भूकम्पबाट धनजनको क्षति न्यून गर्न भवन संहितामा आधारित भूकम्प निरोधक प्रविधि अपनाई मात्र घर निर्माण गर्न पाउने कानूनी व्यवस्था अवलम्बन गरिनेछ।
१०१. समय समयमा आएको भूकम्पबाट पीडित परिवारले घर बनाउन लिएको ऋणको रु. १०,०००/- सम्म आर्थिक वर्ष २०५५/५६ मा मिनाहा गरिएको थियो। तर अझैपनि धेरैले ऋण बुझाउन सकेका छैनन्। भूकम्पपीडितहरूले आधारभूत आवाश निर्माण गर्न लिएको यस्तो बाँकी पूरै ऋण मिनाहा गर्ने व्यवस्था गरिएको छ।
१०२. पनौती, बनेपा, धुलिखेल, हेटौंडा, रत्ननगर र भरतपुर गरी ६ वटा नगरपालिकाहरूमा चालु रहेको शहरी तथा वातावरणीय सुधार आयोजनालाई विदुर र कमलामाई नगरपालिकामा समेत विस्तार गरिनेछ।
१०३. विद्युतीय परिवहनको प्रयोगले एकातिर पेट्रोलियम पदार्थको आयातमा कमी हुन गई विदेशी मुद्राको खर्चमा कमी आउन सक्दछ भने अर्कोतिर शहरी प्रदूषण कम गर्न सहयोग पुग्दछ। यसको प्रयोग बढाउन विद्युतीय परिवहनमा लाग्ने भन्सार दरमा थप छुटको व्यवस्था गरेको छ।

## रोजगारी प्रवर्द्धन

१०४. बेरोजगारीको समस्या समाधान गर्न स्वदेशमा अवसरहरुको खोजी गर्नुका साथै वैदेशिक रोजगारीका अवसरहरु पहिल्याएर आवश्यक तालीम र ऋण सुविधा उपलब्ध गराई रोजगारीको व्यवस्था गरिनेछ। व्यवसायिक तथा सीप विकास प्रशिक्षण केन्द्रबाट थप तालीम दिने व्यवस्था मिलाइनेछ। प्राविधिक तथा व्यवसायिक तालीम परिषद्, श्रम मन्त्रालय, उद्योग वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय, महिला बालबालिका तथा समाज कल्याण मन्त्रालय अन्तर्गत छरिएर रहेका तालीम कार्यक्रमहरुलाई दोहोरो नपर्ने गरी समन्वयात्मक ढंगले संचालन गर्ने व्यवस्था गरिनेछ। यस्ता तालीमलाई स्वदेश तथा विदेशको रोजगारी आवश्यकता अनुरूप तुल्याउन परिमार्जन गरिनेछ। यी तालीम कार्यक्रमहरुमा दलित, जनजाति तथा महिला वर्गलाई प्राथमिकता दिइनेछ।
१०५. वैदेशिक रोजगारमा जान चाहने व्यक्तिहरुलाई ऋण प्रदान गर्न वैदेशिक रोजगार ऋण कार्यक्रमका लागि वीज रकम राख्ने कार्यलाई निरन्तरता दिइएको छ। यस कार्यक्रमबाट वैदेशिक रोजगारीमा जान चाहने व्यक्तिहरुलाई लाग्ने खर्चको ८० प्रतिशत ऋण उपलब्ध गराइने छ। आतंकपीडितका हकमा व्यक्तिले व्यहोर्नुपर्ने बाँकी २० प्रतिशत रकम पनि आतङ्कपीडित कोषबाट ऋण स्वरूप उपलब्ध गराइनेछ।
१०६. रोजगार कम्पनी (Manpower Company) हरुले विदेशमा रकम भुक्तानी गर्दा देखिएको असंगति हटाउन सेवा शुल्कमा लागि आएको अग्रिम आयकरको दरमा पुनरावलोकन गरिएको छ र विदेशी मुद्रा सटही सुविधा उपलब्ध गराउने व्यवस्था मिलाइएको छ।

## शिक्षा र जनसाधन विकास

१०७. प्राथमिक तहमा अध्ययनरत सबै बालबालिकालाई विद्यालयले नै यथासमयमा निःशुल्क पाठ्यपुस्तक उपलब्ध गराउन, विद्यालय शिक्षाको गुणस्तर अभिवृद्धिका लागि आधारभूत शैक्षिक सामग्री लगायतका सिकाइ सामग्री उपलब्ध गराउन र अतिरिक्त क्रियाकलापमा समेत सहभागी गराउन विद्यालय सुधार योजनाका आधारमा सबै सार्वजनिक प्राथमिक विद्यालयहरुलाई विद्यार्थी संख्याको आधारमा एकमुष्ट अनुदान दिने व्यवस्थालाई निरन्तरता दिइएको छ। यस प्रयोजनका लागि रु. १ अर्ब ४ करोड छुट्याइएको छ।
१०८. शैक्षिक सत्र २०६२ मा संचालित विद्यालय भर्ना अभियान कार्यक्रमबाट उत्साहजनक नतिजा देखिएको छ। तर भर्नादर वृद्धिको अनुपातमा भौतिक पूर्वाधार, जनशक्ति व्यवस्था, सिकाई सामग्री एवं पाठ्य सामग्री उपलब्ध हुनसकेको छैन। यस्का लागि आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा ५,०९८ वटा नयाँ कक्षा कोठा निर्माण र १५० वटा स्तरयुक्त विद्यालय निर्माण गरिनेछ। हिमाली क्षेत्रमा तीनवटा छात्रावास र विभिन्न स्थानमा ४४ वटा स्रोतकेन्द्र भवन निर्माण गरिनेछ। विद्यालयस्तरीय भौतिक सुविधा सुधारका लागि रु. १ अर्ब ६४ करोड छुट्याइएको छ। विद्यार्थी वृद्धिको अनुपातमा थप शिक्षकका लागि रु. १८ करोड ४५ लाख र सबै किसिमको छात्रवृत्तिका लागि रु. ८६ करोड ३३ लाख छुट्याइएको छ। यस व्यवस्थाबाट सबै दलित, पिछडिएका तथा

उत्पीडित जनजाती, अपाङ्ग र कर्णाली अञ्चलका सबै बालबालिकालाई माध्यमिक तहसम्म निःशुल्क अध्ययन गर्ने अवसर प्राप्त हुनेछ ।

१०९. बालबालिकाहरुको सर्वाङ्गिक विकास गरी प्राथमिक तहमा शैक्षिक उपलब्धी बृद्धि गर्न थप ६,००० बाल विकास केन्द्रहरु स्थापना गरिनेछन् । यसका लागि गैरसरकारी संस्था, स्थानीय समुदाय र विद्यालयहरूसंग सहकार्य गरिनेछ । यस कार्यक्रमका लागि रु. २३ करोड छुट्याइएको छ ।
११०. विगत लामो समय देखि समुदायको व्यवस्थापनमा अनुमति प्राप्त गरी संचालनमा रहेका तर शिक्षक दरबन्दी प्राप्त नगरेका १,९०५ वटा निम्न माध्यमिक र ९६७ वटा माध्यमिक विद्यालयहरुलाई वार्षिक रुपमा क्रमशः रु. ८ करोड ५७ लाख र रु. ६ करोड ७७ लाख अनुदान उपलब्ध गराउने व्यवस्था गरिएको छ । यसैगरी समुदायको व्यवस्थापनमा संचालित प्राथमिक विद्यालयहरुलाई दुई शिक्षकको तलब बराबर अनुदान दिने व्यवस्थालाई निरन्तरता दिइएको छ ।
१११. चालु आर्थिक वर्षदेखि अधिराज्यका २२ दुर्गम जिल्लाहरुका सामुदायिक विद्यालयबाट प्रवेशिका परीक्षा उत्तीर्ण गर्ने सबै छात्राहरुलाई उच्च माध्यमिक वा कलेजस्तरको अध्ययनका लागि मासिक रु. २,०००/- का दरले दुई वर्षसम्मका लागि विशेष छात्रवृत्ति प्रदान गर्ने व्यवस्था मिलाइएको छ । यस व्यवस्थाबाट दुर्गम क्षेत्रका अति विपन्न परिवारका छात्राहरुले उच्च शिक्षा अध्ययन गर्ने अवसर लिन विद्यालयबाट गुणस्तरीय शिक्षाको मांग गर्नेछन् । यस सम्बन्धी विस्तृत कार्यविधि २०६२ साउन मसान्तभित्र शिक्षा तथा खेलकूद मन्त्रालयले सार्वजनिक गर्नेछ । प्रवेशिका परीक्षामा राम्रो नतिजा ल्याउने ग्रामीण क्षेत्रका विद्यालयहरुलाई रु. ४ लाख प्रोत्साहन अनुदान दिने व्यवस्थालाई परिमार्जन गरी निरन्तरता दिइएको छ ।
११२. ग्रामीण क्षेत्रबाट प्रवेशिका परीक्षामा अनुत्तीर्ण हुने संख्या कम गर्न आर्थिक वर्ष २०६२/६३ देखि कक्षा १० मा अध्ययनरत विद्यार्थीलाई लक्षित गरी अनिवार्य अंग्रेजी, गणित र विज्ञान विषयको विशेष कक्षा टेलिभिजन तथा रेडियोबाट संचालन गरिनेछ । यसका लागि श्रव्य दृष्य सामग्री समेत तयार गरी उपलब्ध गराइनेछ ।
११३. विद्यालय शिक्षाको संरचनालाई समय सापेक्ष बनाउन कक्षा १ देखि कक्षा ८ सम्मको तहलाई प्राथमिक शिक्षाको रुपमा र कक्षा ९ देखि १२ सम्मको तहलाई माध्यमिक शिक्षाको रुपमा संरचनागत परिवर्तन गरी समग्र विद्यालय शिक्षालाई एकीकृत गर्न सम्भाव्यता अध्ययन गरिनेछ ।
११४. “सबैका लागि शिक्षा” को मर्म अनुरूप मदरसा, गुम्बा र गुरुकुल जस्ता धार्मिक विद्यालयहरुलाई शिक्षाको मूल प्रवाहमा ल्याउन विशेष व्यवस्था मिलाइनेछ ।
११५. विद्यालयलाई समुदाय प्रति जिम्मेवार बनाउन र उपलब्ध साधन तथा स्रोतको अधिकतम उपयोग गरी पारदर्शिता अभिवृद्धि गर्न यस वर्ष थप २,००० वटा विद्यालयहरु स्थानीय समुदायमा हस्तान्तरण गरिनेछ ।
११६. शिक्षाका लागि खाद्यान्न कार्यक्रम र छात्राहरुलाई खाने तेल वितरण गर्ने कार्यक्रमबाट विपन्न परिवारका बालबालिकालाई विद्यालयमा आकर्षित गर्न सकिएकोले यी कार्यक्रमलाई निरन्तरता दिइएको छ ।

११७. १५ जिल्लामा सघन साक्षरता कार्यक्रम संचालन गर्न रु. १३ करोड ५३ लाख छुट्याइएको छ ।
११८. आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा काठमाडौंमा स्थापना गरिएको सार्वजनिक पुस्तकालयलाई उच्चस्तरको पुस्तकालयको रूपमा विकास गरिनेछ ।
११९. राष्ट्रिय आकांक्षा र आवश्यकता अनुरूपको गुणस्तरीय एवं जीवनोपयोगी शिक्षाको निमित्त शैक्षिक पाठ्यक्रममा समसामयिक सुधार गरिनेछ । विद्यालय शिक्षामै सूचना प्रविधि शिक्षालाई पनि समाहित गरिनेछ ।
१२०. उच्च शिक्षालाई व्यवस्थित गर्न छात्रा विश्वविद्यालय अध्यादेश छिट्टै ल्याइनेछ ।
१२१. विद्यालयस्तरमा अतिरिक्त क्रियाकलापको अभिवृद्धि गर्न खेलकूद र स्काउटको विस्तार गरिनेछ ।
१२२. शिक्षा क्षेत्रतर्फको नीति र कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्न रु. २१ अर्ब ५ करोड विनियोजन गरेको छु । यो रकम गत आर्थिक वर्षको संशोधित अनुमानको तुलनामा ३१.२६ प्रतिशतले बढी छ । शिक्षा क्षेत्रमा गरिएको लगानी वृद्धिले शिक्षातर्फको सहस्राब्दि विकास लक्ष्य हासिल गर्न सहयोग पुग्ने विश्वास लिएको छु ।

#### स्वास्थ्य र खानेपानी

१२३. सामुदायिक व्यवस्थापनमा स्वास्थ्य सेवाको गुणस्तर वृद्धि गर्न १८ जिल्लाका अस्पतालको संचालन र संभारको जिम्मेवारी जिल्ला विकास समितिलाई हस्तान्तरण गरिनेछ भने स्वास्थ्य उपचौकी र प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्रहरू समुदायलाई हस्तान्तरण गर्ने कार्यलाई निरन्तरता दिँदै थप १० जिल्लामा हस्तान्तरण गरिनेछ । यस्ता स्वास्थ्य संस्थामा रिक्त चिकित्साकर्मीको पदमा जिल्ला विकास समिति वा समुदायले नै वा जिल्ला जनस्वास्थ्य कार्यालयले नै स्वास्थ्य मन्त्रालयबाट निर्धारण गरिएको प्रक्रिया बमोजिम करारमा चिकित्साकर्मीहरू नियुक्त गर्न सक्नेछन् ।
१२४. स्थानीयस्तरमा औषधीको आपूर्ति व्यवस्थामा सुधार गरिनेछ । थप ९ जिल्लामा सामुदायिक औषधी विक्री कक्ष संचालन गर्न र बाँकी जिल्लाका प्रत्येक प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्रमा रु. २ लाखका दरले आवर्ति (Revolving) स्वरूपको औषधी कोष खडा गर्न आवश्यक रकम विनियोजन गरिएको छ ।
१२५. मानव विकास सूचकाङ्क कम भएका १४ जिल्लाका ४४२ गाउँ विकास समितिका उपभोक्ता समिति मार्फत वातावरणीय सरसफाईका माध्यमद्वारा स्वस्थ जीवन प्रवर्द्धन कार्यक्रम संचालन गरिनेछ । यस अन्तर्गत उपभोक्ता समितिले उपलब्ध गराउने रकम बराबरकै रकम थप गरी प्रति गाउँ विकास समिति अधिकतम रु. ५० हजार सम्म अनुदान उपलब्ध गराइनेछ ।
१२६. मध्यपश्चिम क्षेत्रका जनतालाई अत्याधुनिक साधन सम्पन्न अस्पतालको सुविधा उपलब्ध गराउन सुर्खेतमा एक क्षेत्रीयस्तरको अस्पताल निर्माण गरिने छ । यसको लागि रु १३ करोड ७२ लाख विनियोजन गरिएको छ । रोल्पा र रौतहट जिल्ला अस्पताल पुनर्निर्माण गरिनेछ । यस वर्ष अधिराज्यभरका विभिन्न अस्पतालहरूको

निर्माण सुधार र १५० वटा गाउँ विकास समितिमा माँगको आधारमा उपस्वास्थ्य चौकी निर्माण गर्नका लागि रु. ७६ करोड बजेट विनियोजन गरेको छ ।

१२७. मानव विकास सूचकाङ्कले पछाडी परेका स्थानका २५ वटा स्वास्थ्य केन्द्रमा दुईवटा कोठाका दरले महिला सुत्केरी कक्षको स्थापना गरिनेछ । अधिराज्यका १० जिल्लाका सरकारी अस्पतालमा प्रसूती प्रतीक्षालय कक्ष निर्माण गरिनेछ । यसैगरी ६६ वटा जिल्ला अस्पतालहरुलाई उपकरण खरीद गर्न रु. २ लाखका दरले रकम उपलब्ध गराइनेछ ।
१२८. अशिक्षाका कारण असुरक्षित यौनजन्य क्रियाकलाप र लागू पदार्थ दुर्व्यसनीको बढ्दो गतिविधिले एच.आई.भि. एड्सको संक्रमण बढिरहेको छ । यसलाई नियन्त्रण गर्न यस वर्ष १६ जिल्लामा एड्स तथा यौनरोग नियन्त्रण कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ।
१२९. अझै पनि मुलुकमा कुष्ठरोगबाट प्रभावित हुने संख्या उच्च रहेको अनुभव गरिएको छ । कुष्ठरोगलाई निर्मूल गर्ने अभियान स्वरुप रोग प्रभावित अधिराज्यका ४०० गाउँ विकास समितिमा घरदैलो अभियान कार्यक्रम मार्फत कुष्ठरोगीको उपचार गरिनेछ ।
१३०. नेपालमा दादुरा, भ्रूणपखाला, निमोनिया, औलो र कुपोषण जस्ता रोगका कारणबाट ७० प्रतिशत भन्दा बढी बालबालिका मर्ने गरेको देखिएको छ । यस्तो रोगको प्रकोपबाट बचाउन थप ६ जिल्ला विस्तार गरी अधिराज्यका ३१ जिल्लामा एकीकृत बालरोग निदान व्यवस्थापन कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ।
१३१. ग्रामीण क्षेत्रमा विरामी परी उपचार गराउन घरवार नै बेच्नुपर्ने वा उपचार नगरी मृत्युवरण गर्नुपर्ने अवस्था छ । यो स्थितिमा सुधार ल्याई स्वास्थ्योपचारका लागि आवश्यक रकम उपलब्ध हुनसक्ने गराउन सामुदायिक स्वास्थ्य बीमा कार्यक्रम ६ जिल्लामा संचालन गरिनेछ ।
१३२. विद्यार्थीहरुलाई विरामी परी सरकारी अस्पतालमा सेवा लिन आउंदा दर्ता शुल्क र प्याथोलोजी सेवाका शुल्कहरुमा २० प्रतिशत छुट दिने व्यवस्था मिलाइएको छ । यसैगरी पाँच विकास क्षेत्रका १/१ जिल्लामा परीक्षणका रुपमा विद्यालय स्वास्थ्य कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ।
१३३. स्वास्थ्य क्षेत्रको लागि यस वर्ष रु. ७ अर्ब ६८ करोड विनियोजन गरिएको छ । यो रकम गत आर्थिक वर्षको संशोधित अनुमानको तुलनामा ५१.१५ प्रतिशतले बढी छ ।
१३४. आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा क्रमागत रुपमा कार्यान्वयन हुँदै आइरहेका जिल्ला स्तरका खानेपानी आयोजनाहरुलाई विशेष प्राथमिकता दिइ १६८ वटा खानेपानी आयोजनाहरु सम्पन्न गरिनेछ । प्रारम्भ भइसकेका बाँकी आयोजनाहरु पनि आगामी दुई वर्षभित्र सम्पन्न गर्ने गरी कार्यक्रम तय गरिएको छ । यसबाट थप १ लाख ८८ हजार जनसंख्यालाई आधारभूत स्तरको खानेपानी सुविधा उपलब्ध हुनेछ ।
१३५. साना शहरी खानेपानी तथा सरसफाइ आयोजना अन्तर्गत कार्यान्वयन भइरहेका प्रथम चरण र दोश्रो चरण अन्तर्गतका २३ आयोजना मध्ये ९ वटा खानेपानी तथा सरसफाइ आयोजनाहरु सम्पन्न गरी करिब १ लाख ३६ हजार जनतालाई उच्चस्तरको खानेपानी सुविधा उपलब्ध गराइने छ । लागत असुलीको नीतिलाई निरन्तरता दिँदै आर्थिक वर्ष



०६२/६३ मा थप ९ वटा नगर खानेपानी तथा सरसफाइ आयोजनाहरु शुरु गरिनेछन् ।

१३६. मर्मत सुधार तथा हस्तान्तरणको नीतिलाई निरन्तरता दिदै आर्थिक वर्ष ०६२/६३ मा पनि श्री ५ को सरकारको दायित्वमा रहेका विगतमा सम्पन्न ४० वटा आयोजनाहरु आवश्यकता अनुसार मर्मत सुधार नवीकरण गरी उपभोक्ता समितिलाई हस्तान्तरण गरिनेछ । उपलब्ध स्रोतको अधिकतम उपयोग गरी दैवीप्रकोपबाट क्षतिग्रस्त आयोजना मर्मत सुधार गरी पुनर्स्थापन गरिनेछन् ।
१३७. तानसेन नगरपालिकाको वर्तमान खानेपानीको स्रोत निकै खर्चिलो र पानीको परिमाण पनि घट्दै गएको छ । यस नगरपालिकामा नयाँ स्रोतबाट खानेपानी आयोजनाको निर्माण कार्य प्रारम्भ गरिनेछ । काठमाडौँ उपत्यकामा दैनिक थप ३ करोड लिटर पानी वितरण गर्न वर्तमान संरचनामा सुधार र थप स्थानहरुबाट पानी ल्याउने कार्य सम्पन्न गरिनेछ ।
१३८. मेलम्ची खानेपानी आयोजनाको कार्यलाई अघि बढाउने क्रममा आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा एडिट प्रवेशमार्ग निर्माण, विद्युत प्रसारण लाइन निर्माण आदि कार्यको लागि रु. १ अर्ब ५२ करोड विनियोजन गरिएको छ ।

#### महिला तथा बालबालिका

१३९. लैङ्गिक समानताप्रति नेपालले गरेको राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिबद्धता कार्यान्वयन गर्न सरकारी खर्चलाई लैङ्गिक उत्तरदायी बनाउने सोच अनुरूप यस आर्थिक वर्षदेखि लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट (Gender Responsive Budget Initiative) को शुरुवात गरिएको छ । लैङ्गिक उत्तरदायी बजेटलाई संस्थागत गर्न अर्थ मन्त्रालयमा एक लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट समिति गठन गर्ने व्यवस्था गरेको छु । यसबाट राष्ट्रिय बजेटमा महिलामूखी कार्यक्रमहरुले अझ बढी स्थान पाई महिला वर्गको समग्र विकासमा योगदान पुग्नेगर्ने विश्वास लिएको छु ।
१४०. कार्यस्थलमा हुने महिला विरुद्धको हिंसाप्रति सरकार संवेदनशील छ र महिला विरुद्धको हिंसाप्रति सरकारले “शून्य सहिष्णुता” को नीति अपनाउने छ ।
१४१. कुनै निजी क्षेत्र वा गैर सरकारी संगठित संस्थाले आफ्ना जम्मा कामदारको एक तिहाई भन्दा बढी कामदार महिला राखेमा त्यस्तो संस्थालाई कदरपत्र प्रदान गरिनेछ ।
१४२. महिलाहरुलाई आर्थिक-सामाजिक सबै दृष्टिकोणबाट सशक्त तुल्याउन आर्थिक सशक्तिकरण कार्यक्रम, लैङ्गिक मूलप्रवाहीकरण तथा प्रजनन स्वास्थ्य कार्यक्रम, उपेक्षित वर्गका महिलाको लागि समावेशीकरण कार्यक्रम, बादी महिलाको लागि विशेष कार्यक्रम जस्ता कार्यक्रमहरुलाई निरन्तरता दिइएको छ । महिला विकासका कार्यक्रमहरु बढी भन्दा बढी जिल्लास्तरबाट संचालन हुनेगरी कार्यक्रमहरु परिमार्जन गरिएको छ ।
१४३. सम्पत्तिमा महिलाको स्वामित्व बृद्धि गर्न गत आर्थिक वर्षमा जग्गा रजिष्ट्रेशन दस्तुरमा गरिएको छुटको व्यवस्थाले सकारात्मक परिणाम ल्याएको देखिएको छ । यस्तो छुटको दरमा बृद्धि गरी यो व्यवस्थालाई निरन्तरता दिइएकोछ ।

१४४. बालबालिकाको शारीरिक, बौद्धिक, सामाजिक र मनोवैज्ञानिक विकासको अधिकारलाई सुनिश्चित गर्न, बालबालिकालाई सबै प्रकारका शोषण र भेदभावबाट सुरक्षित गर्न, बाल अधिकारको संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्न एवं द्वन्द्वपीडित बालबालिकालाई संस्थागत संरक्षण प्रदान एवं विकास गर्न कार्यक्रमहरु संचालन गरिनेछ ।
१४५. अपाङ्गहरुका लागि सेवा, सुविधा र समान अवसर उपलब्ध गराई आत्मनिर्भर बनाउन रोजगारमूलक तालीम संचालन गरिनेछ । यसका लागि समुदायमा आधारित पुनर्स्थापन कार्यक्रम संचालन गर्न संस्थागत अनुदान दिईनेछ ।
१४६. ज्येष्ठ नागरिक/वृद्धहरुको रेखदेख, पालनपोषण, स्वास्थ्योपचार लगायतका सेवामा स्थानीय निकाय, समुदायलाई परिचालन गरी यस्ता नागरिकहरुको जीवन सहज र सम्मानित तुल्याईने छ । ज्येष्ठ नागरिकहरुको सामाजिक सुरक्षा तथा उनीहरुको सीप अनुभव र ज्ञानलाई राष्ट्रनिर्माणमा उपयोग गर्नका साथै असहाय गरिव र आश्रयविहिनलाई पुनर्स्थापन गराउने कार्यक्रम सहितको ज्येष्ठ नागरिक कार्ययोजना आर्थिक वर्ष २०६२/६३ भित्र जारी गरी कार्यान्वयन गरिनेछ । यसका साथै ज्येष्ठ नागरिक उपचार सेवा कार्यक्रम संचालन, ज्येष्ठ नागरिकको क्षमता विकास, आय आर्जन कार्यक्रम संचालन अनुदान, ज्येष्ठ नागरिक सम्बन्धी अनुसन्धान, वृद्धाश्रमहरुको सर्वेक्षण तथा वृद्ध/ज्येष्ठ नागरिकहरुको स्याहारकर्ताका तालीम पाठ्यक्रम निर्माण कार्यहरु गरिनेछन् ।
१४७. महिला, बालबालिका र समाज कल्याणको लागि रु. ३९ करोड ५३ लाख विनियोजन गरिएको छ । जुन रकम गत आर्थिक वर्षको संशोधित अनुमानको तुलनामा २४.५० प्रतिशतले बढी छ ।
१४८. आर्थिक विकासको पूर्वाधार सिर्जना लगायत गरिबी निवारण, शिक्षा, स्वास्थ्य, सामाजिक कल्याणकारी कार्य, महिला, बालबालिका, जनजाती, दलित र पिछडिएका वर्गको उत्थान सम्बन्धी कार्यक्रम संचालनमा सुगमता ल्याउन आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा गुठी सम्बन्धी छाता कानून (Trust Act) तर्जुमा गरिनेछ ।

#### ग्रामीण पूर्वाधार, विकेन्द्रीकरण तथा निक्षेपण

१४९. निर्वाचनका माध्यमद्वारा प्रजातान्त्रिक प्रकृयाको पुनर्बहाली गर्ने कार्य यो सरकारको प्राथमिकता हो । यस क्रममा आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा नगरपालिकाहरुको निर्वाचन सम्पन्न गर्न आवश्यक रकम विनियोजन गरिएको छ ।
१५०. स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन बमोजिम स्थानीय निकायलाई सशर्त अनुदानको प्रावधान सहित शिक्षा, स्वास्थ्य, कृषि प्रसार र स्थानीय पूर्वाधारको सम्पूर्ण कार्य निक्षेपण गर्ने काम आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा कम्तिमा १४ जिल्लामा सम्पन्न गरिनेछ । निक्षेपित कामसंग सम्बन्धित सबै सरकारी कर्मचारी सम्बन्धित जिल्ला विकास समितिमा काजमा खटिने छन् र त्यस्ता पद रिक्त भएपछि जिल्ला विकास समितिले नै पदपूर्ति गर्न सक्ने व्यवस्था मिलाइनेछ । यसबाट स्थानीय निकायले थप साधन र अधिकार पाउने भै सेवा प्रवाहमा स्थानीय जनताको सहभागिता बढ्न जानेछ ।

१५१. कर्णाली अञ्चलका सबै जिल्लाहरूमा जाडो मौसममा काम हुन नसक्ने र काम गर्न सकिने मौसममा आर्थिक वर्षको अन्त्य भई विनियोजित रकम फ्रिज हुने समस्या रहेको छ। आर्थिक वर्ष २०६२/६३ देखि सो अञ्चलका सबै जिल्लामा विकास कार्यक्रमका लागि विनियोजित बजेट फ्रिज नगरिने व्यवस्था गरिनेछ।
१५२. स्थानीय जनताको क्षमता अभिवृद्धि गर्दै विकेन्द्रित शासन प्रणालीलाई बल पुऱ्याउन ६५ जिल्लाका ७८७ गाउँ विकास समितिमा समुदायमा आधारित ग्रामीण विकास कार्यक्रम संचालन गर्ने व्यवस्था गरेको छु। यसको लागि रु. २७ करोड ५९ लाख विनियोजन गरिएको छ।
१५३. द्वन्दपीडित र खाद्यान्न अभाव भएका २५ जिल्लामा कामका लागि खाद्यान्न कार्यक्रम अन्तर्गत उपभोक्ता समितिमार्फत यस वर्ष ४०० कि.मी. ग्रामीण सडक निर्माण कार्यक्रम संचालन गरिनेछ। यस प्रयोजनका लागि रु. ३४ करोड ३९ लाख विनियोजन गरिएको छ।
१५४. कृषकहरूको उत्पादन बजारमा पुऱ्याउन दीर्घकालीन कृषि योजना अनुरूपका कृषि सडकहरूको निर्माण, विस्तार र नियमित मर्मत सम्भार गर्ने कार्यलाई निरन्तरता दिएको छु। यस कार्यक्रम अन्तर्गत अधिराज्यभर ३०० कि.मी. कच्ची सडक, १०० कि.मी. ग्राभेल सडक, १,२०० कि.मी. सडक मर्मत सुधार कार्य सम्पन्न गरिनेछ। यस कार्यक्रम अन्तर्गत जिल्ला आवधिक योजनामा परेका सडकहरूलाई प्राथमिकता दिइनेछ।
१५५. ग्रामीण पहुँच कार्यक्रम अन्तर्गत संखुवासभा, भोजपुर, खोटाङ्ग, अछाम, दैलेख र डोटी जिल्लामा ५० कि.मि. सडकको निर्माण, ७५ कि.मी. गोरेटो घोडेटो बाटो निर्माण, १० वटा भुलुङ्गे पूल निर्माण, २०० कि.मी. बाटोको ट्र्याक खोल्ने कार्य गरिनेछ। यस्ता कार्यक्रम संचालन गर्दा जनचेतना अभिवृद्धिका साथै स्थानीय उच्चमलाई विकास गर्ने कार्य पनि साथसाथै लैजाने व्यवस्था मिलाएको छु। यस कार्यक्रमका लागि रु. ३० करोड विनियोजन गरिएको छ।
१५६. पश्चिमी उच्च पहाडी भेगका ८ जिल्लामा पूर्वाधार विकास, कबुलियती वन खेती, जडीवुटी खेती, पशुपालन र कृषिजन्य उत्पादन तथा लघु वित्तको माध्यमद्वारा सरल कर्जा प्रवाहका कार्यक्रम संचालन गरी त्यस क्षेत्रका जनताको आयस्तरमा सुधार ल्याउन रु. ८ करोड ४२ लाख छुट्याइएको छ।
१५७. स्थानीय विकास कार्यक्रमहरूलाई आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा रु. ६ अर्ब ९६ करोड छुट्याइएको छ। यो रकम आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को संशोधित अनुमानको तुलनामा ४२.८ प्रतिशतले बढी छ।

#### सुशासन र मानव अधिकार

१५८. जनताले प्राप्त गर्ने सेवालालाई प्रभावकारी बनाउन नागरिक बडापत्र राख्ने, उजुरी सुन्ने, पहिले आउनेको काम पहिले गरिदिने जस्ता आधारभूत जानकारी सहितको सार्वजनिक सेवा प्रवाह निर्देशिका, २०६१ जारी गरिसकिएको छ। सेवा प्रवाहलाई अभै बढी सरल बनाउन उच्चस्तरीय अनुगमन गर्ने व्यवस्था मिलाईनेछ। यस क्रममा प्रधानमन्त्री तथा

मन्त्रपरिषद्को कार्यालयबाट पहिलो प्राथमिकता प्राप्त आयोजना र जनसरोकारका विषयमा आवधिक अनुगमन गर्ने व्यवस्था मिलाइएको छ ।

१५९. सार्वजनिक प्रशासनमा महिला, दलित र जनजातिको उचित प्रतिनिधित्व गराउन निजामती सेवामा सकारात्मक विभेदको कार्ययोजना तयार गरी कार्यान्वयन गरिनेछ । निजामती कर्मचारीहरूको उत्प्रेरणा अभिवृद्धि गराउन र मनोबल उच्च बनाउन मौद्रिक तथा गैर-मौद्रिक सुविधाहरूमा सुधार र गुनासो सुनुवाईको प्रबन्ध मिलाइनेछ ।
१६०. निजामती सेवाको समग्र कार्यक्षमताको अभिवृद्धि गर्न कर्मचारीहरूको नियुक्ति देखि अवकाशवीच हुने वृत्ति विकासका लागि निर्देशिकाहरू बनाई पारदर्शी योजना तयारीको कार्य शुरु गरिनेछ । निजामती सेवामा उच्च व्यवस्थापन स्तरकोलागि नेतृत्व मूल्यांकन प्रणाली प्रारम्भ गरिनेछ । निजामती कर्मचारीहरूको काम, कर्तव्य, अधिकार र भूमिका समेत कानूनद्वारा नै निर्दिष्ट हुने गरी शासन व्यवस्था संचालन ऐन (Governance Act) कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ ।
१६१. नागरिक बडापत्रको प्रयोग, सेवा प्रवाह निर्देशिकाको व्यवस्था आदिबाट जनतालाई प्रदान गरिने सेवाको स्तर सुधारका लागि प्रयास भएको छ । तर अझै पनि सरकारी निकायहरूको कार्यक्षमता र सेवाग्राहीप्रति उत्तरदायी हुनुपर्ने विषयमा यथेष्ट सुधार आउन सकेको छैन । यसमा सुधार ल्याउन आर्थिक वर्ष २०६२/६३ देखि प्रत्येक मन्त्रालयका सचिवले आफू अन्तर्गतका सबै निकायको अनुगमनयोग्य कार्यसम्पादन सूचकहरू (Monitorable Performance Indicators) साउन मसान्तभित्र तोकनुपर्ने र ती सूचकहरूको उपलब्धीको आधारमा दण्ड, पुरस्कार र कार्य सम्पादन मूल्याङ्कन गर्न अनिवार्य गरिनेछ । हाल कृषि मन्त्रालय अन्तर्गत परीक्षणको रूपमा संचालित रहेको कार्य सम्पादन प्रोत्साहन कोषको व्यवस्था अरु मन्त्रालयमा पनि विस्तार गरिनेछ ।
१६२. सेवाकालमा एकतर्फी आक्रमण वा दोहोरो भिडन्त परी कुनै संचयकर्ताको आंशिक अंगभंग भएमा क्षतिपूर्ति प्रदान गर्न अंगभंगको अवस्था हेरी तोकिए बमोजिमको रकम कर्मचारी संचयकोषले कल्याणकारी कोषबाट उपलब्ध गराउने व्यवस्था मिलाइनेछ । यो व्यवस्थाबाट संचयकर्ताले थप राहत पाउने आशा लिएको छु ।
१६३. अदालत प्रशासनमा भौतिक पूर्वाधारहरूको अभिवृद्धि गरी न्याय निक्षेपण कार्यमा सघाउ पुऱ्याउन यो वर्ष अदालत सुदृढीकरण समेतका लागि जम्मा रु. ८४ करोड ७ लाख विनियोजन गरिएकोछ । यो रकम गत वर्षको संशोधित अनुमानको तुलनामा २४.५८ प्रतिशतले बढी छ ।
१६४. संयुक्त राष्ट्र संघीय भ्रष्टाचार विरुद्धको महासन्धिमा नेपाल पनि पक्ष भएको छ । सो महासन्धिको उद्देश्य कार्यान्वयन गर्न नेपाल प्रतिवद्ध छ । सोही सन्दर्भमा भ्रष्टाचार निवारणको क्षेत्रसंग सम्बन्धित वर्तमान कानून, नीति एवं रणनीतिको परिमार्जन एवं नयाँ कानूनहरूको निर्माण गरिने छ ।
१६५. उच्चस्तरीय तलव आयोग, २०६१ ले दिएका सुझावहरूको कार्यान्वयन गर्दै जाने क्रममा २०६१ माघ १ देखि दिइ आएको २० प्रतिशत विशेष भत्तालाई तलबमा समावेश गरिएको छ । तलबको वृद्धिबाट अवकाश जीवन बिताइरहेका राष्ट्रसेवकहरूलाई समेत राहत पुग्न जानेछ । अति वृद्ध निवृत्तिभरण पाउने सरकारी

कर्मचारीलाई वृद्धावस्थाको उपचार लगायत अन्य खर्च धान्न वर्तमान निवृत्तिभरणको रकम कम रहेको महशूस गरी ८५ वर्ष पुगेपछि निजहरुले पाउने निवृत्तिभरणमा १० प्रतिशत थप गर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

१६६. आर्थिक वर्ष २०६२/६३ देखि नियुक्त हुने सबै निजामती कर्मचारीहरु अंशदान निवृत्तिभरण प्रणाली अन्तर्गत रहनेछन् । यो प्रणाली सबै सरकारी सेवा र सरकारी अनुदानमा आश्रित निकायमा पनि विस्तार गरिनेछ । सेवा निवृत्त कर्मचारीले श्री ५ को सरकारबाट पारिश्रमिक पाउने गरी नियुक्ति भएमा दोहोरो सुविधा लिन नपाउने व्यवस्था गरिएकोछ ।
१६७. मानव अधिकार हनन हुन नदिन सरकार प्रयासरत छ । मानव अधिकारको संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्न मानव अधिकार कार्य योजनालाई अभै प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गरिनेछ ।

#### आर्थिक सुधार

१६८. नेपाल राष्ट्र बैंकले प्राथमिकता क्षेत्र कर्जा कार्यक्रमलाई ५ वर्षभित्र क्रमशः हटाउदै लैजाने नीति लिए बमोजिम यस कार्यक्रममार्फत उपलब्ध गराइने ग्रामीण कर्जामा कमी आउने विषयलाई ध्यान दिई नेपाल राष्ट्र बैंकमा रहेको ग्रामीण स्वावलम्बन कोषलाई राष्ट्रिय लघु वित्त विकास कोषमा परिणत गर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।
१६९. लघु वित्तलाई सीमान्त र विपन्न वर्गमा पुऱ्याई आय आर्जन तथा स्वरोजगार सुरक्षाका मूल अस्त्रका रूपमा विकास गर्न लघु वित्त सम्बन्धी विभिन्न कार्यक्रमहरु कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ । यसै सिलसिलामा आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को शुरुमै राष्ट्रिय लघु वित्त नीति, २०६२ जारी गरी कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ भने लघु वित्त क्षेत्रको दीगो विकास गर्न र लघु वित्तीय सेवाको विकास तथा विस्तारमा नीतिगत समन्वय तथा सामञ्जस्य ल्याउनका लागि उच्चस्तरीय राष्ट्रिय लघु वित्त विकास परिषद् गठन गरिनेछ । साथै लघु वित्तीय संस्थाहरु र समुदायमा आधारित लघु बचत तथा कर्जा कार्यक्रम संचालन गर्दै आएका समुदायमा आधारित संघसंस्था (Community based organisations) हरुलाई एउटै कानूनी दायराभित्र ल्याउने उद्देश्यले भैरहेका ऐनहरुलाई समेत समायोजन गरी एक लघु वित्त ऐन (Micro Finance Act) तर्जुमा गरिनेछ ।
१७०. लघु वित्त संस्थाहरुमा स-सानो बचत गर्ने ग्रामीण बचतकर्ताहरुलाई व्याजकर लगाउंदा ती संस्थाहरुको प्रशासनिक खर्च बढ्ने र सरकारलाई पनि खासै लाभ नभएको देखिएको छ । आर्थिक वर्ष २०६२/६३ देखि ग्रामीण क्षेत्रका लघु वित्त संस्थामा बचत गर्ने साना बचतकर्ताहरुको निक्षेपमा लाग्ने व्याजकरमा राहत दिने व्यवस्था गरिएको छ ।
१७१. वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम अन्तर्गत नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय बाणिज्य बैंकको पुनर्संरचना, नेपाल राष्ट्र बैंकको रि-ईन्जिनियरिड तथा वित्तीय क्षेत्रको सक्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रममा सकारात्मक उपलब्धिहरु हासिल भई रहेको परिप्रेक्ष्यमा सुधार कार्यक्रमलाई निरन्तरता दिइनेछ । त्यस्तै, उक्त दुवै बैंक पूर्णरूपमा निजीकरण नहुञ्जेल यस पुनर्संरचना कार्यक्रमलाई निरन्तरता दिइनेछ ।

१७२. बैकिङ्ग अनुशासन कायम गराउन विद्यमान संस्थागत संयन्त्रहरूलाई सुदृढ गर्दै नियतवश ऋण नतिर्नेहरूलाई कारवाही गर्ने सम्बन्धमा श्री ५ को सरकारले गठन गरेको समितिले दिएको प्रतिवेदनका सिफारिश कार्यान्वयन गरिनेछन्। ऋण लगानी गर्दाको अवस्थामा आवश्यक सावधानी नलिने र लगानी गरिसकेपछि आयोजना अनुगमन नगर्ने बैंकहरूको प्रवृत्तिमा सुधार ल्याउन आवश्यक छ। यसका लागि नियमन र अनुगमन प्रणाली सुदृढ तुल्याइने छ र असल बैकिङ्ग व्यवहार पालना गर्न लगाइनेछ।
१७३. अहिले वित्तीय बजारमा देखिएको ऋण असूलीको समस्याका धेरै कारणमध्ये ऋण लिनेको वित्तीय साखको बारेमा मूल्याङ्कन गर्ने संस्थागत व्यवस्था नहुनु पनि एक हो। वित्तीय बजारबाट ऋण लिई व्यवसाय गर्न चाहनेहरूको ऋण तिर्ने विश्वसनीयताको स्तर नाप्ने मापदण्ड तयार गर्न आवश्यक कानून सहित छुट्टै निकायको स्थापना गरिनेछ।
१७४. नेपाल राष्ट्र बैंकद्वारा कार्यान्वयन भैरहेको ग्रामीण विकास बैंकको संरचनात्मक सुधार कार्यलाई जारी नै राखिनेछ। साथै, संरचनात्मक सुधार पश्चात मुनाफामा संचालित पूर्वाञ्चल ग्रामीण विकास बैंकको दोश्रो चरणको निजीकरण प्रक्रिया हाल जारी नै रहेको हुँदा मुनाफा आर्जन गर्ने अन्य ग्रामीण विकास बैंकलाई पनि क्रमशः निजीकरण गरिदै लगिनेछ। पश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंकमा नेपाल राष्ट्र बैंकको स्वामित्वमा रहेको ६१ प्रतिशत शेयरमध्ये ५१ प्रतिशत अंश प्रिमियमसहित निजीकरण भैसकेको सन्दर्भमा आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा उक्त बैंकमा रहेको श्री ५ को सरकारको स्वामित्वमा रहेको शेयरको निजीकरण प्रक्रिया शुरु गरिनेछ।
१७५. वैदेशिक रोजगारबाट प्राप्त विप्रेषण आयले अर्थतन्त्रलाई सन्तुलित राख्न सहयोग गरेको छ। वैदेशिक रोजगारीलाई अझ बढी प्रोत्साहन गर्न वैदेशिक रोजगारमा जान चाहनेहरूलाई आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा कर्जा सुरक्षण निगमको जमानतमा बाणिज्य बैंकहरूबाट ऋण उपलब्ध गराइने व्यवस्था मिलाइनेछ।
१७६. कृषि विकास बैंकलाई विकास बैंकको रूपमा विकास गरी उद्योग, पूर्वाधार विकासमा लगानी गर्न सक्ने वित्तीय संस्थाको रूपमा संचालन गर्न सो बैंकलाई कम्पनीमा दर्ता गर्ने व्यवस्था मिलाइएको छ।
१७७. वित्तीय क्षेत्रमा कारोवार गर्ने वाणिज्य बैंकहरू, वित्तीय संस्था, सहकारी संस्था तथा बीमा कम्पनीहरूको नियमन गर्ने संस्थागत व्यवस्था भए जस्तै ट्रष्टीको रूपमा अवकाश कोष संचालन गर्ने कर्मचारी संचयकोष, नागरिक लगानी कोष र हुलाक बचत बैंकजस्ता संस्थाहरूको नियमन गर्ने कानूनी व्यवस्था गरिनेछ।
१७८. आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा दशौं योजनाको मध्यावधि मूल्यांकन गरी एघारौं योजनाको तयारीका लागि अवधारणा पत्र विकास गर्न सरोकार वर्गसंग परामर्श गर्ने कार्य प्रारम्भ गरिनेछ।
१७९. विगत तीन वर्षमा प्रभावकारी रूपमा सुधार कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्न उपयोग गरिएको “तत्काल सुधार कार्ययोजना” (Immediate Action Plan) को प्रक्रिया आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा पनि जारी राखिने छ। मध्यमकालीन खर्च संरचनाको व्यवस्थाले सार्वजनिक खर्च व्यवस्थापनमा क्रमिक सुधार आएको स्पष्ट देखिएको छ।

सरकारी खर्चमा मितव्ययिता ल्याउन, खर्चको उत्पादकत्व बढाउन सार्वजनिक खर्च आयोगले दिएको सुझावहरु समेत लागू गर्दै मध्यमकालीन खर्च संरचनाको प्रणालीलाई सुदृढ गरिनेछ ।

१८०. सार्वजनिक खरीद व्यवस्थालाई प्रभावकारी, मितव्ययी, प्रतिस्पर्धी र पारदर्शी बनाई आर्थिक अनुशासन प्रवर्द्धन गर्न सार्वजनिक खरीद अध्यादेशलाई कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ ।
१८१. सरकारी निकायहरुमा वित्तीय अनुशासन पालना गराउन आन्तरिक लेखा परीक्षण प्रणाली र आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली सुदृढ गरिनेछ । प्रत्येक वर्ष छानिएका कार्यक्रमको सार्वजनिक खर्च अनुगमन अध्ययन गर्ने कार्यलाई निरन्तरता दिइनेछ । वित्तीय अनुशासन कायम गराउन महालेखा नियन्त्रक कार्यालयको संस्थागत सुधार गरिनेछ ।
१८२. बीमा व्यावसायलाई बढी प्रतिस्पर्धी र भरपर्दो बनाउन तथा बाह्य बजारमा नेपाली बीमा कम्पनीहरुको प्रवेश सुनिश्चित गर्न बीमा व्यावसाय ऐन तथा सोसंग सम्बन्धित नियमावलीलाई समयानुकूल संशोधन गरिनेछ ।
१८३. राष्ट्रिय बीमा संस्थानले बीमकलाइ दिइआएको प्रतिफल उच्च राख्न र बीमा व्यावसायको क्षेत्रमा अग्रणी स्थान बनाउन यसको वित्तीय स्वास्थ्यको स्वतन्त्र पुनर्मूल्याङ्कन गरी आवश्यक सुधार गरिनेछ ।
१८४. उमेर छुट्टै कमाएको रकमबाट केही रकम बचत गरी वृद्धावस्थाको सुरक्षा गर्ने संस्थागत तथा कानूनी व्यवस्था नभएकोले वृद्धावस्थामा आयस्रोत नभै सन्ततीको कमाईमा आश्रित हुनुपर्ने वा गरिबीको कुचक्रमा फस्नुपर्ने अवस्था विद्यमान छ । यस्तो समस्या निराकरण गर्न निजी उद्यम वा व्यवसायबाट आय आर्जन गर्ने व्यक्तिहरुले पनि आफ्नो आयको केही अंश वृद्धावस्थामा पाउने गरी जम्मा गर्न एक नागरिक निवृत्तिभरण योजना नागरिक लगानी कोष मार्फत संचालन गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ ।
१८५. राष्ट्रको हितमा र राष्ट्रिय प्राथमिकता अनुरूपका कार्यक्रममा वैदेशिक सहायताको परिचालन र उपयोग गरिनेछ । वैदेशिक सहायताको विकास-प्रभावकारिता बढाउन क्षेत्रगत व्यवसायिक योजना (Sectoral Business Plan) को आधारमा सबै दातृसंस्थाहरुलाई एकीकृत र सामञ्जस्यपूर्ण तरीकाले सहायता प्रदान गर्न उत्प्रेरित गरिनेछ ।
१८६. सामुदायिक आवश्यकता अनुरूपका विकास कार्यक्रमहरु समुदायकै सहभागिता र सकृयतामा कार्यान्वयन गराउँदा स्रोतको उपयोगिता बढ्ने र विकासका लागि अवरोध नआउने देखिएको छ । समुदाय र आवश्यकता अनुसार अन्य वैकल्पिक कार्यान्वयन संयन्त्रको उपयोग गरी विकास आधार खुम्चिन नदिन सरकार प्रयत्नशील रहनेछ । यसै सन्दर्भमा नेपालको विकास र गरिबी निवारणको प्रयाशमा सरकारसंग सहकार्य गरिरहेका सबै दातृ निकायहरु तथा अन्तर्राष्ट्रिय गैरसरकारी विकास संस्थाहरुलाई विकास कार्यक्रम कार्यान्वयनमा कुनै अवरोध उत्पन्न हुन नदिन आधारभूत कार्यसञ्चालन मार्गदर्शन (Basic Operating Guidelines) को पूर्ण पालना गरिने विश्वास दिलाउन चाहन्छु ।



#### आदरणीय दाजुभाई तथा दिदीबहिनीहरु

१८७. माथि उल्लेख गरिए वमोजिमका नीति तथा कार्यक्रमहरु संचालन गर्न र अन्य सेवा तथा कार्यहरु मध्यमकालीन खर्च संरचनाको समग्र खाकाभित्र रही कार्यान्वयन गर्न यस आर्थिक वर्ष २०६२/६३ का लागि कूल रु. १२६ अर्ब ८८ करोड ५१ लाख खर्च हुने अनुमान गरेको छु। कूल खर्चमध्ये चालु खर्च रु. ७५ अर्ब ८५ करोड ३३ हजार, पूँजीगत खर्च रु. ३७ अर्ब २३ करोड ३८ लाख ५४ हजार र साँवा भुक्तानी रु. १३ अर्ब ८० करोड १२ लाख १३ हजार हुने अनुमान छ। आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को संशोधित अनुमानको तुलनामा प्रस्तावित चालु खर्च २०.१७ प्रतिशतले, पूँजीगत खर्च ४७.९६ प्रतिशतले, ऋणको साँवा भुक्तानी खर्च ९.०६ प्रतिशतले र कूल खर्च २५.७१ प्रतिशतले बढी छ।
१८८. कूल खर्च अनुमान मध्ये रु. ७४ अर्ब ८४ करोड ४६ लाख ८९ हजार साधारण खर्च र रु. ५२ अर्ब ४ करोड ४ लाख ११ हजार विकास खर्चकोलागि विनियोजन गरिएको छ। विकास खर्च अनुमानको ३७.१ प्रतिशत प्रत्यक्ष गरिबी निवारण गर्ने कार्यक्रमका लागि विनियोजन गरिएको छ।
१८९. आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा दशौँ योजनाको चार प्रमुख रणनीति र साधारण प्रशासनका लागि कूल खर्च अनुमान देहाय वमोजिम विनियोजन गरेको छु।
- उच्च दिगो तथा फराकिलो आर्थिक वृद्धिको लक्ष्य कार्यान्वयनतर्फ रु. १८ अर्ब ६६ करोड ४९ लाख ६६ हजार,
  - सामाजिक क्षेत्र र ग्रामीण पूर्वाधारतर्फ रु. २४ अर्ब ६२ करोड ४४ लाख ४५ हजार,
  - लक्षित कार्यक्रमतर्फ रु. ३ अर्ब १७ करोड ९८ लाख ७० हजार,
  - सुशासनतर्फ रु. ५ अर्ब ५७ करोड ११ लाख ३० हजार,
  - साधारण प्रशासन र साँवा व्याज भुक्तानीका लागि रु. ७४ अर्ब ८४ करोड ४६ लाख ८९ हजार।
१९०. माथि उल्लेख गरिए वमोजिमको खर्चका लागि विनियोजित रकम रु. १२६ अर्ब ८८ करोड ५१ लाख मध्ये राजस्वको वर्तमान स्रोतबाट रु. ७७ अर्ब ७५ करोड ९९ लाख, वैदेशिक अनुदानबाट रु. १८ अर्ब ६८ करोड ६८ लाख ६१ हजार र वैदेशिक ऋणबाट रु. १४ अर्ब ५३ करोड १६ लाख ३९ हजार व्यहोरिने भई रु. १५ अर्ब ९० करोड ६७ लाख न्यून हुनेछ।

#### आदरणीय दाजुभाई तथा दिदीबहिनीहरु

#### राजस्व सम्बन्धी नीति तथा कार्यक्रमहरु

१९१. अब म राजस्व परिचालन गर्नको लागि अवलम्बन गरिएका नीति, मौजुदा व्यवस्थामा गरिएको समायोजन र फेरबदलहरुका वारेमा जानकारी गराउन चाहन्छु।

१९२. सबै करदातालाई उद्योग व्यवसाय संचालन गर्न करनीतिले आश्वस्त पार्ने हुंदा कर व्यवस्था र संरचनामा निरन्तरता दिदै विचलन आउन नदिन आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को राजस्व सम्बन्धी नीतिहरु निर्माण गरिदा लिइएका मुख्य उद्देश्यहरुमा फराकिलो दायरा, उपयुक्त दर, सरल प्रक्रिया र सक्षम एवं सुदृढ कर प्रशासनका लागि निम्न विषयहरुलाई प्राथमिकता दिइएको छ,
- स्वदेशभित्रका उद्योग, व्यवसायको विकास तथा विस्तार गर्न आर्थिक क्षेत्रमा देखिएको शिथिलता हटाई निर्यात योग्य नेपाली उत्पादनहरुको प्रतिस्पर्धात्मक क्षमतामा बृद्धि गरी विश्व बजारमा पहुँच बढाउने,
  - स्वदेशी एवं विदेशी लगानीलाई प्रोत्साहित गरी थप उत्पादन र रोजगारीका अवसरहरु श्रृजना गर्ने,
  - देशको समग्र आर्थिक विकास र राजस्व संकलनको क्षेत्रमा निजी क्षेत्रसंगको सहकार्यमा अभिवृद्धि गरी कर प्रशासनलाई करदाता मैत्री बनाई स्वाभिमानपूर्वक कर तिर्ने वातावरण बनाउने,
  - सीमित आय भएका सर्वसाधारण जनतामा करको भार र मूल्य बृद्धिको चाप कम गर्ने,
  - करको दायराभित्र नपरेका करदातालाई करको दायराभित्र ल्याउने, र
  - वर्तमान राजस्व प्रशासनलाई सेवामुखी बनाउन हालको व्यवस्थालाई अझ स्पष्ट, सरल र पारदर्शी बनाई कर प्रशासनको दक्षतामा थप सुधार गरी राजस्व संकलनमा बृद्धि गर्ने ।
१९३. राजस्व प्रशासनको कार्यक्षमतामा गुणात्मक सुधार गर्न शुरु गरिएका कार्यक्रमहरुलाई निरन्तरता दिइएको छ ।
१९४. अन्तःशुल्क, आयकर, भंसार, मूल्य अभिवृद्धि कर लगायतका करहरुका सम्बन्धमा राजस्व परामर्श समितिले दिएका सुझावहरु र क्षेत्रीय एवं अन्तर्राष्ट्रिय संघ संस्थासँगको प्रतिबद्धता अनुरूप सुधार एवं समायोजन गरिएको छ ।
१९५. अन्तःशुल्क प्रशासनलाई अझ बढी सुदृढ एवं प्रभावकारी बनाउने व्यवस्था गर्न अन्तःशुल्क विभागको गठन गरिनेछ ।
१९६. राजस्व चुहावट रोकथाम एवं निगरानी गर्न नेपाल प्रहरी, सशस्त्र प्रहरी बल र राष्ट्रिय अनुसन्धान विभाग समेतलाई सम्मिलित गराई अर्थ मन्त्रालयमा एउटा विशेष इकाईको स्थापना गरिनेछ ।
१९७. आयकर, मूल्य अभिवृद्धि कर र अन्तःशुल्कको वक्यौता असुली र विवरण दाखिला सम्बन्धमा करदातालाई सहूलियत दिने व्यवस्था गरिएको छ ।
१९८. परम्परादेखि हीरा जवाहरातको कारोवार गर्ने व्यक्ति, फर्म, कम्पनीलाई यस्ता वस्तुको व्यापारिक मौज्जातको घोषणा गराई घोषित मूल्यको सात प्रतिशतले विशेष शुल्क लिई करको दायरामा ल्याउन प्रयास गरिएको छ ।

१९९. राजस्व परामर्श समितिलाई सुदृढ र प्रभावकारी बनाउनको लागि गठित उप-समितिले दिएको प्रतिवेदनमा अध्ययन गराई कार्यान्वयनमा ल्याइने छ ।
२००. राजस्व प्रशासनलाई सक्षम, आधुनिक र गतिशील तथा प्रभावकारी बनाउन हालको राजस्व प्रशासनको संगठनात्मक संरचना र राजस्व समूह गठन सम्बन्धी व्यवस्थामा समेत पुनरावलोकन गरी विभाग एवं कार्यालयहरूको भौतिक अवस्था, कार्यवोभ र कार्यक्षेत्रको अध्ययन गराई प्राप्त सिफारिसको आधारमा सुधार गरिनेछ ।
२०१. गैरकर राजस्वका दरहरूलाई समयानुकूल समायोजन गर्दै जाने कार्यलाई निरन्तरता दिइएको छ ।
२०२. अव म प्रत्यक्ष कर सम्बन्धी व्यवस्थाहरू वारे जानकारी गराउन चाहन्छु ।
२०३. करदाताको आयकर वापत वढी दाखिला भएको रकम करदाताले फिर्ता माग गरेको ६० दिनभित्र फिर्ता गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
२०४. कर परीक्षणको लागि छनौट भएका करदाताहरूलाई सोको सूचना १५ दिनभित्र दिई कर परीक्षणको कार्य ९० दिनभित्र सम्पन्न गरिसक्नु पर्ने र कुनै कारणवस उक्त अवधि भित्र कर परीक्षणको कार्य सम्पन्न हुन नसकेमा महानिर्देशकलाई सोको जानकारी गराउनु पर्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।
२०५. पूर्वानुमानित कर तिर्ने साना करदाताहरूको कारोबार सीमामा वृद्धि गरी रु. १५ लाख पुऱ्याइएको छ ।
२०६. प्राकृतिक व्यक्तिको लागि दिई आएको कर छुटको सीमामा २५ प्रतिशतले वृद्धि गरी व्यक्तिको लागि रु. १ लाख र दम्पति (विधवा वा विधुर समेत) को लागि रु. १ लाख २५ हजार पुऱ्याइएको छ ।
२०७. आयकरलाई पूर्ण रुपमा कम्प्युटराईज्ड गरी ई-फाइलिङ्ग गराउने सम्बन्धमा संभाव्यता अध्ययन गरी पूर्वाधार तयार गरिनेछ ।
२०८. लघु वित्त कार्यक्रम अन्तर्गत रहेका ग्रामीण क्षेत्रका निक्षेपकर्ताहरूलाई रु. दश हजारसम्मको वचतबाट प्राप्त व्याज आयमा कर नलाग्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
२०९. कमिशन एजेन्सीको कारोवारलाई करको दायरा भित्र ल्याउन आन्तरिक राजस्व विभागले तोके बमोजिमको विवरण भरी काममा लगाउने निकाय/व्यक्तिले यस्तो विवरण अनिवार्य रुपमा दाखिला गर्नु पर्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।
२१०. सूचना तथा संचार प्रविधिको क्षेत्र र विशेष आर्थिक क्षेत्रको प्रवर्द्धन गर्न ती क्षेत्रमा स्थापित उद्योग व्यवसायलाई आयकरको दरमा क्रमशः ७५ प्रतिशत र ५० प्रतिशतले छुट दिने व्यवस्था मिलाइएको छ ।
२११. नेपालस्थित वैदेशिक रोजगार कम्पनीले विदेशी व्यक्ति/कम्पनीलाई गर्ने भुक्तानीमा कर कट्टीको दर घटाई दश प्रतिशत कायम गरिएको छ । साथै, यस्ता कम्पनीलाई आफ्नो कारोवारको लागि आवश्यक पर्ने विदेशी मुद्रा सटही सुविधा उपलब्ध गराउन आवश्यक व्यवस्था समेत गरिनेछ ।

२१२. नेपाल धितोपत्र विनिमय बजार लिमिटेडमा आफ्नो शेयर सूचीकृत गरी कारोवार गर्ने कम्पनीहरूलाई लाग्ने करको दर भन्दा दुई प्रतिशत कम दरले कर लाग्ने व्यवस्था मिलाइएको छ ।
२१३. आयकरतर्फ लागी आएको विशेष शुल्कलाई हटाई कर योग्य आयको १.५ प्रतिशतका दरले थप कर लाग्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
२१४. अब म अप्रत्यक्ष करहरू सम्बन्धी व्यवस्था बारे जानकारी गराउन चाहन्छु ।
२१५. हाल लागू रहेको तीन वर्षे भन्सार सुधार तथा आधुनिकीकरणको कार्यलाई आगामी दिनमा अझ प्रभावकारी रूपले कार्यान्वयन गरिनेछ । यसै सिलसिलामा आर्थिक वर्ष २०६२/६३ लाई “भन्सारको सेवा, व्यापार सहजीकरणमा टेवा” भन्ने नारा सहित “भन्सार आधुनिकीकरण वर्ष” को रूपमा लिई कार्य संचालन गरिनेछ ।
२१६. स्वचालित भन्सार तथ्याङ्क प्रणाली (ASYCUDA) लाई थप भन्सार नाकाहरूमा विस्तार गरिनुका साथै जिल्ला स्थित भन्सार कार्यालयमा संग्रहित कम्प्युटरकृत सूचनालाई केन्द्रसँग आबद्ध गर्ने प्रणाली स्थापित गरिनेछ ।
२१७. भन्सार मूल्यांकन प्रणालीलाई अझ वढी वैज्ञानिक र पारदर्शी तुल्याउन जाँचपास पछिको परीक्षण (Post Clearance Audit) लाई प्रभावकारी तुल्याउनका साथै मूल्यांकन दिग्दर्शनको निर्माण र आवश्यक तालीमको व्यवस्था गरिनेछ ।
२१८. फछ्यौट हुन बाँकी पुरानो बैंक ग्यारेण्टी तथा लगतमा पैठारी भई फिर्ता हुन बाँकी रहेका यन्त्र, उपकरणहरूलाई व्यवस्थित गर्नको लागि आवश्यक अध्ययन गराईने छ ।
२१९. व्यवसायीहरूलाई फिर्ता दिनु पर्ने भन्सार महसुल वापतको रकम सम्बन्धित भन्सार कार्यालयहरूबाटै फिर्ता दिने व्यवस्था मिलाइने छ ।
२२०. निकासीलाई प्रोत्साहित गर्न वनस्पति घ्यूको १० प्रतिशतको निकासी भन्सार दरलाई ८ प्रतिशतमा झार्नको छ । यसै गरी प्लाष्टिकका सामान, टेक्सचर्ड यार्न र फलामको पाईप तथा पाईप फिटिङको निकासी महसुल दरमा ५० प्रतिशत कमी गरिएको छ ।
२२१. प्लाष्टिक दाना, रेजिन्स र पि.भि.सि. कम्पाउण्ड, पि.ओ.वाई. वनाउने केमिकल, टायर ट्यूब, कागजका एल्बमहरू, अन्य व्याट्री, साईकल, हाइड्रोलिक ब्रेक फ्यूड, वेष्ट केमिकल, मार्बल/मार्बल चिप्स, पिज्जाको पैठारीमा महसुल दर घटाईएको छ ।
२२२. पैठारीमा लागी आएको ०.५ प्रतिशत दरको विशेष शुल्क हटाईएको छ ।
२२३. पैठारीमा लागी आएको कृषि सुधार शुल्कको दर घटाइ ८ प्रतिशत कायम गरिएको छ ।
२२४. आन्तरिक माग तथा कारोवारलाई दृष्टिगत गरी गुण्टा फिटी भारी आदेश अन्तर्गत पैठारी हुने सुनको महसुल दर घटाइ प्रति १० ग्राम रु. १५०/- कायम गरिएको छ ।
२२५. मुटुको उपचारमा प्रत्यारोपण गरिने भल्भ, स्टेन्ट र पेशमेकर, पैठारी गर्दा एक प्रतिशत मात्र भन्सार महसुल लाग्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

२२६. दृष्टिविहिनहरूले प्रयोग गर्ने सेतो छडी, स्टेल्स्टाइलन, ब्रेल टाईपराइटर, ब्रेल घडी, एवाकस, मेग्नीफाइङ्ग ग्लास, ब्रेल कम्पास, ब्रेल पुस्तक, ब्रेल इम्बोसर, र ब्रेल स्टेनसिल मेशिनको पैठारीमा लाग्ने भन्सार महसुल पूर्ण छुट दिईएको छ ।
२२७. उच्चोगहरूले पैठारी गर्ने शीर्षक १०२७ को यन्त्र उपकरण एवं औजारहरूमा २.५ प्रतिशत मात्र महसुल लाग्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
२२८. दाना तथा पशुपंक्षी उच्चोगहरूले पैठारी गर्ने माछाको धुलो टुक्राटाक्रीको पैठारीमा एक प्रतिशत मात्र महसुल लाग्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
२२९. विद्युत वा व्याट्रीबाट चल्ने सवारी तथा ढुवानी साधनको पैठारीमा लाग्ने भन्सार महसुलमा दिई आएको छुटमा वृद्धि गरी ५० प्रतिशत पुऱ्याइएको छ ।
२३०. ताजा दुध, तरकारी जस्ता पदार्थहरूलाई सुरक्षित तरिकाले ढुवानी गराई कृषकहरूको आय बढाउन रेफ्रिजेरेटिङ्ग प्रणाली जडान भएको मालवस्तु ढुवानी गर्ने साधनको पैठारीमा १० प्रतिशत मात्र महसुल लाग्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
२३१. उस्तै प्रकारका वस्तुहरू, माछाका तयारी जालहरू, एडेसिभ, आल्मुनियमको प्रोफाइल र फ्वाइल, क्यामराहरू र पार्ट्स, फेल्डटिप्ड कलम र मार्करहरू, पिग फ्याट र अन्य जनावरहरूको वोसो, दालमोठ, पापड, नम्कीन, भुजिया फिनिशिङ्ग एजेण्ट, टेलिभिजनको पिक्चर्ड ट्यूब र किट्स, को पैठारीमा लागी आएको विभिन्न दरहरूलाई समायोजन गरिएको छ ।
२३२. स्वदेशी औषधी उच्चोगलाई प्रोत्साहित गर्न आयुर्वेदिक र होमियोप्याथिक औषधीको पैठारीमा ५ प्रतिशतका दरले भन्सार महसुल लाग्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
२३३. मुद्रण उच्चोगलाई प्रोत्साहित गर्न विदेशमा मुद्रण भई पैठारी हुने कितावमा ५ प्रतिशतले भन्सार महसुल लाग्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
२३४. तयारी सुपहरू, क्यारावेको गोडा, केसर, रोचकपाचक, प्याराफिन वाक्स, फिनिशिङ्ग एजेण्ट, पोस्ट कार्ड र खामहरूको पैठारीमा महसुल दर केही बढाईएको छ ।
२३५. मूल्य अभिवृद्धि करमा दर्ता भएका करदाताको दर्ता खारेजी र कर फिर्ता सम्बन्धी प्रक्रिया सरल बनाइने छ ।
२३६. मूल्य अभिवृद्धि कर प्रशासनलाई अझ प्रभावकारी बनाउन, कर छल्ने प्रवृत्तिलाई निरुत्साहित गर्न अनुगमन र अनुसन्धानमा खटिने कर अधिकृतलाई कारोवारको खानतलासी, सिलबन्दी, थुनछेक र धरौटी माग गर्न सक्ने गरी थप अधिकारको व्यवस्था मिलाइएको छ ।
२३७. निर्जीवन विमा सम्बन्धी कारोवारलाई मूल्य अभिवृद्धि करको दायरामा ल्याइएको छ ।
२३८. महानगरपालिका, उपमहानगरपालिका तथा नगरपालिका क्षेत्रभित्र हार्डवेयर, सेनिटरी, फर्निचर तथा फिक्चर, फर्निशिङ्ग, अटोमोवाइल्स, इलेक्ट्रोनिक्स र मार्बलको कारोवार गर्नेले अनिवार्य रूपले मूल्य अभिवृद्धि करमा दर्ता गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

२३९. धानको चिउरा, चियाको प्याकिङ्ग बट्टा (टि चेस्ट), मुटुको उपचारमा प्रयोग हुने पेसमेकर, स्टेन्ट, मुटुको भल्भ, चाँदीको तयारी वस्तु र गरगहनामा मूल्य अभिवृद्धि कर छुट दिइएको छ ।
२४०. तोरीको तेल, मैदा र धूप उत्पादन गर्ने उद्योगले आफुले उठाएको मूल्य अभिवृद्धि करको पच्चिस प्रतिशत फिर्ता पाउने व्यवस्था मिलाइएको छ ।
२४१. तोकिएको निर्यात गृहलाई मूल्य अभिवृद्धि कर लाग्ने वस्तु बिक्री गरेमा निकासी सरहको शुन्य दरको सुविधा पाउने व्यवस्था गरिएको छ ।
२४२. मदिरा तथा वियरको प्रत्येक बोतलमा र चुरोटको प्रत्येक बट्टामा सुरक्षित रुपमा मुद्रित अन्तःशुल्क टिकट टाँस गर्ने व्यवस्था चार महिनाभित्र लागु गरिने छ । उक्त अवधिभित्रमा उत्पादकले आवश्यक प्रबन्ध मिलाई सक्नुपर्ने छ ।
२४३. हल्का पेय पदार्थमा लागी आएको अन्तःशुल्क दर घटाइएको छ । साथै, उखु पेल्ले क्रसरमा लाग्ने ईजाजत तथा नविकरण दस्तुरमा केही वृद्धि गरिएको छ ।
२४४. अन्तःशुल्क दरवन्दीको अरु दरहरु यथावत कायम राखिएका छन् ।
२४५. करदाताहरुलाई राजस्व बुझाउने कार्यमा सहजता प्रदान गर्न थप वाणिज्य बैंकहरु समेतलाई राजस्व संकलन गर्ने कार्यका लागि तोकिएको छ ।
२४६. सम्पत्तिको स्वामित्वमा महिलावर्गको हिस्सा वृद्धि गराउने उद्देश्यले महिलाको नाममा घर, जग्गाको स्वामित्व हस्तान्तरण एवं खरिद गर्दा लाग्ने रजिष्ट्रेशन दस्तुरमा २० प्रतिशत छुट दिइएको छ ।
२४७. पञ्जिकृत द्वन्द्व पिडीतहरुको राहतको लागि उनीहरुको स्वामित्वमा रहेको उक्त क्षेत्रको जग्गाको मालपोत मिन्हा गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।
२४८. सहकारी संस्थाहरुले आफ्ना सदस्यहरु बीच ऋण प्रवाह गर्दा राखिने धितो वा दृष्टिवन्धक लिखतमा रु. १ लाखसम्मको लिखत पारित गर्दा लाग्ने रजिष्ट्रेशन दस्तुर पूर्ण रुपमा छुट दिने व्यवस्था गरिएको छ ।
२४९. नेपाल अधिराज्यमा संचालित प्रत्येक क्यासिनोले तिर्नु पर्ने वार्षिक रोयल्टीको रकम रु. १ करोड ५० लाख पुऱ्याइएको छ ।
२५०. राजस्वको वर्तमान श्रोतबाट प्राप्त हुने रकम वाहेक कर र गैर कर राजस्वका दरहरुमा गरिएको परिवर्तन तथा प्रशासकिय सुधारबाट रु. ४ अर्ब ५ करोड ६७ लाख थप राजस्व परिचालन हुन जाने भई रु. ११ अर्ब ८५ करोड न्यून रहन जानेछ ।
२५१. माथि पेश गरिएको व्यय विवरणमा खूद न्यून हुन जाने रु. ११ अर्ब ८५ करोड आन्तरिक ऋण परिचालन गरी उठाइने छ । वित्तीय घाटालाई नियन्त्रित गरी वाञ्छित सीमाभित्र राख्न सरकार कटिबद्ध छ ।

#### समाष्टिगत परिसूचकहरुको अनुमान

२५२. आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा कृषि क्षेत्रमा ४ प्रतिशत र गैर कृषि क्षेत्रमा ४.८ प्रतिशतले बृद्धि भै समग्र आर्थिक बृद्धिदर ४.५ प्रतिशत हुने अनुमान गरिएको छ। यस आर्थिक वर्षमा मुद्रा स्थिति ४.९ प्रतिशत सम्म रहने, संकुचित मुद्रा प्रदाय १२ प्रतिशत र विस्तृत मुद्रा प्रदाय १३ प्रतिशत रहने अनुमान छ। राजस्व सम्बन्धी नीतिगत र प्रशासनिक सुधारबाट राजस्व परिचालन कूल गार्हस्थ उत्पादनको १४.१ प्रतिशत पुग्ने अनुमान छ।
२५३. आर्थिक वर्ष २०६०/६१ को यथार्थ आय व्यय र आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को अनुमानित आय-व्ययको विवरण अनुसूचीहरूमा प्रस्तुत गरेको छु।
२५४. श्री ५ को सरकारको वित्त नीतिसंग तादात्म्य हुनेगरी नेपाल राष्ट्र बैंकले मौद्रिक नीति तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्नेछ।
२५५. मित्रराष्ट्र तथा दातृ समुदायहरूबाट श्री ५ को सरकारलाई प्राप्त हुने प्राविधिक सहायता तथा अन्तर्राष्ट्रिय गैर सरकारी संस्थाहरू सम्बन्धी संक्षिप्त विवरण छुट्टै प्रस्तुत गरिएको छ।
२५६. प्रस्तुत आय-व्ययको तर्जुमा कार्यमा सहयोग पुऱ्याउनु हुने प्रतिनिधिसभाका सभामुख र उपसभामुख, राष्ट्रिय सभाका माननीय सांसदहरू, उद्योग, वाणिज्य, पर्यटन क्षेत्रसंग सम्बद्ध संघ-संस्था एवं महानुभावहरू, विद्वतवर्ग, शिक्षक, प्राध्यापक, राष्ट्रसेवक र नागरिक समाजका प्रतिनिधिहरू सबै प्रति म हार्दिक धन्यवाद व्यक्त गर्दछु।
२५७. मुलुकको विकास प्रयासमा वैदेशिक सहयोगको महत्वपूर्ण भूमिका रहँदै आएको छ। बजेटमा प्रस्तुत विकास नीति र कार्यक्रमको कार्यान्वयनमा मित्रराष्ट्र र दातृ समुदायहरूको निरन्तर सहयोग र समर्थनको अपेक्षा सहित म हालसम्म प्राप्त सहयोगको लागि प्रशंसा गर्न चाहन्छु। साथै, नेपालको सामाजिक आर्थिक विकास अभियानका साभेदार सम्पूर्ण दातृ समुदायका सदस्यहरूलाई म हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु।
२५८. स्थायी शान्तिको बहाली, आर्थिक, सामाजिक क्षेत्रमा सुधार गरी निजी क्षेत्र अनुकूल लगानी वातावरण कायम गर्दै अति गरिव एवं विपन्न वर्गको जीवनस्तर सुधारी समुन्नत नेपालको आधारशीला तयार गर्ने दिशातर्फ उन्मुख प्रस्तुत बजेटको सफल कार्यान्वयनमा सघाउन म सबैलाई आह्वान गर्दछु। मुलुक आतङ्कवादी क्रियाकलापका विरुद्ध संघर्ष गरिरहेको यस घडीमा म नेपालभित्र र विदेशमा रहेका सबै देशभक्त नेपालीलाई श्री ५ महाराजाधिराज सरकारको नेतृत्वमा पूर्ण समर्पित भई साथ दिन र अत्यन्त राष्ट्रिय निष्ठाका साथ कर्तव्यपालन गरिरहेका सुरक्षाबलको मनोबल उच्च राख्न सहयोग गर्न आग्रह गर्दछु। सबैको सहयोगले, यस बजेटको राजनैतिक, विकास, सामाजिक र वैदेशिक नीतिले परिकल्पना गरेका उपलब्धिहरू निश्चित रूपमा हासिल हुनेछन्। सीमित स्रोतको अधिकतम उपयोगद्वारा विकास र आर्थिक बृद्धिका लागि गरिएको खर्चलाई प्रतिफल दिने लगानीमा रुपान्तरण गर्न सकेमा लगानी-मैत्री वातावरण तयार हुने, आन्तरिक राजस्व परिचालनमा बृद्धि हुने र निस्पक्ष तथा स्वतन्त्र निर्वाचन सम्पन्न गर्न सहयोग पुग्ने विश्वास लिएको छु।



२५९. उपरोक्त उपलब्धिहरुले आगामी तीन वर्ष भित्रमा नेपाललाई शान्त, प्रगतिशील, शोषणरहित र पूर्ण प्रजातान्त्रिक तुल्याउन र अन्तर्राष्ट्रिय समुदायबीच नेपालको प्रतिष्ठा अभिवृद्धि गर्न सहयोग पुऱ्याउने विश्वास लिएको छु ।
२६०. अन्तमा, बजेटको सफलता भनेको बजेट सबैको लागि समतामूलक भयो कि भएन, कसैलाई काखा कसैलाई पाखा नगरी सबैको हितका लागि समर्पित हुन सक्यो कि सकेन भन्ने हो । यो बजेटले सबैको हित समेटी समतामूलक समाज निर्माण गर्नमा सघाउ पुऱ्याउनेछ भन्ने विश्वास लिएको छु । यो बजेटको समग्र उद्देश्य हासिल गर्न भगवान श्री पशुपतिनाथ र भगवान बुद्धले सबैलाई प्रेरणा दिउन् भन्ने प्रार्थना गर्दछु ।

जय देश । जय नरेश

आय व्ययको विवरण

अनुसूची १

(रु हजारमा)

विवरण	आ.ब. २०५९/६० को यथार्थ	आ.ब. २०६०/६१ को संशोधित अनुमान	आ.ब. २०६१/६२ को जम्मा अनुमान
<b>राजस्व</b>	०	१०,४०,९५	३,६०,००,००
कर राजश्व	०	१९,४३,६६	२,२०,००,००
वर्तमान स्रोतबाट			०
कर परिवर्तन तथा प्रशासनिक सुधारबाट			२,२०,००,००
गैह्र कर राजश्व	०	-३९,०८,०५	१,४०,००,००
वर्तमान स्रोतबाट			०
कर परिवर्तन तथा प्रशासनिक सुधारबाट			१,४०,००,००
सांवा फिर्ता प्राप्ती	०	३०,०५,३४	०
<b>कूल खर्च</b>	<b>८४,००,६०,८१</b>	<b>९२,१०,७२,५०</b>	<b>३,६०,००,००</b>
चालु खर्च	५२,०९,०४,८५	५६,७२,०४,९३	२,४९,००,००
पूँजीगत खर्च	२२,३५,६१,०२	२४,४६,९३,२५	१,११,००,००
सांवा भुक्तानी	९,५६,९४,९४	१०,९१,७४,३२	
वैदेशिक अनुदान अधिको बचत (+) न्यून (-)	-८४,००,६०,८१	-९२,००,३१,५५	०
वैदेशिक सहायता (अनुदान)	११,३३,९१,४६	११,४५,७५,००	
द्विपक्षीय	९,३८,७२,०८	९,५०,६५,००	
बहुपक्षीय	१,९५,१९,३८	१,९५,१०,००	
वैदेशिक अनुदान पछिको बचत (+) न्यून (-)	-७२,६६,६९,३५	-८०,५४,५६,५५	०
न्यून पूर्ति गर्ने स्रोतहरू			
वैदेशिक सहायता (ऋण)		११,११,१०,३५	
द्विपक्षीय		४५,३५,००	
बहुपक्षीय		१०,६५,७५,३५	
आन्तरिक ऋण			
नगद मौज्जातमा परिवर्तन (+बचत) (-न्यून)	-७२,६६,६९,३५	-६९,४३,४६,२०	

**राजश्व अनुमान**  
**आर्थिक वर्ष २०६२/६३**

अनुसूची-२  
(रु. हजारमा)

संकेत संख्या	शिरषक	वर्तमान स्रोतबाट	कर परिवर्तन तथा प्रशासनिक सुधारबाट	जम्मा
१.१.०१.००	वैदेशिक ब्यापारमा आधारित वस्तुगत कर	१६,७२,५८,३०	३२,४१,७०	१७,०५,००,००
१.१.०१.१०	पैठारी महसुल	१३,४२,५८,३०	३२,४१,७०	१३,७५,००,००
१.१.०१.३०	भारतीय अन्तःशुल्क फिर्ता	२,३२,००,००		२,३२,००,००
१.१.०१.४०	निकासी महसुल	५०,००,००		५०,००,००
१.१.०१.६०	भन्सारको अन्य आय	७,९०,००		७,९०,००
१.१.०१.७०	कृषि सुधार शुल्क	४०,००,००		४०,००,००
१.१.०१.९०	अन्य आय	१०,००		१०,००
१.१.०२.००	बस्तु तथा सेवामा आधारित आन्तरिक वस्तुगत कर	२९,६४,४४,००	१,९५,५६,००	३१,६०,००,००
१.१.०२.१०	मूल्य अभिवृद्धि कर	२२,४५,००,००	१,२०,००,००	२३,६५,००,००
१.१.०२.११	उत्पादन	२,७४,५०,००	१५,५०,००	२,९०,००,००
१.१.०२.१२	पैठारी	१४,२०,००,००	७०,००,००	१४,९०,००,००
१.१.०२.१३	बित्री वितरण	१,४४,५०,००	८,००,००	१,५२,५०,००
१.१.०२.१४	ठेक्का तथा परामर्श	१,१९,५०,००	११,००,००	१,३०,५०,००
१.१.०२.१५	पर्यटन व्यवसाय	४९,००,००	२,५०,००	५१,५०,००
१.१.०२.१९	अन्य सेवा	२,३७,५०,००	१३,००,००	२,५०,५०,००
१.१.०२.२०	अन्त शुल्क	७,१९,४४,००	७५,५६,००	७,९५,००,००
१.१.०२.२१	चुरोट	२,७३,५०,००	२१,५०,००	२,९५,००,००
१.१.०२.२२	विडी	३२,००	१,००	३३,००
१.१.०२.२३	मदिरा	१,३९,५६,००	३५,४३,००	१,७४,९९,००
१.१.०२.२५	वियर	१,२३,३६,००	१६,७३,००	१,४०,०९,००
१.१.०२.२६	अन्य औद्योगिक उत्पादन	३२,१६,००	४३,००	३२,५९,००
१.१.०२.२७	पैठारी अन्तशुल्क	१,५०,५४,००	१,४६,००	१,५२,००,००
<b>अप्रत्यक्ष कर जम्मा</b>		<b>४६,३७,०२,३०</b>	<b>२,२७,९७,७०</b>	<b>४८,६५,००,००</b>
१.१.०३.००	आयकर	१०,९५,३१,००	८४,६९,००	११,८०,००,००
१.१.०३.१०	संस्थागत आयकर	७,५६,५०,००	७७,६९,००	८,३४,१९,००
१.१.०३.११	सरकारी प्रतिष्ठानहरु	१,३५,००,००	१२,१९,००	१,४७,१९,००
१.१.०३.१२	पब्लिक लिमिटेड कम्पनीहरु	२,२०,००,००	३५,००,००	२,५५,००,००
१.१.०३.१३	प्राइभेट लिमिटेड कम्पनीहरु	१,७३,५०,००	१५,००,००	१,८८,५०,००
१.१.०३.१४	व्यक्तिगत वा एकलौटी फर्म	२,१५,१०,००	१४,९०,००	२,३०,००,००
१.१.०३.१९	अन्य निकाय	१२,९०,००	६०,००	१३,५०,००
१.१.०३.२०	पारिश्रमिक आयकर	१,७७,००,००	३,००,००	१,८०,००,००
१.१.०३.२१	पारिश्रमिक	१,७७,००,००	३,००,००	१,८०,००,००
१.१.०३.५०	लगानीमा आयकर	१,५९,९१,००	४,००,००	१,६३,९१,००
१.१.०३.५१	बहाल	५०,००,००	२,००,००	५२,००,००
१.१.०३.५२	व्याज	८८,००,००	२,००,००	९०,००,००
१.१.०३.५३	पूजीगत लाभ	९०,००		९०,००
१.१.०३.५४	लाभांश	२०,९१,००		२०,९१,००
१.१.०३.५९	लगानीको अन्य आय	१०,००		१०,००
१.१.०३.६०	आकस्मिक लाभ कर	९०,००		९०,००
१.१.०३.९०	अन्य	१,००,००		१,००,००
१.१.०४.००	घर जग्गा तथा अन्य सम्पत्तीमा लाग्ने कर	३,४०,००,००	०	३,४०,००,००
१.१.०४.४०	घर जग्गा कर	२,५०,००,००		२,५०,००,००
	सवारी साधन कर	९०,००,००	०	९०,००,००

संकेत संख्या	शिर्षक	वर्तमान स्रोतबाट	कर परिवर्तन तथा प्रशासनिक सुधारबाट	जम्मा
१.१.०४.५०				
	प्रत्यक्ष कर जम्मा	१४,३५,३१,००	८४,६९,००	१५,२०,००,००
	कर राजश्व जम्मा	६०,७२,३३,३०	३,१२,६६,७०	६३,८५,००,००
१.१.०५.००	दस्तुर तथा शुल्क	४,०९,४३,००		४,०९,४३,००
१.१.०५.१०	फर्म रजिष्ट्रेशन दस्तुर	१४,००,००		१४,००,००
१.१.०५.२०	एजेन्सी रजिष्ट्रेशन दस्तुर	४०,००		४०,००
१.१.०५.३०	हात हतियार रजिष्ट्रेशन दस्तुर	३३,००		३३,००
१.१.०५.४०	यातायात सम्बन्धी दस्तुर	६८,००,००		६८,००,००
१.१.०५.४१	सवारी इजाजत दस्तुर	२७,००,००		२७,००,००
१.१.०५.४२	सडक सुधार दस्तुर	२५,५०,००		२५,५०,००
१.१.०५.४३	शहरी सडक निर्माण तथा संभार दस्तुर	१५,५०,००		१५,५०,००
१.१.०५.५०	निकासी पैठारी इजाजत दस्तुर	२,६०,००		२,६०,००
१.१.०५.६०	परीक्षा दस्तुर	९,००,००		९,००,००
१.१.०५.७०	पासपोर्ट दस्तुर	१,९०,००,००		१,९०,००,००
१.१.०५.८०	पर्यटन शुल्क	८६,१०,००		८६,१०,००
१.१.०५.८१	भिसा शुल्क	६०,००,००		६०,००,००
१.१.०५.८२	पर्वतारोहण तथा ट्रेकिङ शुल्क	२६,००,००		२६,००,००
१.१.०५.८३	अन्य शुल्क	१०,००		१०,००
१.१.०५.९०	अन्य प्रशासनिक शुल्क	३९,००,००		३९,००,००
१.१.०५.९५	टेलिफोन स्वामित्व तथा सेवा शुल्क	२०,००,००		२०,००,००
१.१.०५.९९	अन्य प्रशासनिक दस्तुर	१९,००,००		१९,००,००
१.१.०६.००	दण्ड, जरिवाना र जफत	१७,००,००		१७,००,००
१.१.०६.१०	न्यायीक दस्तुर, दण्ड, जरिवाना र जफत	१२,००,००		१२,००,००
१.१.०६.२०	प्रशासनिक दण्ड, जरिवाना र जफत	५,००,००		५,००,००
१.१.०७.००	सरकारी सम्पत्ति, सेवा तथा बस्तुहरूको बिक्री तथा भाडाबाट	१,३५,००,००		१,३५,००,००
१.१.०७.१०	प्राप्त आय			
१.१.०७.११	जलस्रोत क्षेत्रको आय	७०,००		७०,००
१.१.०७.१२	पिउने पानी	६०,००		६०,००
१.१.०७.१३	सिंचाइ	८,००		८,००
१.१.०७.१४	विद्युत	२,००		२,००
१.१.०७.२०	हुलाक क्षेत्रको आय	३०,५०,००		३०,५०,००
१.१.०७.३०	खाद्य कृषि क्षेत्रको आय	४,३०,००		४,३०,००
१.१.०७.४०	शिक्षा क्षेत्रको आय	१७,००,००		१७,००,००
१.१.०७.५०	वन क्षेत्रको आय	५५,००,००		५५,००,००
१.१.०७.६०	यातायात क्षेत्रको आय	१५,५०,००		१५,५०,००
१.१.०७.७०	सरकारी क्षेत्रको अन्य आय	१२,००,००		१२,००,००
१.१.०८.००	लाभांश	४,३२,१०,००		४,३२,१०,००
१.१.०८.१०	वित्तीय प्रतिष्ठान	२,२५,००,००		२,२५,००,००
१.१.०८.२०	व्यापारीक प्रतिष्ठान	१,००,००		१,००,००
१.१.०८.३०	औद्योगिक प्रतिष्ठान	६,००,००		६,००,००
१.१.०८.४०	सेवा मूलक प्रतिष्ठान	२,००,००,००		२,००,००,००
१.१.०८.५०	अन्य	१०,००		१०,००
१.१.०९.००	ब्याज	१,५६,००,००		१,५६,००,००

संकेत संख्या	शिर्षक	वर्तमान स्रोतबाट	कर परिवर्तन तथा प्रशासनिक सुधारबाट	जम्मा
१.१.०९.१०	वित्तीय प्रतिष्ठान	१०,००,००		१०,००,००
१.१.०९.२०	व्यापारीक प्रतिष्ठान	२,००		२,००
१.१.०९.३०	औद्योगिक प्रतिष्ठान	५,००,००		५,००,००
१.१.०९.४०	सेवा मूलक प्रतिष्ठान	१,४०,६०,००		१,४०,६०,००
१.१.०९.५०	अन्य	३८,००		३८,००
१.१.१०.००	रोयल्टी र सरकारी सम्पत्ति बिक्री	४,०८,४६,००		४,०८,४६,००
१.१.१०.१०	रोयल्टी	१,५३,८०,००		१,५३,८०,००
१.१.१०.११	खानी रोयल्टी	४,५०,००		४,५०,००
१.१.१०.१२	जलस्रोत सम्बन्धी रोयल्टी	९४,३०,००		९४,३०,००
१.१.१०.१३	क्यासिनो रोयल्टी	१०,००,००		१०,००,००
१.१.१०.१९	अन्य रोयल्टी	४५,००,००		४५,००,००
१.१.१०.२०	बिक्री	२,५४,६६,००		२,५४,६६,००
१.१.१०.२१	सरकारी घर जग्गा बिक्री	२,०३,४६,००		२,०३,४६,००
१.१.१०.२२	सरकारी सामान बिक्री	१,२०,००		१,२०,००
१.१.१०.२३	अन्य बिक्री	५०,००,००		५०,००,००
१.१.१२.००	दातव्य तथा उपहार र विविध आय	८३,०७,००		८३,०७,००
१.१.१२.१०	दातव्य तथा उपहार	१०,००		१०,००
१.१.१२.२०	विविध आय	८२,९७,००		८२,९७,००
	गैह्र कर राजश्व जम्मा	१६,४१,०६,००		१६,४१,०६,००
१.१.११.००	सांवा फिर्ता	१,५५,६०,००		१,५५,६०,००
१.१.११.१०	वित्तीय प्रतिष्ठान	६,५०,००		६,५०,००
१.१.११.२०	व्यापारीक प्रतिष्ठान	५०,००		५०,००
१.१.११.३०	औद्योगिक प्रतिष्ठान	१,००,००,००		१,००,००,००
१.१.११.४०	सेवा मूलक प्रतिष्ठान	४८,५०,००		४८,५०,००
१.१.११.५०	अन्य	१०,००		१०,००
	सांवा फिर्ता प्राप्ती	१,५५,६०,००		१,५५,६०,००
	राजश्व जम्मा	७८,६८,९९,३०	३,१२,६६,७०	८१,८१,६६,००

आय व्ययको विवरण

अनुसूची १ क

(रु हजारमा)

विवरण	आ.ब. २०६०/६१ को यथार्थ	आ.ब. २०६१/६२ को संशोधित अनुमान	आ.ब. २०६२/६३ को अनुमान
<b>कूल आय</b>	<b>७३,६१,४४,२४</b>	<b>८२,४९,२२,००</b>	<b>१,००,५०,३४,६१</b>
<b>राजस्व</b>	<b>६२,३३,१०,२८</b>	<b>७१,३२,२२,००</b>	<b>८१,८१,६६,००</b>
कर राजस्व	४८,१७,२९,८२	५४,४७,७१,००	६३,८५,००,००
वर्तमान स्रोतबाट			६०,७२,३३,३०
कर परिवर्तन तथा प्रशासनिक सुधारबाट			३,१२,६६,७०
गैह्र कर राजस्व	१२,३०,७५,१२	१५,६५,७६,००	१६,४१,०६,००
वर्तमान स्रोतबाट			१६,४१,०६,००
कर परिवर्तन तथा प्रशासनिक सुधारबाट			०
सांवा फिर्ता प्राप्ती	१,८५,०५,३४	१,१८,७५,००	१,५५,६०,००
<b>वैदेशिक सहायता (अनुदान)</b>	<b>११,२८,३३,९६</b>	<b>११,१७,००,००</b>	<b>१८,६८,६८,६१</b>
द्विपक्षीय	८,९४,७२,१९	८,९७,००,००	१२,६६,०२,५१
बहुपक्षीय	२,३३,६१,७७	२,२०,००,००	६,०२,६६,१०
<b>कूल खर्च</b>	<b>८९,४४,२५,९३</b>	<b>१,००,९३,७३,००</b>	<b>१,२६,८८,५१,००</b>
चालु खर्च	५५,५५,२१,२९	६३,११,७३,३८	७५,८५,००,३३
पूजीगत खर्च	२३,०९,५६,१०	२५,१६,५१,१५	३७,२३,३८,५४
सांवा भुक्तानी	१०,७९,४८,५४	१२,६५,४८,४७	१३,८०,१२,१३
<b>बचत (+) न्यून (-)</b>	<b>-१५,८२,८१,६९</b>	<b>-१८,४४,५१,००</b>	<b>-२६,३८,१६,३९</b>
<b>न्यून पूर्ति गर्ने स्रोतहरू</b>			
<b>वैदेशिक सहायता (ऋण)</b>	<b>७,६२,८९,९९</b>	<b>८,८१,४०,००</b>	<b>१४,५३,१६,३९</b>
द्विपक्षीय	६,६०,१३	६,७०,००	२८,९७,७७
बहुपक्षीय	७,५६,२९,८६	८,७४,७०,००	१४,२४,१८,६२
<b>आन्तरिक ऋण</b>	<b>५,६०,७८,००</b>	<b>९,०६,००,००</b>	<b>११,८५,००,००</b>
<b>नगद मौज्जातमा परिवर्तन (+बचत) (-न्यून)</b>	<b>-२,५९,१३,७०</b>	<b>-५७,११,००</b>	

आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को  
व्यय अनुमानको सारांश

अनुसूची-३  
(रु.हजारमा)

विवरण	२०६०/६१ को यथार्थ खर्च	२०६१/६२ को संशोधित अनुमान	२०६२/६३ को अनुमान
<b>कूल खर्च</b>	<b>८९,४४,२५,९३</b>	<b>१,००,९३,७३,००</b>	<b>१,२६,८८,५१,००</b>
चालु खर्च	५५,५५,२१,२९	६३,११,७३,३८	७५,८५,००,३३
पूँजीगत खर्च	२३,०९,५६,१०	२५,१६,५१,१५	३७,२३,३८,५४
सांवा भुक्तानी	१०,७९,४८,५४	१२,६५,४८,४७	१३,८०,१२,१३
केन्द्रीयस्तर चालु खर्च	५१,५१,५९,६५	५७,९६,६६,१९	६८,३५,६३,२२
केन्द्रीयस्तर पूँजीगत खर्च	१८,५१,२४,८१	२०,८१,५०,०९	२९,६७,२९,४९
केन्द्रीयस्तर सांवा भुक्तानी खर्च	१०,७९,४८,५४	१२,६५,४८,४७	१३,८०,१२,१३
केन्द्रीयस्तर जम्मा	८०,८२,३३,००	९१,४३,६४,७५	१,११,८३,०४,८४
जिल्लास्तर चालु खर्च	४,०३,६१,६४	५,१५,०७,१९	७,४९,३७,११
जिल्लास्तर पूँजीगत खर्च	४,५८,३१,२९	४,३५,०१,०६	७,५६,०९,०५
जिल्लास्तर जम्मा	८,६१,९२,९३	९,५०,०८,२५	१५,०५,४६,१६
<b>संचित कोष माथि व्ययभार हुने जम्मा</b>	<b>१७,९२,५५,०३</b>	<b>२०,५३,६३,६१</b>	<b>२१,९४,७७,८२</b>
चालु खर्च	७,१२,७४,२२	७,८७,९६,३८	८,१३,७४,१९
पूँजीगत खर्च	३२,२७	१८,७६	९१,५०
सांवा भुक्तानी खर्च	१०,७९,४८,५४	१२,६५,४८,४७	१३,८०,१२,१३
<b>संचित कोषबाट विनियोजन हुने जम्मा</b>	<b>७१,५१,७०,९०</b>	<b>८०,४०,०९,३९</b>	<b>१,०४,९३,७३,१८</b>
चालु खर्च	४८,४२,४७,०७	५५,२३,७७,००	६७,७१,२६,१४
पूँजीगत खर्च	२३,०९,२३,८३	२५,१६,३२,३९	३७,२२,४७,०४



आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को संवैधानिक निकाय/मन्त्रालयगत व्यय अनुमान

अनुसूची-४

(रु.हजारमा)

अनुदान संख्या	विवरण	चालु खर्च	पूँजीगत तथा सांवा भुक्तानी खर्च	जम्मा	नगद			वस्तुगत तथा सोभै भुक्तानी
					नगद जम्मा	श्री ५ को सरकार	वैदेशिक सहयोग नगद	
११	श्री ५ महाराजाधिराज, राजपरिवार तथा राजदरवार	३५,५०,७५	०	३५,५०,७५	३५,५०,७५	३५,५०,७५	०	०
१२	राजपरिषद्	१,३३,४०	४३,००	१,७६,४०	१,७६,४०	१,७६,४०	०	०
१३	संसद	२०,३६,८२	५४,००	२०,९०,८२	२०,९०,८२	२०,९०,८२	०	०
१४	अदालत	६०,४३,२८	२३,६३,६५	८४,०६,९३	८२,०६,९३	७१,५६,९३	१०,५०,००	२,००,००
१५	अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग	८,२३,४८	६,७९,२०	१५,०२,६८	१३,५६,५०	१३,५६,५०	०	१,४६,१८
१६	महालेखा परीक्षकको विभाग	८,७२,६७	१८,७५	८,९१,४२	८,०१,०९	८,०१,०९	०	९०,३३
१७	लोक सेवा आयोग	६,९८,७०	१,७९,००	८,७७,७०	८,७७,७०	८,७७,७०	०	०
१८	निर्वाचन आयोग	३६,२०,४५	४८,५०	३६,६८,९५	३६,६८,९५	३६,६८,९५	०	०
१९	महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय	११,२९,५९	८०,२०	१२,०९,७९	११,५९,७९	११,५९,७९	०	५०,००
२०	न्याय परिषद्	५०,३९	०	५०,३९	५०,३९	५०,३९	०	०
२७	राष्ट्रिय सर्तकता केन्द्र	१,७६,७५	६,०८	१,८२,८३	१,६२,८३	१,६२,८३	०	२०,००
३०	प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय	२०,२४,०७	४८,४५,२९	६८,६९,३६	२०,२४,०९	२०,२४,०९	०	४८,४५,२७
३५	अर्थ मन्त्रालय	८१,३०,०३	४३,४४,९४	१,२४,७४,९७	१,१०,९४,७५	९०,५९,९४	२०,३४,८१	१३,८०,२२
३८	उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय	९२,०४,३३	८,७३,२१	१,००,७७,५४	९३,११,८८	७८,८६,८८	१४,२५,००	७,६५,६६
३९	कानून, न्याय तथा संसदीय व्यवस्था मन्त्रालय	३,८१,९६	४,५५	३,८६,५१	२,९२,०१	२,९२,०१	०	९४,५०
४०	कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय	२,९९,०५,१९	३७,४२,६१	३,३६,४७,८०	३,२७,५२,०९	२,०६,०९,६८	१,२१,४२,४१	८,९५,७१
४५	गृह मन्त्रालय	८,२३,३५,४९	६६,१६,३०	८,८९,५१,७९	८,८९,५१,७९	८,८९,५१,७९	०	०
४७	जलश्रोत मन्त्रालय	४९,६२,४६	३,३५,७२,६७	३,८५,३५,१३	३,१७,४७,८५	१,७३,२१,५७	१,४४,२६,२८	६७,८७,२८
४८	भौतिक योजना तथा निर्माण मन्त्रालय	१,१६,१२,८४	९,०२,३१,७६	१०,१८,४४,६०	८,१३,८५,०४	३,६०,११,१६	४,५३,७३,८८	२,०४,५९,५६
४९	संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय	३१,८०,३४	२४,७९,५६	५६,५९,९०	४६,५९,९०	४६,५९,९०	०	१०,००,००
५०	परराष्ट्र मन्त्रालय	१,०३,८६,०४	१,६४,३५	१,०५,५०,३९	१,०५,५०,३९	१,०५,५०,३९	०	०
५५	भूमिसुधार तथा व्यवस्था मन्त्रालय	६९,९६,९०	१०,२७,०७	८०,२३,९७	८०,२३,९७	७६,२३,९७	४,००,००	०
५६	महिला, बालबालिका तथा समाज कल्याण मन्त्रालय	३७,१२,६२	४२,७७	३७,५५,३९	३४,४५,३९	२८,१५,०६	६,३०,३३	३,१०,००
५८	रक्षा मन्त्रालय	९,०१,२८,१७	१,८९,३०,३०	१०,९०,५८,४७	१०,९०,५८,४७	१०,९०,५८,४७	०	०
५९	बन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालय	१,७३,५०,३९	१९,४२,००	१,९२,९२,३९	१,९२,९२,३९	१,७९,००,४३	२१,९१,९६	०
६१	वातावरण, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय	२४,४९,२४	८५,३३,४८	१,०९,८२,७२	५३,७८,२६	३२,३५,७२	२१,४२,५४	५६,०४,४६
६५	शिक्षा तथा खेलकूद मन्त्रालय	१९,१४,९७,०३	२,१०,०७,४४	२१,२५,०४,४७	२०,१२,०८,७३	१५,४६,६३,०२	४,६५,४५,७१	१,१२,९५,७४
६६	सामान्य प्रशासन मन्त्रालय	६,३४,५६	५२,२०	६,८६,७६	६,८६,७६	६,८६,७६	०	०
६७	सूचना तथा सञ्चार मन्त्रालय	१,११,६५,२३	५६,६०,८७	१,६८,२६,१०	१,२०,८१,१०	१,१६,०४,८०	४,७६,३०	४७,४५,००
६९	स्थानीय विकास मन्त्रालय	२,५७,४१,८६	५,५९,५६,७४	८,१६,९८,६०	६,९२,११,६८	४,६१,२८,०३	२,३०,८३,६५	१,२४,८६,९२
७०	स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय	५,९३,७८,२९	१,६१,७६,०२	७,५५,५४,३१	६,५९,०४,७९	४,३४,०२,१२	२,२५,०२,६७	९६,४९,५२
७१	श्रम तथा यातायात व्यवस्था मन्त्रालय	२४,३२,६२	१,२७,२५	२५,५९,८७	१७,३०,८७	१७,३०,८७	०	८,२९,००
७२	राष्ट्रिय योजना आयोगको सचिवालय	२८,२९,६१	५१,२६	२८,८०,८७	१६,०१,३२	१५,८१,७२	१९,६०	१२,७९,५५
८१	अर्थ मन्त्रालय - आन्तरिक ऋण भुक्तानी	४,९७,२४,५५	७,२६,३५,००	१२,२३,५९,५५	१२,२३,५९,५५	१२,२३,५९,५५	०	०

अनुदान संख्या	विवरण	चालु खर्च	पूँजीगत तथा सांवा शुक्तानी खर्च	जम्मा	नगद			वस्तुगत तथा सोभै शुक्तानी
					नगद जम्मा	श्री ५ को सरकार	वैदेशिक सहयोग नगद	
८२	अर्थ मन्त्रालय - वैदेशिक ऋण शुक्तानी (बहुपक्षीय)	१,९८,६६,७७	४,४८,६४,४९	६,४७,३१,२६	६,४७,३१,२६	६,४७,३१,२६	०	०
८३	अर्थ मन्त्रालय - वैदेशिक ऋण शुक्तानी (द्विपक्षीय)	४५,६७,७६	२,०५,१२,६४	२,५०,८०,४०	२,५०,८०,४०	२,५०,८०,४०	०	०
८७	अर्थ मन्त्रालय - लगानी सार्वजनिक संस्थान	०	७,८२,०८,५२	७,८२,०८,५२	२,६५,१०,५२	१,१८,०३,२२	१,४७,०७,३०	५,१६,९८,००
९५	अर्थ मन्त्रालय - विविध	८,८७,६५,७०	१,४२,७५,००	१०,३०,४०,७०	१०,०५,४०,७०	९,४६,४१,०४	५८,९९,६६	२५,००,००
<b>जम्मा</b>		<b>७५,८५,००,३३</b>	<b>५१,०३,५०,६७</b>	<b>१,२६,८८,५१,००</b>	<b>१,१३,१७,१८,१०</b>	<b>९३,६६,६६,००</b>	<b>१९,५०,५२,१०</b>	<b>१३,७१,३२,९०</b>

राजश्व असूली विवरण

अनुसूची-५  
(रु. हजारमा)

संकेत	शिर्षक	आर्थिक वर्ष २०६०/६१ को यथार्थ	आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को संशोधित अनुमान
१.१.०१.००	वैदेशिक ब्यापारमा आधारित वस्तुगत कर	१५,५५,४७,९४	१५,९१,५०,००
१.१.०१.१०	पैठारी महसुल	१०,६६,६९,२८	१२,६०,००,००
१.१.०१.३०	भारतीय अन्तःशुल्क फिर्ता	३,८८,२७,१३	२,२०,००,००
१.१.०१.४०	निकासी महसुल	५२,२१,९९	६७,००,००
१.१.०१.५०	निकासी सेवा शुल्क	४८,७६	
१.१.०१.६०	भन्सारको अन्य आय	७,३२,२२	५,००,००
१.१.०१.७०	कृषि सुधार शुल्क	४०,४७,४२	३९,५०,००
१.१.०१.९०	अन्य आय	१,१४	
१.१.०२.००	वस्तु तथा सेवामा आधारित आन्तरिक वस्तुगत कर	२१,४०,६२,१८	२६,०५,९०,००
१.१.०२.१०	मूल्य अभिवृद्धि कर	१४,४७,८९,०७	१८,९५,००,००
१.१.०२.११	उत्पादन	१,९५,७०,७९	२,१८,८५,००
१.१.०२.१२	पैठारी	८,८७,४७,७३	१२,३८,५०,००
१.१.०२.१३	विक्री वितरण	८३,९५,१४	१,१२,५०,००
१.१.०२.१४	टेक्का तथा परामर्श	८५,०६,३९	१,०५,००,००
१.१.०२.१५	पर्यटन व्यवसाय	३३,६२,८०	३५,१५,००
१.१.०२.१९	अन्य सेवा	१,६२,०६,२२	१,८५,००,००
१.१.०२.२०	अन्त शुल्क	६,२२,६७,२३	६,३५,८०,००
१.१.०२.२१	चुरोट	२,३९,३०,५६	२,४८,७७,००
१.१.०२.२२	विडी	३२,५१	३०,००
१.१.०२.२३	मदिरा	१,२६,६६,७०	१,२६,८८,००
१.१.०२.२४	निम्न कोटीको मदिरा	९८,२४,९९	१,१२,१५,००
१.१.०२.२५	वियर	२९,६२,४३	२९,७०,००
१.१.०२.२६	अन्य औद्योगिक उत्पादन	१,२८,५०,०४	१,१८,००,००
१.१.०२.५०	सवारी साधन कर	७०,०५,८८	७५,१०,००
<b>अप्रत्यक्ष कर जम्मा</b>		<b>३६,९६,१०,१२</b>	<b>४१,९७,४०,००</b>
१.१.०३.००	आयकर	९,५१,४४,८७	१०,२५,००,००
१.१.०३.१०	संस्थागत आयकर	६,८१,६८,६९	७,२४,४५,००
१.१.०३.११	सरकारी प्रतिष्ठानहरु	२,०५,६६,३५	९२,००,००
१.१.०३.१२	पब्लिक लिमिटेड कम्पनीहरु	१,५३,१३,४०	२,६७,९५,००
१.१.०३.१३	प्राइभेट लिमिटेड कम्पनीहरु	१,२५,०८,११	१,५७,३०,००
१.१.०३.१४	व्यक्तिगत वा एकलौटी फर्म	१,८७,०४,६६	१,९५,५०,००
१.१.०३.१९	अन्य निकाय	१०,७६,१७	११,७०,००
१.१.०३.२०	पारिश्रमिक आयकर	१,३९,११,८९	१,५२,८०,००
१.१.०३.२१	पारिश्रमिक	१,३९,११,८९	१,५२,८०,००
१.१.०३.५०	लगानीमा आयकर	१,२९,२२,२५	१,४५,७०,००
१.१.०३.५१	बहाल	४०,३२,८३	४५,१०,००
१.१.०३.५२	व्याज	७३,३३,९०	८०,००,००
१.१.०३.५३	पूजीगत लाभ	२१,२४	९०,००
१.१.०३.५४	लाभांश	१५,१७,४२	१९,५०,००
१.१.०३.५९	लगानीको अन्य आय	१६,८६	२०,००
१.१.०३.६०	आकस्मिक लाभ कर	५३,९७	७०,००
१.१.०३.९०	अन्य	८८,०७	१,३५,००

संकेत	शिर्षक	आर्थिक वर्ष २०६०/६१ को यथार्थ	आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को संशोधित अनुमान
१.१.०४.००	घर जग्गा तथा अन्य सम्पत्तीमा लागने कर	१,६९,७४,८३	२,२५,३१,००
१.१.०४.३०	घर जग्गा रजिष्ट्रेशन	१,६९,७४,८३	२,२५,३१,००
	प्रत्यक्ष कर जम्मा	११,२१,१९,७०	१२,५०,३१,००
	कर राजश्व जम्मा	४८,१७,२९,८२	५४,४७,७१,००
१.१.०५.००	दस्तुर तथा शुल्क	३,२४,४१,२४	३,८१,४७,००
१.१.०५.१०	फर्म रजिष्ट्रेशन दस्तुर	८,२०,५३	१२,७०,००
१.१.०५.२०	एजेन्सी रजिष्ट्रेशन दस्तुर	३०,८७	३२,३०
१.१.०५.३०	हात हतियार रजिष्ट्रेशन दस्तुर	२३,५७	२८,७०
१.१.०५.४०	यातायात सम्बन्धी दस्तुर	६३,५४,१३	६४,००,००
१.१.०५.४१	सवारी इजाजत दस्तुर	२७,१५,५०	२५,५०,००
१.१.०५.४२	सडक सुधार दस्तुर	२१,९९,४२	२४,००,००
१.१.०५.४३	शहरी सडक निर्माण तथा संभार दस्तुर	१४,३९,२१	१४,५०,००
१.१.०५.५०	निकासी पैठारी इजाजत दस्तुर	१,७२,२४	२,३०,००
१.१.०५.६०	परीक्षा दस्तुर	६,६२,८९	७,८०,००
१.१.०५.७०	पासपोर्ट दस्तुर	१,५३,५८,९३	१,८०,००,००
१.१.०५.८०	पर्यटन शुल्क	६३,८९,२३	७८,०६,००
१.१.०५.८१	भिसा शुल्क	५९,९८,१४	५३,५०,००
१.१.०५.८२	पर्वतारोहण तथा ट्रेकिङ शुल्क	३,८३,३९	२४,५०,००
१.१.०५.८३	अन्य शुल्क	७,७०	६,००
१.१.०५.९०	अन्य प्रशासनिक शुल्क	२६,२८,८५	३६,००,००
१.१.०५.९५	टेलिफोन स्वामित्व तथा सेवा शुल्क	१३,४८,३२	१९,५०,००
१.१.०५.९९	अन्य प्रशासनिक दस्तुर	१२,८०,५३	१६,५०,००
१.१.०६.००	दण्ड, जरिवाना र जफत	१३,३२,४१	१६,००,००
१.१.०६.१०	न्यायीक दस्तुर, दण्ड, जरिवाना र जफत	१०,२०,९८	११,५०,००
१.१.०६.२०	प्रशासनिक दण्ड, जरिवाना र जफत	३,११,४३	४,५०,००
१.१.०७.००	सरकारी सम्पत्ति, सेवा तथा बस्तुहरूको बिक्री तथा भाडाबाट प्राप्त आय	१,३२,२२,४०	१,२५,०८,००
१.१.०७.१०	जलस्रोत क्षेत्रको आय	५९,७१	५८,००
१.१.०७.११	पिउने पानी	५२,७९	५०,००
१.१.०७.१२	सिंचाइ	६,९२	७,००
१.१.०७.१३	विद्युत	०	१,००
१.१.०७.२०	हुलाक क्षेत्रको आय	२४,६९,५८	२८,५०,००
१.१.०७.३०	खाद्य कृषि क्षेत्रको आय	४,२८,००	३,८०,००
१.१.०७.४०	शिक्षा क्षेत्रको आय	१२,८६,८७	१६,००,००
१.१.०७.५०	वन क्षेत्रको आय	६७,४१,२६	५०,५०,००
१.१.०७.६०	यातायात क्षेत्रको आय	१३,१५,९८	१४,००,००
१.१.०७.७०	सरकारी क्षेत्रको अन्य आय	९,२१,००	११,७०,००
१.१.०८.००	लाभांश	२,६६,१०,५६	५,१८,६०,००
१.१.०८.१०	वित्तीय प्रतिष्ठान	१,१०,३०,९८	१,१८,००,००
१.१.०८.२०	व्यापारीक प्रतिष्ठान	९०,६७	५०,००
१.१.०८.३०	औद्योगिक प्रतिष्ठान	३०,००	५,००,००
१.१.०८.४०	सेवा मूलक प्रतिष्ठान	१,५१,०२,७९	३,९५,००,००

संकेत	शिर्षक	आर्थिक वर्ष २०६०/६१ को यथार्थ	आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को संशोधित अनुमान
१.१.०८.५०	अन्य	३,५६,१२	१०,००
१.१.०९.००	ब्याज	१,६५,६५,३९	१,५९,००,००
१.१.०९.१०	वित्तीय प्रतिष्ठान	९,९४,२२	६,५०,००
१.१.०९.२०	व्यापारीक प्रतिष्ठान	५०	१,००
१.१.०९.३०	औद्योगिक प्रतिष्ठान	३,३३,४६	२,००,००
१.१.०९.४०	सेवा मूलक प्रतिष्ठान	१,५२,१२,०८	१,५०,१९,००
१.१.०९.५०	अन्य	२५,१३	३०,००
१.१.१०.००	रोयल्टी र सरकारी सम्पत्ति बिक्री	१,४६,४९,७९	२,०५,६०,००
१.१.१०.१०	रोयल्टी	१,०१,२०,१९	१,४२,००,००
१.१.१०.११	खानी रोयल्टी	९८,०८	४,००,००
१.१.१०.१२	जलस्रोत सम्बन्धी रोयल्टी	६०,४७,७३	८७,००,००
१.१.१०.१३	क्यासिनो रोयल्टी	५,३२,१०	९,००,००
१.१.१०.१९	अन्य रोयल्टी	३४,४२,२८	४२,००,००
१.१.१०.२०	बिक्री	४५,२९,६०	६३,६०,००
१.१.१०.२१	सरकारी घर जग्गा बिक्री	९९,६९	१५,००,००
१.१.१०.२२	सरकारी सामान बिक्री	१,६६,५०	१,१०,००
१.१.१०.२३	अन्य बिक्री	४२,६३,४१	४७,५०,००
१.१.१२.००	दातव्य तथा उपहार र विविध आय	१,८२,५३,३३	१,६०,०१,००
१.१.१२.१०	दातव्य तथा उपहार	६१	१,००
१.१.१२.२०	विविध आय	१,८२,५२,७२	१,६०,००,००
	गैह कर राजश्व जम्मा	१२,३०,७५,१२	१५,६५,७६,००
१.१.११.००	सांवा फिर्ता	१,८५,०५,३४	१,१८,७५,००
१.१.११.१०	वित्तीय प्रतिष्ठान	४२,६९,२१	६,००,००
१.१.११.२०	व्यापारीक प्रतिष्ठान	१,०२	१,००
१.१.११.३०	औद्योगिक प्रतिष्ठान	३,३४,५०	२,००,००
१.१.११.४०	सेवा मूलक प्रतिष्ठान	१,३६,६२,२३	१,१०,००,००
१.१.११.५०	अन्य	२,३८,३८	७४,००
	सांवा फिर्ता प्राप्ति	१,८५,०५,३४	१,१८,७५,००
	राजश्व जम्मा	६२,३३,१०,२८	७१,३२,२२,००

संवैधानिक निकाय/मन्त्रालयगत व्यय विवरण

अनुसूची-६  
(रु.हजारमा)

अनुदान संख्या	विवरण	आ.ब. २०६०/६१ को यथार्थ खर्च			आ.ब. २०६१/६२ को संशोधित अनुमान		
		चालु	पूँजीगत तथा सांवा भुक्तानी	जम्मा	चालु	पूँजीगत तथा सांवा भुक्तानी	जम्मा
११	श्री ५ महाराजाधिराज, राजपरिवार तथा राजदरवार	३२,९१,४९		३२,९१,४९	३३,६३,०१		३३,६३,०१
१२	राजपरिषद्	१,०४,५६	१,४४	१,०६,००	१,२४,९२	२,९१	१,२७,८३
१३	संसद	५,७१,४३	५२,६८	६,२४,११	७,३६,०६	४३,१८	७,७९,२४
१४	अदालत	४२,३८,९६	६,१४,७९	४८,५३,७५	५६,०४,३८	११,४३,५८	६७,४७,९६
१५	अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग	३,४३,८७	२३,६०	३,६७,४७	५,८५,४६	१६,९०	६,०२,३६
१६	महालेखा परीक्षकको विभाग	७,२४,७४	५,००	७,२९,७४	७,४२,१७	१३,६९	७,५५,८६
१७	लोक सेवा आयोग	६,०१,६५	४५,८९	६,४७,५४	६,६७,०४	३८,७६	७,०५,८०
१८	निर्वाचन आयोग	१०,२५,५९	२१,०३	१०,४६,६२	१२,८१,९१	९,३५	१२,९१,२६
१९	महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय	८,४२,५९	६९,०९	९,११,६८	९,८७,८१	१,२६,५५	११,१४,३६
२०	न्याय परिषद्	५३,०५	९	५३,१४	४३,७०		४३,७०
२५	प्रधानमन्त्रीको कार्यालय	१,७९,७७	१,१७	१,८०,९४			०
२६	उप-प्रधानमन्त्रीको कार्यालय			०	२,२५		२,२५
२७	राष्ट्रिय सर्तकता केन्द्र	५९,६४	३३,६२	९३,२६	९०,६२	२,५५,३४	३,४५,९६
३०	प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रपरिषद्को कार्यालय	२,६०,५५	११,१७	२,७१,७२	९,३२,०४	१२,९६	९,४५,००
३५	अर्थ मन्त्रालय	५९,५४,८२	१०,००,४५	६९,५५,२७	६३,६५,६५	३०,७८,७७	९४,४४,४२
३८	उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय	७९,४८,२३	७,६८,८८	८७,१७,११	८८,७४,८२	५,७४,९२	९४,४९,७४
३९	कानून, न्याय तथा संसदीय व्यवस्था मन्त्रालय	२,३६,२९	५,२५	२,४१,५४	३,६८,१३	७,१५	३,७५,२८
४०	कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय	१,९२,१९,७३	२०,७७,४३	२,१२,९७,१६	२,१७,७३,२४	१५,१०,१४	२,३२,८३,३८
४५	गृह मन्त्रालय	६,८८,०४,०७	५०,७३,३४	७,३८,७७,४१	७,८०,९९,३४	७३,७४,६८	८,५४,७४,०२
४६	जनसंख्या तथा वातावरण मन्त्रालय	३,९४,४४	४६,१९	४,४०,६३	४,००,१९	४६,२५	४,४६,४४
४७	जलश्रोत मन्त्रालय	३७,५०,७५	१,९९,४४,५२	२,३६,९५,२७	४६,०१,३८	२,०७,५१,४०	२,५३,५२,७८
४८	भौतिक योजना तथा निर्माण मन्त्रालय	८४,०८,९९	५,३७,९४,५०	६,२२,०३,४९	१,०४,४८,२५	६,४९,०४,२४	७,५३,५२,४९
४९	संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय	१७,५२,७३	१८,३७,००	३५,८९,७३	२६,६४,१३	२०,७०,५८	४७,३४,७१
५०	परराष्ट्र मन्त्रालय	८१,४१,६२	३,६१,७२	८५,०३,३४	१,०२,१५,७८	१,८२,३४	१,०३,९८,१२
५५	भूमिसुधार तथा व्यवस्था मन्त्रालय	५५,४०,६३	५,३२,२६	६०,७२,८९	६३,९५,६७	४,३३,७२	६८,२९,३९
५६	महिला, बालबालिका तथा समाज कल्याण मन्त्रालय	२३,११,३४	११,८९	२३,२३,२३	२९,०९,०३	५२,६६	२९,६१,६९
५८	रक्षा मन्त्रालय	६,६३,४४,०२	१,८९,०३,६३	८,५२,४७,६५	८,३६,८७,२८	१,७५,७७,३९	१०,१२,६४,६७
५९	बन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालय	१,३३,५७,३८	४५,९९,९८	१,७९,५७,३६	१,५५,३०,१९	२९,०५,७८	१,८४,३५,९७
६१	वातावरण, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय	११,९०,३९	५४,००,८०	६५,९१,१९	१८,४९,७९	५५,२८,७४	७३,७८,५३
६५	शिक्षा तथा खेलकूद मन्त्रालय	१३,४७,३९,३५	१,००,३८,०५	१४,४७,७७,४०	१५,४१,११,९२	७७,९४,२४	१६,१९,०६,१६
६६	सामान्य प्रशासन मन्त्रालय	४,६६,०३	३२,८१	४,९८,८४	५,५७,१२	१४,९६	५,७२,०८
६७	सूचना तथा सञ्चार मन्त्रालय	९३,६८,१९	२६,८२,८०	१,२०,५०,९९	१,१०,९५,२९	५७,४६,२९	१,६८,४१,५८

अनुदान संख्या	विवरण	आ.ब. २०६०/६१ को यथार्थ खर्च			आ.ब. २०६१/६२ को संशोधित अनुमान		
		चालु	पूजीगत तथा सांवा भुक्तानी	जम्मा	चालु	पूजीगत तथा सांवा भुक्तानी	जम्मा
६९	स्थानीय विकास मन्त्रालय	२,०६,२७,०६	३,४२,७४,२६	५,४९,०१,३२	२,३६,९७,२१	३,७३,३६,६७	६,१०,३३,८८
७०	स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय	३,७७,२९,४६	१४,२२,०८	३,९१,५१,५४	४,४०,७१,८४	५५,६९,५३	४,९६,४१,३७
७१	श्रम तथा यातायात व्यवस्था मन्त्रालय	१०,५५,२७	१,७१,००	१२,२६,२७	१७,४६,५०	९७,३६	१८,४३,८६
७२	राष्ट्रिय योजना आयोगको सचिवालय	२७,३६,६५	९२,१९	२८,२८,८४	१९,१२,८४	१०,१२,१४	२९,२४,९८
८१	अर्थ मन्त्रालय - आन्तरिक ऋण भुक्तानी	४,४०,२१,८०	५,०२,९०,३५	९,४३,१२,१५	४,९७,०६,१२	६,७९,४७,२२	११,७६,५३,३४
८२	अर्थ मन्त्रालय - वैदेशिक ऋण भुक्तानी (बहुपक्षीय)	१,७६,५७,२८	३,८७,५८,७९	५,६४,१६,०७	१,८४,९३,५८	३,९१,९८,७५	५,७६,९२,३३
८३	अर्थ मन्त्रालय - वैदेशिक ऋण भुक्तानी (द्विपक्षीय)	३७,५९,७६	१,८८,९९,४०	२,२६,५९,१६	३९,३४,७९	१,९४,०२,५०	२,३३,३७,२९
८७	अर्थ मन्त्रालय - लगानी सार्वजनिक संस्थान		५,२२,०७,८८	५,२२,०७,८८		५,१७,४६,२८	५,१७,४६,२८
९५	अर्थ मन्त्रालय - विविध	५,७७,०७,१२	१,४७,९७,६२	७,२५,०४,७४	५,२५,०१,९३	१,३६,७१,७०	६,६१,७३,६३
	<b>जम्मा</b>	<b>५५,५५,२१,२९</b>	<b>३३,८९,०४,६४</b>	<b>८९,४४,२५,९३</b>	<b>६३,११,७३,३८</b>	<b>३७,८१,९९,६२</b>	<b>१,००,९३,७३,००</b>



आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को बजेटको सेवा तथा क्षेत्रगत विवरण

अनुसूची-७

(रु.हजारमा)

सेवा तथा क्षेत्रगत	२०६२/६३ को व्यय अनुमान			कुल खर्चको प्रतिशत
	जम्मा रकम	चालु खर्च	पूँजीगत तथा सांवा भुक्तानी खर्च	
श्री ५ महाराजाधिराज, राजपरिवार तथा राजदरबार	३५,५०,७५	३५,५०,७५	०	०.२८
१०१ श्री ५ महाराजाधिराज, राजपरिवार तथा राजदरबार	३५,५०,७५	३५,५०,७५	०	०.२८
११ श्री ५ महाराजाधिराज, राजपरिवार तथा राजदरबार	३५,५०,७५	३५,५०,७५	०	०.२८
<b>संवैधानिक अंगहरू</b>				
१०२ संवैधानिक अंगहरू	१,८५,२७,२४	१,५०,६७,४९	३४,५९,७५	१.४६
१२ राजपरिषद्	१,७६,४०	१,३३,४०	४३,००	०.०१
१३ संसद	२०,९०,८२	२०,३६,८२	५४,००	०.१६
१४ अदालत	८०,५९,०९	५७,०१,९९	२३,५७,१०	०.६४
१५ अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग	१५,०२,६८	८,२३,४८	६,७९,२०	०.१२
१६ महालेखा परीक्षकको विभाग	८,९१,४२	८,७२,६७	१८,७५	०.०७
१७ लोक सेवा आयोग	८,७७,७०	६,९८,७०	१,७९,००	०.०७
१८ निर्वाचन आयोग	३६,६८,९५	३६,२०,४५	४८,५०	०.२९
१९ महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय	१२,०९,७९	११,२९,५९	८०,२०	०.१०
२० न्याय परिषद्	५०,३९	५०,३९	०	०.००
<b>साधारण प्रशासन</b>	११,७५,३६,३१	१०,८८,५८,७२	८६,७७,५९	९.२६
१०३ सामान्य प्रशासन	२,८४,३५,२०	२,६९,६७,६७	१४,६७,५३	२.२४
१४ अदालत	३,४७,८४	३,४१,२९	६,५५	०.०३
२७ राष्ट्रिय सर्तकता केन्द्र	१,८२,८३	१,७६,७५	६,०८	०.०१
३० प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय	१७,८८,७७	१७,४६,७७	४१,६०	०.१४
३५ अर्थ मन्त्रालय	६,७६,९०	४,२६,९०	२,५०,००	०.०५
३८ उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय	२,५०,२६	२,४५,०१	५,२५	०.०२
३९ कानून, न्याय तथा संसदीय व्यवस्था मन्त्रालय	३,८६,५१	३,८१,९६	४,५५	०.०३
४० कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय	२,१४,०२	२,१२,३२	१,७०	०.०२
४५ गृह मन्त्रालय	९५,२९,६५	८९,५४,७५	५,७४,९०	०.७५
४७ जलश्रोत मन्त्रालय	१,२१,१२	१,१६,१२	५,००	०.०१
४८ भौतिक योजना तथा निर्माण मन्त्रालय	२,४९,३९	२,४२,३९	७,००	०.०२
४९ संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय	२,४२,६२	२,४२,६२	०	०.०२
५० परराष्ट्र मन्त्रालय	१,०५,५०,३९	१,०३,८६,०४	१,६४,३५	०.८३
५५ भूमिसुधार तथा व्यवस्था मन्त्रालय	१,१४,८५	१,०६,८५	८,००	०.०१
५६ महिला, बालबालिका तथा समाज कल्याण मन्त्रालय	२,०२,२४	२,००,९४	१,३०	०.०२
५८ रक्षा मन्त्रालय	५८,४७	५७,१७	१,३०	०.००
५९ वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालय	१,३८,३८	१,३७,१३	१,२५	०.०१
६१ वातावरण, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय	३,१५,४६	३,१५,४६	०	०.०२
६५ शिक्षा तथा खेलकूद मन्त्रालय	९,०७,२०	८,७६,७०	३०,५०	०.०७
६६ सामान्य प्रशासन मन्त्रालय	६,८६,७६	६,३४,५६	५२,२०	०.०५
६७ सूचना तथा सञ्चार मन्त्रालय	५,७०,९०	२,६७,४०	३,०३,५०	०.०४
६९ स्थानीय विकास मन्त्रालय	३,७०,९०	३,६९,१५	१,७५	०.०३
७० स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय	१,७५,२९	१,७५,२९	०	०.०१
७१ श्रम तथा यातायात व्यवस्था मन्त्रालय	९८,१५	९७,४०	७५	०.०१
७२ राष्ट्रिय योजना आयोगको सचिवालय	२,५६,७०	२,५६,७०	०	०.०२
<b>१०४ प्रहरी</b>	७,८८,०४,२९	७,२७,६२,८९	६०,४१,४०	६.२१
४५ गृह मन्त्रालय	७,८८,०४,२९	७,२७,६२,८९	६०,४१,४०	६.२१
<b>१०५ राजश्व तथा आर्थिक प्रशासन</b>	८६,७४,६५	७५,५७,२५	११,१७,४०	०.६८
३५ अर्थ मन्त्रालय	८६,७४,६५	७५,५७,२५	११,१७,४०	०.६८
<b>१०६ योजना तथा तथ्याङ्क</b>	१६,२२,१७	१५,७०,९१	५१,२६	०.१३
७२ राष्ट्रिय योजना आयोगको सचिवालय	१६,२२,१७	१५,७०,९१	५१,२६	०.१३
<b>रक्षा</b>	१०,९०,००,००	९,००,७१,००	१,८९,२९,००	८.५९

सेवा तथा क्षेत्रगत	२०६२/६३ को व्यय अनुमान			कुल खर्चको प्रतिशत
	जम्मा रकम	चालु खर्च	पूँजीगत तथा सांवा भुक्तानी खर्च	
<b>१०७ रक्षा</b>	१०,९०,००,००	९,००,७१,००	१,८९,२९,००	८.५९
५८ रक्षा मन्त्रालय	१०,९०,००,००	९,००,७१,००	१,८९,२९,००	८.५९
<b>सामाजिक सेवाहरु</b>	४४,१९,४५,३९	२९,६९,०३,३२	१४,५०,४२,०७	३४.८३
<b>१०८ शिक्षा</b>	२१,०४,९१,३०	१८,९४,२७,९०	२,१०,६३,४०	१६.५९
६५ शिक्षा तथा खेलकूद मन्त्रालय	२१,००,५२,२७	१८,९०,७५,३३	२,०९,७६,९४	१६.५५
६९ स्थानीय विकास मन्त्रालय	४,३९,०३	३,५२,५७	८६,४६	०.०३
<b>१०९ स्वास्थ्य</b>	७,६७,९१,१८	६,०६,१८,१६	१,६१,७३,०२	६.०५
३८ उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय	७,००,००	७,००,००	०	०.०६
६९ स्थानीय विकास मन्त्रालय	८,७२,३०	८,७२,३०	०	०.०७
७० स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय	७,५९,१८,८८	५,९०,४५,८६	१,६९,७३,०२	५.९३
<b>११० खानेपानी</b>	५,१५,३७,६१	५४,५४,५६	४,६०,८३,०५	४.०६
४८ भौतिक योजना तथा निर्माण मन्त्रालय	४,२१,८०,३१	५४,४३,२१	३,६७,३७,१०	३.३२
६९ स्थानीय विकास मन्त्रालय	४२,००,००	११,३५	४१,८८,६५	०.३३
८७ अर्थ मन्त्रालय - लगानी सार्वजनिक संस्थान	५१,५७,३०	०	५१,५७,३०	०.४१
<b>१११ स्थानीय विकास</b>	६,९५,८२,७९	१,९५,८०,६७	५,००,०२,१२	५.४८
६९ स्थानीय विकास मन्त्रालय	६,५१,८२,७९	१,५८,८०,६७	४,९३,०२,१२	५.१४
९५ अर्थ मन्त्रालय - विविध	४४,००,००	३७,००,००	७,००,००	०.३५
<b>अन्य सामाजिक सेवाहरु</b>	३,३५,४२,५१	२,१८,२२,०३	१,१७,२०,४८	२.६४
<b>११२ जनसंख्या तथा वातावरण</b>	१,६०,१४	१,५७,१४	३,००	०.०१
७० स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय	१,६०,१४	१,५७,१४	३,००	०.०१
<b>११३ महिला, बालबालिका तथा समाज कल्याण</b>	३९,५३,१५	३९,११,६८	४१,४७	०.३१
५६ महिला, बालबालिका तथा समाज कल्याण मन्त्रालय	३५,५३,१५	३५,११,६८	४१,४७	०.२८
९५ अर्थ मन्त्रालय - विविध	४,००,००	४,००,००	०	०.०३
<b>११४ युवा, खेलकूद तथा संस्कृति</b>	५४,२१,६८	३१,०१,७२	२३,१९,९६	०.४३
४९ संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय	३८,७६,६८	१५,५६,७२	२३,१९,९६	०.३१
६५ शिक्षा तथा खेलकूद मन्त्रालय	१५,४५,००	१५,४५,००	०	०.१२
<b>११५ आवास</b>	७४,०७,७७	३१,५८,१६	४२,४९,६१	०.५८
४५ गृह मन्त्रालय	५,५०,००	५,५०,००	०	०.०४
४८ भौतिक योजना तथा निर्माण मन्त्रालय	६७,६२,७७	२५,६९,१६	४२,०१,६१	०.५३
४९ संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय	९५,००	४७,००	४८,००	०.०१
<b>११६ अन्य - सामाजिक</b>	१,६५,९९,७७	१,१४,९३,३३	५१,०६,४४	१.३१
३० प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय	५०,८०,९९	२,७७,३०	४८,०३,६९	०.४०
४५ गृह मन्त्रालय	६७,८५	६७,८५	०	०.०१
६१ वातावरण, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय	५,३३,५०	५,०३,५०	३०,००	०.०४
६९ स्थानीय विकास मन्त्रालय	८१,६५,४३	८०,९२,६८	७२,७५	०.६४
७२ राष्ट्रिय योजना आयोगको सचिवालय	५,०२,००	५,०२,००	०	०.०४
९५ अर्थ मन्त्रालय - विविध	२२,५०,००	२०,५०,००	२,००,००	०.१८
<b>आर्थिक सेवाहरु</b>	२८,६१,२५,५५	९,३१,२६,४२	१९,२९,९९,१३	२२.५५
<b>११७ कृषि</b>	३,८०,७९,९५	२,९१,५४,२२	८९,२५,७३	३.००
३५ अर्थ मन्त्रालय	४,०५,००	०	४,०५,००	०.०३
४० कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय	३,१७,८४,७३	२,९१,५४,२२	२६,३०,५१	२.५१
८७ अर्थ मन्त्रालय - लगानी सार्वजनिक संस्थान	५८,९०,२२	०	५८,९०,२२	०.४६
<b>११८ सिंचाइ</b>	३,६४,७४,६८	५०,०२,८३	३,१४,७१,८५	२.८७
३५ अर्थ मन्त्रालय	१२,९९,८१	०	१२,९९,८१	०.१०
४० कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय	१६,४९,०५	५,३८,६५	११,१०,४०	०.१३
४७ जलश्रोत मन्त्रालय	३,३५,२५,८२	४४,६४,१८	२,९०,६१,६४	२.६४
<b>११९ भूमिसुधार तथा नापी</b>	७९,०९,१२	६८,९०,०५	१०,१९,०७	०.६२

सेवा तथा क्षेत्रगत	२०६२/६३ को व्यय अनुमान			कुल खर्चको प्रतिशत
	जम्मा रकम	चालु खर्च	पूँजीगत तथा साँवा भुक्तानी खर्च	
५५ भूमिसुधार तथा व्यवस्था मन्त्रालय	७९,०९,१२	६८,९०,०५	१०,१९,०७	०.६२
<b>१२० वन</b>	<b>१,९१,५४,०१</b>	<b>१,७२,१३,२६</b>	<b>१९,४०,७५</b>	<b>१.५१</b>
५९ वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालय	१,९१,५४,०१	१,७२,१३,२६	१९,४०,७५	१.५१
<b>१२१ उद्योग</b>	<b>५९,८५,२९</b>	<b>५३,७९,०३</b>	<b>६,०६,२६</b>	<b>०.४७</b>
३८ उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय	५९,८५,२९	५१,३५,०३	३,५०,२६	०.४३
६१ वातावरण, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय	५,००,००	२,४४,००	२,५६,००	०.०४
<b>१२२ संचार</b>	<b>१,६६,७८,३२</b>	<b>१,०९,४०,९५</b>	<b>५७,३७,३७</b>	<b>१.३१</b>
६१ वातावरण, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय	१,४८,१२	४३,१२	१,०५,००	०.०१
६७ सूचना तथा सञ्चार मन्त्रालय	१,६६,७८,३२	१,०९,४०,९५	५७,३७,३७	१.२८
८७ अर्थ मन्त्रालय - लगानी सार्वजनिक संस्थान यातायात	२,७५,००	०	२,७५,००	०.०२
<b>१२३ सडक यातायात</b>	<b>५,६०,४८,४८</b>	<b>४०,५२,१७</b>	<b>५,१९,९६,३१</b>	<b>४.४२</b>
४८ भौतिक योजना तथा निर्माण मन्त्रालय	५,६०,४८,४८	४०,५२,१७	५,१९,९६,३१	४.३९
६९ स्थानीय विकास मन्त्रालय	५,२६,५२,१३	३३,६६,०८	४,९२,८६,०५	४.१५
७१ श्रम तथा यातायात व्यवस्था मन्त्रालय	२४,६८,१५	१,६३,१४	२३,०५,०१	०.१९
७१ श्रम तथा यातायात व्यवस्था मन्त्रालय	६,२८,२०	५,२२,९५	१,०५,२५	०.०५
<b>१२४ हवाई यातायात</b>	<b>३,००,००</b>	<b>०</b>	<b>३,००,००</b>	<b>०.०२</b>
८७ अर्थ मन्त्रालय - लगानी सार्वजनिक संस्थान	३,००,००	०	३,००,००	०.०२
<b>१२५ विद्युत</b>	<b>७,०८,०१,१७</b>	<b>१२,३९,१६</b>	<b>६,९५,६२,०१</b>	<b>५.५८</b>
४७ जलश्रोत मन्त्रालय	४८,८८,१९	३,८२,१६	४५,०६,०३	०.३९
६१ वातावरण, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय	८७,८४,९८	८,५७,००	७९,२७,९८	०.६९
८७ अर्थ मन्त्रालय - लगानी सार्वजनिक संस्थान	५,७९,२८,००	०	५,७९,२८,००	४.५०
<b>अन्य आर्थिक सेवाहरू</b>	<b>३,४९,९४,५३</b>	<b>१,३२,५४,७५</b>	<b>२,१७,३९,७८</b>	<b>२.७६</b>
<b>१२६ पर्यटन</b>	<b>१४,४५,६०</b>	<b>१३,३४,००</b>	<b>१,११,६०</b>	<b>०.११</b>
४९ संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय	१४,४५,६०	१३,३४,००	१,११,६०	०.११
<b>१२७ हावापानी</b>	<b>७,००,६६</b>	<b>४,८६,१६</b>	<b>२,१४,५०</b>	<b>०.०६</b>
६१ वातावरण, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय	७,००,६६	४,८६,१६	२,१४,५०	०.०६
<b>१२८ आपूर्ति</b>	<b>२६,००,००</b>	<b>२६,००,००</b>	<b>०</b>	<b>०.२०</b>
३८ उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय	२६,००,००	२६,००,००	०	०.२०
<b>१२९ वाणिज्य</b>	<b>१०,४१,९९</b>	<b>५,२४,२९</b>	<b>५,१७,७०</b>	<b>०.०८</b>
३८ उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय	१०,४१,९९	५,२४,२९	५,१७,७०	०.०८
<b>१३० श्रम</b>	<b>१८,३३,५२</b>	<b>१८,१२,२७</b>	<b>२१,२५</b>	<b>०.१४</b>
७१ श्रम तथा यातायात व्यवस्था मन्त्रालय	१८,३३,५२	१८,१२,२७	२१,२५	०.१४
<b>१३१ अन्य - आर्थिक</b>	<b>२,७३,७२,७६</b>	<b>६४,९८,०३</b>	<b>२,०८,७४,७३</b>	<b>२.१६</b>
३५ अर्थ मन्त्रालय	१३,६४,७६	९८,०३	१२,६६,७३	०.११
७२ राष्ट्रिय योजना आयोगको सचिवालय	५,००,००	५,००,००	०	०.०४
८७ अर्थ मन्त्रालय - लगानी सार्वजनिक संस्थान	९४,५८,००	०	९४,५८,००	०.७५
९५ अर्थ मन्त्रालय - विविध	१,६०,५०,००	५९,००,००	१,०१,५०,००	१.२६
<b>ऋण भुक्तानी</b>	<b>२१,२१,७१,२१</b>	<b>७,४१,५९,०८</b>	<b>१३,८०,१२,१३</b>	<b>१६.७२</b>
<b>१३२ आन्तरिक ऋण भुक्तानी</b>	<b>१२,२३,५९,५५</b>	<b>४,९७,२४,५५</b>	<b>७,२६,३५,००</b>	<b>९.६४</b>
८१ अर्थ मन्त्रालय - आन्तरिक ऋण भुक्तानी	१२,२३,५९,५५	४,९७,२४,५५	७,२६,३५,००	९.६४
<b>१३३ बाह्य ऋण भुक्तानी</b>	<b>८,९८,११,६६</b>	<b>२,४४,३४,५३</b>	<b>६,५३,७७,१३</b>	<b>७.०८</b>
८२ अर्थ मन्त्रालय - वैदेशिक ऋण भुक्तानी (बहुपक्षीय)	६,४७,३१,२६	१,९८,६६,७७	४,४८,६४,४९	५.१०
८३ अर्थ मन्त्रालय - वैदेशिक ऋण भुक्तानी (द्विपक्षीय)	२,५०,८०,४०	४५,६७,७६	२,०५,१२,६४	१.९८
<b>विविध</b>	<b>७,९९,९४,५५</b>	<b>७,६७,६३,५५</b>	<b>३२,३१,००</b>	<b>६.३०</b>
<b>१३४ विविध</b>	<b>७,९९,९४,५५</b>	<b>७,६७,६३,५५</b>	<b>३२,३१,००</b>	<b>६.३०</b>
३५ अर्थ मन्त्रालय	५३,८५	४७,८५	६,००	०.००
९५ अर्थ मन्त्रालय - विविध	७,९९,४०,७०	७,६७,१५,७०	३२,२५,००	६.३०

सेवा तथा क्षेत्रगत	२०६२/६३ को व्यय अनुमान			कुल खर्चको प्रतिशत
	जम्मा रकम	चालु खर्च	पूँजीगत तथा सांवा भुक्तानी खर्च	
कुल खर्च	१,२६,८८,५१,००	७५,८५,००,३३	५१,०३,५०,६७	१००.००

आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को बजेटको संस्था तथा मन्त्रालयगत विवरण

अनुसूची ७(क)

(रु.हजारमा)

संस्था तथा मन्त्रालयगत	२०६२/६३ को व्यय अनुमान			कूल खर्चको प्रतिशत
	जम्मा रकम	चालु खर्च	पुँजीगत तथा साँवा भुक्तानी खर्च	
११ श्री ५ महाराजाधिराज, राजपरिवार तथा राजदरबार	३५,५०,७५	३५,५०,७५	०	०.२८
१०१ श्री ५ महाराजाधिराज, राजपरिवार तथा राजदरबार	३५,५०,७५	३५,५०,७५	०	०.२८
१२ राजपरिषद्	१,७६,४०	१,३३,४०	४३,००	०.०१
१०२ संवैधानिक अंगहरु	१,७६,४०	१,३३,४०	४३,००	०.०१
१३ संसद	२०,९०,८२	२०,३६,८२	५४,००	०.१६
१०२ संवैधानिक अंगहरु	२०,९०,८२	२०,३६,८२	५४,००	०.१६
१४ अदालत	८४,०६,९३	६०,४३,२८	२३,६३,६५	०.६६
१०२ संवैधानिक अंगहरु	८०,५९,०९	५७,०१,९९	२३,५७,१०	०.६४
१०३ सामान्य प्रशासन	३,४७,८४	३,४१,२९	६,५५	०.०३
१५ अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग	१५,०२,६८	८,२३,४८	६,७९,२०	०.१२
१०२ संवैधानिक अंगहरु	१५,०२,६८	८,२३,४८	६,७९,२०	०.१२
१६ महालेखा परीक्षकको विभाग	८,९१,४२	८,७२,६७	१८,७५	०.०७
१०२ संवैधानिक अंगहरु	८,९१,४२	८,७२,६७	१८,७५	०.०७
१७ लोक सेवा आयोग	८,७७,७०	६,९८,७०	१,७९,००	०.०७
१०२ संवैधानिक अंगहरु	८,७७,७०	६,९८,७०	१,७९,००	०.०७
१८ निर्वाचन आयोग	३६,६८,९५	३६,२०,४५	४८,५०	०.२९
१०२ संवैधानिक अंगहरु	३६,६८,९५	३६,२०,४५	४८,५०	०.२९
१९ महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय	१२,०९,७९	११,२९,५९	८०,२०	०.१०
१०२ संवैधानिक अंगहरु	१२,०९,७९	११,२९,५९	८०,२०	०.१०
२० न्याय परिषद्	५०,३९	५०,३९	०	०.००
१०२ संवैधानिक अंगहरु	५०,३९	५०,३९	०	०.००
२७ राष्ट्रिय सर्तकता केन्द्र	१,८२,८३	१,७६,७५	६,०८	०.०१
१०३ सामान्य प्रशासन	१,८२,८३	१,७६,७५	६,०८	०.०१
३० प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय	६८,६९,३६	२०,२४,०७	४८,४५,२९	०.५४
१०३ सामान्य प्रशासन	१७,८८,३७	१७,४६,७७	४१,६०	०.१४
११६ अन्य - सामाजिक	५०,८०,९९	२,७७,३०	४८,०३,६९	०.४०
३५ अर्थ मन्त्रालय	१,२४,७४,९७	८१,३०,०३	४३,४४,९४	०.९८
१०३ सामान्य प्रशासन	६,७६,९०	४,२६,९०	२,५०,००	०.०५
१०५ राजश्व तथा आर्थिक प्रशासन	८६,७४,६५	७५,५७,२५	११,१७,४०	०.६८
११७ कृषि	४,०५,००	०	४,०५,००	०.०३
११८ सिंचाइ	१२,९९,८१	०	१२,९९,८१	०.१०
१३१ अन्य - आर्थिक	१३,६४,७८	९८,०३	१२,६६,७३	०.११
१३४ विविध	५३,८५	४७,८५	६,००	०.००
३८ उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय	१,००,७७,५४	९२,०४,३३	८,७३,२१	०.७९
१०३ सामान्य प्रशासन	२,५०,२६	२,४५,०१	५,२५	०.०२
१०९ स्वास्थ्य	७,००,००	७,००,००	०	०.०६
१२१ उद्योग	५४,८५,२९	५१,३५,०३	३,५०,२६	०.४३
१२८ आपूर्ति	२६,००,००	२६,००,००	०	०.२०
१२९ वाणिज्य	१०,४१,९९	५,२४,२९	५,१७,७०	०.०८
३९ कानून, न्याय तथा संसदीय व्यवस्था मन्त्रालय	३,८६,५१	३,८१,९६	४,५५	०.०३
१०३ सामान्य प्रशासन	३,८६,५१	३,८१,९६	४,५५	०.०३

संस्था तथा मन्त्रालयगत	२०६२/६३ को व्यय अनुमान			कूल खर्चको प्रतिशत
	जम्मा रकम	चालु खर्च	पुजीगत तथा सांवा भुक्तानी खर्च	
<b>४० कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय</b>	<b>३,३६,४७,८०</b>	<b>२,९९,०५,९९</b>	<b>३७,४२,६९</b>	<b>२.६५</b>
१०३ सामान्य प्रशासन	२,१४,०२	२,१२,३२	१,७०	०.०२
११७ कृषि	३,१७,८४,७३	२,९१,५४,२२	२६,३०,५१	२.५१
११८ सिंचाइ	१६,४९,०५	५,३८,६५	११,१०,४०	०.१३
<b>४५ गृह मन्त्रालय</b>	<b>८,८९,५१,७९</b>	<b>८,२३,३५,४९</b>	<b>६६,१६,३०</b>	<b>७.०१</b>
१०३ सामान्य प्रशासन	९५,२९,६५	८९,५४,७५	५,७४,९०	०.७५
१०४ प्रहरी	७,८८,०४,२९	७,२७,६२,८९	६०,४१,४०	६.२१
११५ आवास	५,५०,००	५,५०,००	०	०.०४
११६ अन्य - सामाजिक	६७,८५	६७,८५	०	०.०१
<b>४७ जलश्रोत मन्त्रालय</b>	<b>३,८५,३५,१३</b>	<b>४९,६२,४६</b>	<b>३,३५,७२,६७</b>	<b>३.०४</b>
१०३ सामान्य प्रशासन	१,२१,१२	१,१६,१२	५,००	०.०१
११८ सिंचाइ	३,३५,२५,८२	४४,६४,१८	२,९०,६१,६४	२.६४
१२५ विद्युत	४८,८८,१९	३,८२,१६	४५,०६,०३	०.३९
<b>४८ शैतिक योजना तथा निर्माण मन्त्रालय</b>	<b>१०,१८,४४,६०</b>	<b>१,१६,१२,८४</b>	<b>९,०२,३१,७६</b>	<b>८.०३</b>
१०३ सामान्य प्रशासन	२,४९,३९	२,४२,३९	७,००	०.०२
११० खानेपानी	४,२१,८०,३१	५४,४३,२१	३,६७,३७,१०	३.३२
११५ आवास	६७,६२,७७	२५,६१,१६	४२,०१,६१	०.५३
१२३ सडक यातायात	५,२६,५२,१३	३३,६६,०८	४,९२,८६,०५	४.१५
<b>४९ संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय</b>	<b>५६,५९,९०</b>	<b>३१,८०,३४</b>	<b>२४,७९,५६</b>	<b>०.४५</b>
१०३ सामान्य प्रशासन	२,४२,६२	२,४२,६२	०	०.०२
११४ युवा, खेलकुद तथा संस्कृति	३८,७६,६८	१५,५६,७२	२३,१९,९६	०.३१
११५ आवास	९५,००	४७,००	४८,००	०.०१
१२६ पर्यटन	१४,४५,६०	१३,३४,००	१,११,६०	०.११
<b>५० परराष्ट्र मन्त्रालय</b>	<b>१,०५,५०,३९</b>	<b>१,०३,८६,०४</b>	<b>१,६४,३५</b>	<b>०.८३</b>
१०३ सामान्य प्रशासन	१,०५,५०,३९	१,०३,८६,०४	१,६४,३५	०.८३
<b>५५ भूमिसुधार तथा व्यवस्था मन्त्रालय</b>	<b>८०,२३,९७</b>	<b>६९,९६,९०</b>	<b>१०,२७,०७</b>	<b>०.६३</b>
१०३ सामान्य प्रशासन	१,१४,८५	१,०६,८५	८,००	०.०१
११९ भूमिसुधार र नापी	७९,०९,१२	६८,९०,०५	१०,१९,०७	०.६२
<b>५६ महिला, बालबालिका तथा समाज कल्याण मन्त्रालय</b>	<b>३७,५५,३९</b>	<b>३७,१२,६२</b>	<b>४२,७७</b>	<b>०.३०</b>
१०३ सामान्य प्रशासन	२,०२,२४	२,००,९४	१,३०	०.०२
११३ महिला, बालबालिका तथा समाज कल्याण	३५,५३,१५	३५,११,६८	४१,४७	०.२८
<b>५८ रक्षा मन्त्रालय</b>	<b>१०,९०,५८,४७</b>	<b>९,०१,२८,१७</b>	<b>१,८९,३०,३०</b>	<b>८.६०</b>
१०३ सामान्य प्रशासन	५८,४७	५७,१७	१,३०	०.००
१०७ रक्षा	१०,९०,००,००	९,००,७१,००	१,८९,२९,००	८.५९
<b>५९ वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालय</b>	<b>१,९२,९२,३९</b>	<b>१,७३,५०,३९</b>	<b>१९,४२,००</b>	<b>१.५२</b>
१०३ सामान्य प्रशासन	१,३८,३८	१,३७,१३	१,२५	०.०१
१२० वन	१,९१,५४,०१	१,७२,१३,२६	१९,४०,७५	१.५१
<b>६१ वातावरण, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय</b>	<b>१,०९,८२,७२</b>	<b>२४,४९,२४</b>	<b>८५,३३,४८</b>	<b>०.८७</b>
१०३ सामान्य प्रशासन	३,१५,४६	३,१५,४६	०	०.०२
११६ अन्य - सामाजिक	५,३३,५०	५,०३,५०	३०,००	०.०४
१२१ उद्योग	५,००,००	२,४४,००	२,५६,००	०.०४

संस्था तथा मन्त्रालयगत	२०६२/६३ को व्यय अनुमान			कूल खर्चको प्रतिशत
	जम्मा रकम	चालु खर्च	पुजीगत तथा सांवा भुक्तानी खर्च	
१२२ संचार	१,४८,१२	४३,१२	१,०५,००	०.०१
१२५ विद्युत	८७,८४,९८	८,५७,००	७९,२७,९८	०.६९
१२७ हावापानी	७,००,६६	४,८६,१६	२,१४,५०	०.०६
<b>६५ शिक्षा तथा खेलकूद मन्त्रालय</b>	<b>२१,२५,०४,४७</b>	<b>१९,१४,९७,०३</b>	<b>२,१०,०७,४४</b>	<b>१६.७५</b>
१०३ सामान्य प्रशासन	९,०७,२०	८,७६,७०	३०,५०	०.०७
१०८ शिक्षा	२१,००,५२,२७	१८,९०,७५,३३	२,०९,७६,९४	१६.५५
११४ युवा, खेलकूद तथा संस्कृति	१५,४५,००	१५,४५,००	०	०.१२
<b>६६ सामान्य प्रशासन मन्त्रालय</b>	<b>६,८६,७६</b>	<b>६,३४,५६</b>	<b>५२,२०</b>	<b>०.०५</b>
१०३ सामान्य प्रशासन	६,८६,७६	६,३४,५६	५२,२०	०.०५
<b>६७ सूचना तथा सञ्चार मन्त्रालय</b>	<b>१,६८,२६,१०</b>	<b>१,११,६५,२३</b>	<b>५६,६०,८७</b>	<b>१.३३</b>
१०३ सामान्य प्रशासन	५,७०,९०	२,६७,४०	३,०३,५०	०.०४
१२२ संचार	१,६२,५५,२०	१,०८,९७,८३	५३,६७,३७	१.२८
<b>६९ स्थानीय विकास मन्त्रालय</b>	<b>८,१६,९८,६०</b>	<b>२,५७,४१,८६</b>	<b>५,५९,५६,७४</b>	<b>६.४४</b>
१०३ सामान्य प्रशासन	३,७०,९०	३,६९,१५	१,७५	०.०३
१०८ शिक्षा	४,३९,०३	३,५२,५७	८६,४६	०.०३
१०९ स्वास्थ्य	८,७२,३०	८,७२,३०	०	०.०७
११० खानेपानी	४२,००,००	११,३५	४१,८८,६५	०.३३
१११ स्थानीय विकास	६,५१,८२,७९	१,५८,८०,६७	४,९३,०२,१२	५.१४
११६ अन्य - सामाजिक	८१,६५,४३	८०,९२,६८	७२,७५	०.६४
१२३ सडक यातायात	२४,६८,१५	१,६३,१४	२३,०५,०१	०.१९
<b>७० स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय</b>	<b>७,५५,५४,३१</b>	<b>५,९३,७८,२९</b>	<b>१,६१,७६,०२</b>	<b>५.९५</b>
१०३ सामान्य प्रशासन	१,७५,२९	१,७५,२९	०	०.०१
१०९ स्वास्थ्य	७,५२,१८,८८	५,९०,४५,८६	१,६१,७३,०२	५.९३
११२ जनसंख्या तथा वातावरण	१,६०,१४	१,५७,१४	३,००	०.०१
<b>७१ श्रम तथा यातायात व्यवस्था मन्त्रालय</b>	<b>२५,५९,८७</b>	<b>२४,३२,६२</b>	<b>१,२७,२५</b>	<b>०.२०</b>
१०३ सामान्य प्रशासन	९८,१५	९७,४०	७५	०.०१
१२३ सडक यातायात	६,२८,२०	५,२२,९५	१,०५,२५	०.०५
१३० श्रम	१८,३३,५२	१८,१२,२७	२१,२५	०.१४
<b>७२ राष्ट्रिय योजना आयोगको सचिवालय</b>	<b>२८,८०,८७</b>	<b>२८,२९,६१</b>	<b>५१,२६</b>	<b>०.२३</b>
१०३ सामान्य प्रशासन	२,५६,७०	२,५६,७०	०	०.०२
१०६ योजना तथा तथ्याङ्क	१६,२२,१७	१५,७०,९१	५१,२६	०.१३
११६ अन्य - सामाजिक	५,०२,००	५,०२,००	०	०.०४
१३१ अन्य - आर्थिक	५,००,००	५,००,००	०	०.०४
<b>८१ अर्थ मन्त्रालय - आन्तरिक ऋण भुक्तानी</b>	<b>१२,२३,५९,५५</b>	<b>४,९७,२४,५५</b>	<b>७,२६,३५,००</b>	<b>९.६४</b>
१३२ आन्तरिक ऋण भुक्तानी	१२,२३,५९,५५	४,९७,२४,५५	७,२६,३५,००	९.६४
<b>८२ अर्थ मन्त्रालय - वैदेशिक ऋण भुक्तानी (बहुपक्षीय)</b>	<b>६,४७,३१,२६</b>	<b>१,९८,६६,७७</b>	<b>४,४८,६४,४९</b>	<b>५.१०</b>
१३३ वाह्य ऋण भुक्तानी	६,४७,३१,२६	१,९८,६६,७७	४,४८,६४,४९	५.१०
<b>८३ अर्थ मन्त्रालय - वैदेशिक ऋण भुक्तानी (द्विपक्षीय)</b>	<b>२,५०,८०,४०</b>	<b>४५,६७,७६</b>	<b>२,०५,१२,६४</b>	<b>१.९८</b>
१३३ वाह्य ऋण भुक्तानी	२,५०,८०,४०	४५,६७,७६	२,०५,१२,६४	१.९८
<b>८७ अर्थ मन्त्रालय - लगानी सार्वजनिक संस्थान</b>	<b>७,८२,०८,५२</b>	<b>०</b>	<b>७,८२,०८,५२</b>	<b>६.१६</b>
११० खानेपानी	५१,५७,३०	०	५१,५७,३०	०.४१



संस्था तथा मन्त्रालयगत	२०६२/६३ को व्यय अनुमान			कुल खर्चको प्रतिशत
	जम्मा रकम	चालु खर्च	पुजीगत तथा सांवा भुक्तानी खर्च	
११७ कृषि	५८,९०,२२	०	५८,९०,२२	०.४६
१२२ संचार	२,७५,००	०	२,७५,००	०.०२
१२४ हवाई यातायात	३,००,००	०	३,००,००	०.०२
१२५ विद्युत	५,७१,२८,००	०	५,७१,२८,००	४.५०
१३१ अन्य - आर्थिक	९४,५८,००	०	९४,५८,००	०.७५
<b>९५ अर्थ मन्त्रालय - विविध</b>	<b>१०,३०,४०,७०</b>	<b>८,८७,६५,७०</b>	<b>१,४२,७५,००</b>	<b>८.१२</b>
१११ स्थानीय विकास	४४,००,००	३७,००,००	७,००,००	०.३५
११३ महिला, बालबालिका तथा समाज कल्याण	४,००,००	४,००,००	०	०.०३
११६ अन्य - सामाजिक	२२,५०,००	२०,५०,००	२,००,००	०.१८
१३१ अन्य - आर्थिक	१,६०,५०,००	५९,००,००	१,०१,५०,००	१.२६
१३४ विविध	७,९९,४०,७०	७,६७,१५,७०	३२,२५,००	६.३०
<b>कुल खर्च</b>	<b>१,२६,८८,५१,००</b>	<b>७५,८५,००,३३</b>	<b>५१,०३,५०,६७</b>	<b>१००.००</b>

आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को बजेटको संस्था तथा मन्त्रालयगत त्रिवर्षीय अनुमान

अनुसूची ७(ख)  
(रु.हजारमा)

संस्था तथा मन्त्रालयगत	२०६२/६३ को व्यय अनुमान			२०६३/६४ को व्यय अनुमान			२०६४/६५ को व्यय अनुमान		
	जम्मा रकम	चालु खर्च	पुंजीगत तथा सांवा भुक्तानी खर्च	जम्मा रकम	चालु खर्च	पुंजीगत तथा सांवा भुक्तानी खर्च	जम्मा रकम	चालु खर्च	पुंजीगत तथा सांवा भुक्तानी खर्च
११ श्री ५ महाराजाधिराज, राजपरिवार तथा राजदरबार	३५,५०,७५	३५,५०,७५	०	३३,००,७५	३३,००,७५	०	४३,००,७५	४३,००,७५	०
१०१ श्री ५ महाराजाधिराज, राजपरिवार तथा राजदरबार	३५,५०,७५	३५,५०,७५	०	३३,००,७५	३३,००,७५	०	४३,००,७५	४३,००,७५	०
१२ राजपरिषद्	१,७६,४०	१,३३,४०	४३,००	१,३८,४०	१,३४,४०	३,००	१,४०,४३	१,३७,४३	३,००
१०२ संवैधानिक अंगहरु	१,७६,४०	१,३३,४०	४३,००	१,३८,४०	१,३४,४०	३,००	१,४०,४३	१,३७,४३	३,००
१३ संसद	२०,९०,८२	२०,३६,८२	४,५०,००	२३,६२,६३	२३,०१,९१	६१,०२	२४,४२,९६	२३,७९,८७	६३,०९
१०२ संवैधानिक अंगहरु	२०,९०,८२	२०,३६,८२	४,५०,००	२३,६२,६३	२३,०१,९१	६१,०२	२४,४२,९६	२३,७९,८७	६३,०९
१४ अदालत	८४,०६,९३	६०,४३,२८	२३,६३,६५	७७,४०,१४	६१,९५,३७	१५,४४,७७	७९,९३,०२	६४,६५,११	१५,२७,९१
१०२ संवैधानिक अंगहरु	८०,५९,०९	५७,०१,९९	२३,५७,१०	७३,८२,१०	५८,४४,५४	१५,३७,५६	७६,२८,७६	६१,००,८५	१५,२७,९१
१०३ सामान्य प्रशासन	३,४७,८४	३,४१,२९	६,५५	३,५८,०४	३,५०,८३	७,२१	३,६४,२६	३,६४,२६	०
१५ अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग	१५,०२,६८	८,२३,४८	६,७९,२०	७,९६,५०	७,००,००	१,९६,५०	७,०५,००	६,९०,००	१,१५,००
१०२ संवैधानिक अंगहरु	१५,०२,६८	८,२३,४८	६,७९,२०	७,९६,५०	७,००,००	१,९६,५०	७,०५,००	६,९०,००	१,१५,००
१६ महालेखा परीक्षकको विभाग	८,९१,४२	८,७२,६७	१८,७५	९,४१,००	९,२५,००	१६,००	९,६८,१८	९,५१,३३	१६,८५
१०२ संवैधानिक अंगहरु	८,९१,४२	८,७२,६७	१८,७५	९,४१,००	९,२५,००	१६,००	९,६८,१८	९,५१,३३	१६,८५
१७ लोक सेवा आयोग	८,७७,७०	६,९८,७०	१,७९,००	७,६५,२९	६,९६,४९	६८,८०	७,२७,०७	७,१७,३९	९,६८
१०२ संवैधानिक अंगहरु	८,७७,७०	६,९८,७०	१,७९,००	७,६५,२९	६,९६,४९	६८,८०	७,२७,०७	७,१७,३९	९,६८
१८ निर्वाचन आयोग	३६,६८,९५	३६,२०,४५	४८,५०	६१,१५,८५	६०,६२,५०	५३,३५	१२,६८,९५	१२,११,८७	५७,०८
१०२ संवैधानिक अंगहरु	३६,६८,९५	३६,२०,४५	४८,५०	६१,१५,८५	६०,६२,५०	५३,३५	१२,६८,९५	१२,११,८७	५७,०८
१९ महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय	१२,०९,७९	११,२९,५९	८०,२०	११,२५,२२	१०,८७,८९	३७,३३	११,५७,६७	११,२०,११	३७,५६
१०२ संवैधानिक अंगहरु	१२,०९,७९	११,२९,५९	८०,२०	११,२५,२२	१०,८७,८९	३७,३३	११,५७,६७	११,२०,११	३७,५६
२० न्याय परिषद्	५०,३९	५०,३९	०	५१,९०	५१,९०	०	५३,४६	५३,४६	०
१०२ संवैधानिक अंगहरु	५०,३९	५०,३९	०	५१,९०	५१,९०	०	५३,४६	५३,४६	०
२७ राष्ट्रिय सर्तकता केन्द्र	१,८२,८३	१,७६,७५	६,०८	१,९३,८५	१,८७,२५	६,६०	२,०८,८८	२,०३,८०	५,०८
१०३ सामान्य प्रशासन	१,८२,८३	१,७६,७५	६,०८	१,९३,८५	१,८७,२५	६,६०	२,०८,८८	२,०३,८०	५,०८
३० प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रपरिषद्को कार्यालय	६८,६९,३६	२०,२४,०७	४८,४५,२९	२२,५५,०८	२२,३४,५७	२०,५१	२४,३६,६२	२४,१५,७०	२०,९२
१०३ सामान्य प्रशासन	१७,८८,३७	१७,४६,७७	४१,६०	१९,५१,०९	१९,३०,५८	२०,५१	२१,३६,२१	२१,१५,२९	२०,९२
११६ अन्य - सामाजिक	५०,८०,९९	२,७७,३०	४८,०३,६९	३,०३,९९	३,०३,९९	०	३,००,४१	३,००,४१	०
३५ अर्थ मन्त्रालय	१,२४,७४,९७	८१,३०,०३	४३,४४,९४	१,२०,३४,७५	७३,२५,५०	४७,०९,२५	९०,३८,१५	७४,५६,००	१५,८२,१५
१०३ सामान्य प्रशासन	६,७६,९०	४,२६,९०	२,५०,००	१०,०५,००	४,५५,००	५,५०,००	७,२०,००	४,७०,००	२,५०,००
१०४ राजश्व तथा आर्थिक प्रशासन	८६,७४,६५	७५,५७,२५	११,१७,४०	७३,७२,००	६६,६६,००	७,०६,९०	७६,४२,००	६८,१३,००	८,२९,००
११७ कृषि	४,०५,००	०	४,०५,००	४,९०,७०	०	४,९०,७०	४,९०,७०	०	४,९०,७०

संस्था तथा मन्त्रालयगत	२०६२/६३ को व्यय अनुमान			२०६३/६४ को व्यय अनुमान			२०६४/६५ को व्यय अनुमान		
	जम्मा रकम	चालु खर्च	पुंजीगत तथा सांवा भुक्तानी खर्च	जम्मा रकम	चालु खर्च	पुंजीगत तथा सांवा भुक्तानी खर्च	जम्मा रकम	चालु खर्च	पुंजीगत तथा सांवा भुक्तानी खर्च
११८ सिंचाइ	१२,९९,८१	०	१२,९९,८१	१४,४६,००	४६,००	१४,००,००	०	०	०
१३१ अन्य - आर्थिक	१३,६४,७६	९८,०३	१२,६६,७३	१६,६३,१५	१,०८,५०	१५,५४,६५	१,२२,४५	१,१८,००	४,४५
१३४ विविध	५३,८५	४७,८५	६,००	५७,००	५०,००	७,००	६३,००	५५,००	८,००
<b>३८ उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय</b>	<b>१,००,७७,५४</b>	<b>९२,०४,३३</b>	<b>८,७३,२१</b>	<b>६९,११,६४</b>	<b>६३,०३,१९</b>	<b>६,०८,४५</b>	<b>७१,७४,४३</b>	<b>६५,०२,२८</b>	<b>६,७२,१५</b>
१०३ सामान्य प्रशासन	२,५०,२६	२,४५,०१	५,२५	२,५३,२५	२,४३,७५	९,५०	२,७८,५०	२,६६,५०	१२,००
१०९ स्वास्थ्य	७,००,००	७,००,००	०	०	०	०	०	०	०
१२१ उद्योग	५४,८५,२९	५१,३५,०३	३,५०,२६	५९,३८,०९	५६,१९,०९	३,१९,००	६१,३२,१३	५७,८७,२३	३,४४,९०
१२८ आपूर्ति	२६,००,००	२६,००,००	०	०	०	०	०	०	०
१२९ वाणिज्य	१०,४१,९९	५,२४,२९	५,१७,७०	७,२०,३०	४,४०,३५	२,७९,९५	७,६३,८०	४,४८,५५	३,१५,२५
<b>३९ कानून, न्याय तथा संसदीय व्यवस्था मन्त्रालय</b>	<b>३,८६,५१</b>	<b>३,८१,९६</b>	<b>४,५५</b>	<b>३,७८,५७</b>	<b>३,७३,८२</b>	<b>४,७५</b>	<b>३,९५,६२</b>	<b>३,९०,५७</b>	<b>५,०५</b>
१०३ सामान्य प्रशासन	३,८६,५१	३,८१,९६	४,५५	३,७८,५७	३,७३,८२	४,७५	३,९५,६२	३,९०,५७	५,०५
<b>४० कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय</b>	<b>३,३६,४७,८०</b>	<b>२,९९,०५,१९</b>	<b>३७,४२,६१</b>	<b>३,४६,८४,३३</b>	<b>३,११,२८,६२</b>	<b>३५,५५,७१</b>	<b>३,३९,३३,१२</b>	<b>३,०४,९७,१२</b>	<b>३४,३६,००</b>
१०३ सामान्य प्रशासन	२,१४,०२	२,१२,३२	१,७०	२,२४,७३	२,२२,९४	१,७९	२,३५,९५	२,३४,०८	१,८७
११७ कृषि	३,१७,८४,७३	२,९१,५४,२२	२६,३०,५१	३,२७,२८,१०	३,०३,४०,१०	२३,८८,००	३,१८,७९,०९	२,९६,६९,१८	२२,०९,९१
११८ सिंचाइ	१६,४९,०५	५,३८,६५	११,१०,४०	१७,३१,४०	५,६५,५८	११,६५,८२	१८,१८,०८	५,९३,८६	१२,२४,२२
<b>४५ गृह मन्त्रालय</b>	<b>८,८९,५१,७९</b>	<b>८,२३,३५,४९</b>	<b>६६,१६,३०</b>	<b>९,३१,१२,३५</b>	<b>७,४२,५५,७९</b>	<b>१,८८,५६,५६</b>	<b>९,६७,९२,०३</b>	<b>७,७९,३५,४७</b>	<b>१,८८,५६,५६</b>
१०३ सामान्य प्रशासन	९५,२९,६५	८९,५४,७५	५,७४,९०	४४,१३,३३	४४,१३,३३	०	४७,५९,३१	४७,५९,३१	०
१०४ प्रहरी	७,८८,०४,२९	७,२७,६२,८९	६०,४१,४०	८,८६,९९,०२	६,९८,४२,४६	१,८८,५६,५६	९,२०,३२,७२	७,३१,७६,१६	१,८८,५६,५६
११५ आवास	५,५०,००	५,५०,००	०	०	०	०	०	०	०
११६ अन्य - सामाजिक	६७,८५	६७,८५	०	०	०	०	०	०	०
<b>४७ जलश्रोत मन्त्रालय</b>	<b>३,८५,३५,१३</b>	<b>४९,६२,४६</b>	<b>३,३५,७२,६७</b>	<b>३,३५,५१,२९</b>	<b>४४,७३,७४</b>	<b>२,९०,७७,५५</b>	<b>३,८४,८४,२०</b>	<b>४३,७९,९४</b>	<b>३,४१,०४,२६</b>
१०३ सामान्य प्रशासन	१,२१,१२	१,१६,१२	५,००	१,२०,००	१,१५,००	५,००	१,२३,४५	१,१८,४५	५,००
११८ सिंचाइ	३,३५,२५,८२	४४,६४,१८	२,९०,६१,६४	२,४३,७३,८४	४०,७३,७१	२,०३,००,१३	२,६६,२७,७७	३९,८८,६३	२,२६,३९,१४
१२५ विद्युत	४८,८८,१९	३,८२,१६	४५,०६,०३	९०,५७,४५	२,८५,०३	८७,७२,४२	१,१४,३२,९८	२,७२,८६	१,१४,३०,१२
<b>४८ भौतिक योजना तथा निर्माण मन्त्रालय</b>	<b>१०,१८,४४,६०</b>	<b>१,१६,१२,८४</b>	<b>९,०२,३१,७६</b>	<b>१२,००,०३,७९</b>	<b>१,२४,०६,३८</b>	<b>११,२५,९७,४१</b>	<b>१३,८३,७९,७२</b>	<b>१,३६,९५,३४</b>	<b>१२,४६,८४,३८</b>
१०३ सामान्य प्रशासन	२,४९,३९	२,४२,३९	७,००	२,५७,४६	२,४९,२२	८,२४	२,७५,८७	२,६६,५५	९,३२
११० खानेपानी	४,२१,८०,३१	५४,४३,२१	३,६७,३७,१०	५,६६,२४,३३	५४,७५,५५	५,११,४८,९८	५,४५,११,०८	६३,६९,५७	४,८१,४१,५१
११५ आवास	६७,६२,७७	२५,६१,१६	४२,०१,६१	१,११,४४,८९	३३,४९,५२	७७,९५,३७	१,९१,२३,७३	३६,२९,१९	१,५८,९४,५४
१२३ सडक यातायात	५,२६,५२,१३	३३,६६,०८	४,९२,८६,०५	५,६९,७६,९१	३३,३२,०९	५,३६,४४,८२	६,४०,६९,०४	३४,३०,०३	६,०६,३९,०१
<b>४९ संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय</b>	<b>५६,५९,९०</b>	<b>३१,८०,३४</b>	<b>२४,७९,५६</b>	<b>१२,९४,६२</b>	<b>१२,४९,६२</b>	<b>४५,००</b>	<b>७,५९,४४</b>	<b>६,६४,४४</b>	<b>९५,००</b>

संस्था तथा मन्त्रालयगत	२०६२/६३ को व्यय अनुमान			२०६३/६४ को व्यय अनुमान			२०६४/६५ को व्यय अनुमान		
	जम्मा रकम	चालु खर्च	पुंजीगत तथा सांवा भुक्तानी खर्च	जम्मा रकम	चालु खर्च	पुंजीगत तथा सांवा भुक्तानी खर्च	जम्मा रकम	चालु खर्च	पुंजीगत तथा सांवा भुक्तानी खर्च
१०३ सामान्य प्रशासन	२,४२,६२	२,४२,६२	०	२,३३,०२	२,३३,०२	०	२,७५,५९	२,७५,५९	०
११४ युवा, खेलकूद तथा संस्कृति	३८,७६,६८	१५,५६,७२	२३,१९,९६	०	०	०	०	०	०
११५ आवास	९५,००	४७,००	४८,००	०	०	०	०	०	०
१२६ पर्यटन	१४,४५,६०	१३,३४,००	१,११,६०	१०,३१,६०	१०,१६,६०	४५,००	४,८३,८५	३,८८,८५	९५,००
<b>५० परराष्ट्र मन्त्रालय</b>	<b>१,०५,५०,३९</b>	<b>१,०३,८६,०४</b>	<b>१,६४,३५</b>	<b>१,०८,९८,९७</b>	<b>१,०७,२५,९०</b>	<b>१,७३,०७</b>	<b>१,१२,२५,९४</b>	<b>१,१०,४७,६९</b>	<b>१,७८,२५</b>
१०३ सामान्य प्रशासन	१,०५,५०,३९	१,०३,८६,०४	१,६४,३५	१,०८,९८,९७	१,०७,२५,९०	१,७३,०७	१,१२,२५,९४	१,१०,४७,६९	१,७८,२५
<b>५५ भूमिसुधार तथा व्यवस्था मन्त्रालय</b>	<b>८०,२३,९७</b>	<b>६९,९६,९०</b>	<b>१०,२७,०७</b>	<b>७९,८६,०७</b>	<b>६९,५९,००</b>	<b>१०,२७,०७</b>	<b>८९,६८,८७</b>	<b>८३,६३,७९</b>	<b>६,०५,०८</b>
१०३ सामान्य प्रशासन	१,१४,८५	१,०६,८५	८,००	१,१४,८५	१,०६,८५	८,००	१,१९,९०	१,०९,५५	१०,३५
११९ भूमिसुधार र नापी	७९,०९,१२	६८,९०,०५	१०,१९,०७	७८,७१,२२	६८,५२,१५	१०,१९,०७	८८,४८,९७	८२,५४,२४	५,९४,७३
<b>५६ महिला, बालबालिका तथा समाज कल्याण मन्त्रालय</b>	<b>३७,५५,३९</b>	<b>३७,१२,६२</b>	<b>४२,७७</b>	<b>३७,०४,४२</b>	<b>३७,०३,०४</b>	<b>१,३८</b>	<b>३८,२०,४०</b>	<b>३८,१८,९६</b>	<b>१,४४</b>
१०३ सामान्य प्रशासन	२,०२,२४	२,००,९४	१,३०	३,४६,८९	३,४६,८९	०	२,१८,८४	२,१८,८४	०
११३ महिला, बालबालिका तथा समाज कल्याण	३५,५३,१५	३५,११,६८	४१,४७	३३,५७,५३	३३,५६,१५	१,३८	३६,०१,५६	३६,००,१२	१,४४
<b>५८ रक्षा मन्त्रालय</b>	<b>१०,९०,५८,४७</b>	<b>९,०१,२८,१७</b>	<b>१,८९,३०,३०</b>	<b>१९,०७,८३,१०</b>	<b>११,७८,०९,४९</b>	<b>७,२९,७३,६१</b>	<b>१९,४१,०४,९०</b>	<b>१२,०४,९६,२९</b>	<b>७,३६,०८,६१</b>
१०३ सामान्य प्रशासन	५८,४७	५७,१७	१,३०	०	०	०	०	०	०
१०७ रक्षा	१०,९०,००,००	९,००,७१,००	१,८९,२९,००	१९,०७,८३,१०	११,७८,०९,४९	७,२९,७३,६१	१९,४१,०४,९०	१२,०४,९६,२९	७,३६,०८,६१
<b>५९ वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालय</b>	<b>१,९२,९२,३९</b>	<b>१,७३,५०,३९</b>	<b>१९,४२,००</b>	<b>२,०९,४२,१४</b>	<b>१,८६,१८,०६</b>	<b>२३,२४,०८</b>	<b>२,१६,२०,१६</b>	<b>१,९२,०१,८८</b>	<b>२४,१८,२८</b>
१०३ सामान्य प्रशासन	१,३८,३८	१,३७,१३	१,२५	१,४८,८१	१,४८,८१	०	१,५८,२७	१,५३,२७	५,००
१२० वन	१,९१,५४,०१	१,७२,१३,२६	१९,४०,७५	२,०७,९३,३३	१,८४,६९,२५	२३,२४,०८	२,१४,६१,८९	१,९०,४८,६१	२४,१३,२८
<b>६१ वातावरण, बिज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय</b>	<b>१,०९,८२,७२</b>	<b>२४,४९,२४</b>	<b>८५,३३,४८</b>	<b>८५,६५,९४</b>	<b>९,२४,१३</b>	<b>७६,४१,८१</b>	<b>८३,७१,५०</b>	<b>९,९९,३०</b>	<b>७३,७२,२०</b>
१०३ सामान्य प्रशासन	३,१५,४६	३,१५,४६	०	०	०	०	०	०	०
११६ अन्य - सामाजिक	५,३३,५०	५,०३,५०	३०,००	०	०	०	०	०	०
१२१ उद्योग	५,००,००	२,४४,००	२,५६,००	०	०	०	०	०	०
१२२ संचार	१,४८,१२	४३,१२	१,०५,००	७३,००	७०,००	३,००	८०,५०	७७,५०	३,००
१२५ विद्युत	८७,८४,९८	८,५७,००	७९,२७,९८	७६,६६,८५	३,३०,१०	७३,३६,७५	७४,२५,१०	३,८१,५८	७०,४३,५२
१२७ हावापानी	७,००,६६	४,८६,१६	२,१४,५०	८,२६,०९	५,२४,०३	३,०२,०६	८,६५,९०	५,४०,२२	३,२५,६८
<b>६५ शिक्षा तथा खेलकूद मन्त्रालय</b>	<b>२१,२५,०४,५७</b>	<b>१९,१४,९७,०३</b>	<b>२,१०,०७,४४</b>	<b>३९,५४,७८,७६</b>	<b>३६,७३,९९,४६</b>	<b>२,८०,७९,३०</b>	<b>२४,५९,३५,०९</b>	<b>२१,६८,५४,७६</b>	<b>२,९०,७०,३३</b>
१०३ सामान्य प्रशासन	९,०७,२०	८,७६,७०	३०,५०	८,६१,८५	८,६१,८५	०	८,९६,३२	८,९६,३२	०
१०८ शिक्षा	२१,००,५२,२७	१८,९०,७५,३३	२,०९,७६,९४	३९,२८,५६,३५	३६,५०,५०,४१	२,७८,०५,९४	२४,३२,००,२०	२१,४४,०३,२३	२,८७,९६,९७
११४ युवा, खेलकूद तथा संस्कृति	१५,४५,००	१५,४५,००	०	१७,६०,५६	१४,८७,२०	२,७३,३६	१८,२८,५७	१५,५५,२१	२,७३,३६
<b>६६ सामान्य प्रशासन मन्त्रालय</b>	<b>६,८६,७६</b>	<b>६,३४,५६</b>	<b>५२,२०</b>	<b>६,४६,४०</b>	<b>६,०७,६५</b>	<b>३८,७५</b>	<b>६,५०,०३</b>	<b>६,११,२८</b>	<b>३८,७५</b>

संस्था तथा मन्त्रालयगत	२०६२/६३ को व्यय अनुमान			२०६३/६४ को व्यय अनुमान			२०६४/६५ को व्यय अनुमान		
	जम्मा रकम	चालु खर्च	पुंजीगत तथा सांवा भुक्तानी खर्च	जम्मा रकम	चालु खर्च	पुंजीगत तथा सांवा भुक्तानी खर्च	जम्मा रकम	चालु खर्च	पुंजीगत तथा सांवा भुक्तानी खर्च
१०३ सामान्य प्रशासन	६,८६,७८	६,३४,५६	५२,२०	६,४६,४०	६,०७,६५	३८,७५	६,५०,०३	६,११,२८	३८,७५
<b>६७ सूचना तथा सञ्चार मन्त्रालय</b>	<b>१,६८,२६,१०</b>	<b>१,११,६५,२३</b>	<b>५६,६०,८७</b>	<b>१,६८,१६,७७</b>	<b>१,१८,१५,९७</b>	<b>५०,००,८०</b>	<b>१,१८,९७,६८</b>	<b>१,१०,४३,२८</b>	<b>८,५४,४०</b>
१०३ सामान्य प्रशासन	५,७०,९०	२,६७,४०	३,०३,५०	२,८३,८४	१,७९,३४	१,०४,५०	१,९६,२९	१,९०,७९	५,५०
१२२ सञ्चार	१,६२,५५,२०	१,०८,९७,८३	५३,५७,३७	१,६५,३२,९३	१,१६,३६,६३	४८,९६,३०	१,१७,०१,३९	१,०८,५२,४९	८,४८,९०
<b>६९ स्थानीय विकास मन्त्रालय</b>	<b>८,१६,९८,६०</b>	<b>२,५७,४१,८६</b>	<b>५,५९,५६,७४</b>	<b>१,६३,२१,५१</b>	<b>३०,६७,८७</b>	<b>१,३२,५३,६४</b>	<b>१,७५,९३,८७</b>	<b>३५,२६,२३</b>	<b>१,४०,६७,६४</b>
१०३ सामान्य प्रशासन	३,७०,९०	३,६९,१५	१,७५	४,४०,९५	४,३४,४५	६,५०	५,१९,७५	५,११,७५	८,००
१०८ शिक्षा	४,३९,०३	३,५२,५७	८६,४६	०	०	०	०	०	०
१०९ स्वास्थ्य	८,७२,३०	८,७२,३०	०	०	०	०	०	०	०
११० खानेपानी	४२,००,००	११,३५	४१,८८,६५	०	०	०	०	०	०
१११ स्थानीय विकास	६,५१,८२,७९	१,५८,८०,६७	४,९३,०२,१२	१,५८,८०,५६	२६,३३,४२	१,३२,४७,१४	१,७०,७४,१२	३०,१४,४८	१,४०,५९,६४
११६ अन्य - सामाजिक	८१,६५,४३	८०,९२,६८	७२,७५	०	०	०	०	०	०
१२३ सडक यातायात	२४,६८,१५	१,६३,१४	२३,०५,०१	०	०	०	०	०	०
<b>७० स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय</b>	<b>७,५५,५४,३१</b>	<b>५,९३,७८,२९</b>	<b>१,६१,७६,०२</b>	<b>७,६५,९०,४४</b>	<b>६,०८,३१,१२</b>	<b>१,५७,५९,३२</b>	<b>८,०६,४२,२२</b>	<b>६,३८,०६,५०</b>	<b>१,६८,३५,७२</b>
१०३ सामान्य प्रशासन	१,७५,२९	१,७५,२९	०	१,८०,५५	१,८०,५५	०	१,८९,५८	१,८९,५८	०
१०९ स्वास्थ्य	७,५२,१८,८८	५,९०,४५,८६	१,६१,७३,०२	७,६४,०९,८९	६,०६,५०,५७	१,५७,५९,३२	८,०४,५२,६४	६,३६,१६,९२	१,६८,३५,७२
११२ जनसंख्या तथा वातावरण	१,६०,१४	१,५७,१४	३,००	०	०	०	०	०	०
<b>७१ श्रम तथा यातायात व्यवस्था मन्त्रालय</b>	<b>२५,५९,८७</b>	<b>२४,३२,६२</b>	<b>१,२७,२५</b>	<b>२९,९८,८८</b>	<b>२३,४८,५०</b>	<b>६,४९,८८</b>	<b>३१,३२,८०</b>	<b>२५,४६,०१</b>	<b>५,८६,७९</b>
१०३ सामान्य प्रशासन	९८,१५	९७,४०	७५	१,०१,३५	१,००,४०	८५	१,०४,४६	१,०३,५२	९४
१२३ सडक यातायात	६,२८,२०	५,२२,९५	१,०५,२५	१२,२४,८३	६,००,००	६,२४,८३	१२,२१,९८	६,४०,७५	५,८१,२३
१३० श्रम	१८,३३,५२	१८,१२,२७	२१,२५	१६,७२,२०	१६,४८,००	२४,२०	१८,०६,३६	१८,०१,७४	४,६२
<b>७२ राष्ट्रिय योजना आयोगको सचिवालय</b>	<b>२८,८०,८७</b>	<b>२८,२९,६१</b>	<b>५१,२६</b>	<b>२३,३२,०६</b>	<b>२२,७५,६७</b>	<b>५६,३९</b>	<b>३१,००,५२</b>	<b>३०,३८,५०</b>	<b>६२,०२</b>
१०३ सामान्य प्रशासन	२,५६,७०	२,५६,७०	०	२,८२,३७	२,८२,३७	०	३,१०,६१	३,१०,६१	०
१०६ योजना तथा तथ्याङ्क	१६,२२,१७	१५,७०,९१	५१,२६	१९,९७,४९	१९,४१,१०	५६,३९	२१,८२,४९	२१,२०,४७	६२,०२
११६ अन्य - सामाजिक	५,०२,००	५,०२,००	०	५२,२०	५२,२०	०	६,०७,४२	६,०७,४२	०
१३१ अन्य - आर्थिक	५,००,००	५,००,००	०	०	०	०	०	०	०
<b>८१ अर्थ मन्त्रालय - आन्तरिक ऋण भुक्तानी</b>	<b>१२,२३,५९,५५</b>	<b>४,९७,२४,५५</b>	<b>७,२६,३५,००</b>	<b>०</b>	<b>०</b>	<b>०</b>	<b>०</b>	<b>०</b>	<b>०</b>
१३२ आन्तरिक ऋण भुक्तानी	१२,२३,५९,५५	४,९७,२४,५५	७,२६,३५,००	०	०	०	०	०	०
<b>८२ अर्थ मन्त्रालय - वैदेशिक ऋण भुक्तानी (बहुपक्षीय)</b>	<b>६,४७,३१,२६</b>	<b>१,९८,६६,७७</b>	<b>४,४८,६४,४९</b>	<b>७,७७,८२,००</b>	<b>२,७१,६८,८८</b>	<b>५,०६,१३,१२</b>	<b>८,९०,३४,६१</b>	<b>२,६१,१८,१२</b>	<b>६,२९,१६,४९</b>
१३३ बाह्य ऋण भुक्तानी	६,४७,३१,२६	१,९८,६६,७७	४,४८,६४,४९	७,७७,८२,००	२,७१,६८,८८	५,०६,१३,१२	८,९०,३४,६१	२,६१,१८,१२	६,२९,१६,४९
<b>८३ अर्थ मन्त्रालय - वैदेशिक ऋण भुक्तानी (द्विपक्षीय)</b>	<b>२,५०,८०,४०</b>	<b>४५,६७,७६</b>	<b>२,०५,१२,६४</b>	<b>२,४६,७८,९५</b>	<b>४६,२८,७३</b>	<b>२,००,५०,२२</b>	<b>१०,१३,३१,९९</b>	<b>५,७८,०२,९९</b>	<b>९,५५,५१,७०</b>

संस्था तथा मन्त्रालयगत	२०६२/६३ को व्यय अनुमान			२०६३/६४ को व्यय अनुमान			२०६४/६५ को व्यय अनुमान		
	जम्मा रकम	चालु खर्च	पुंजीगत तथा सांवा भुक्तानी खर्च	जम्मा रकम	चालु खर्च	पुंजीगत तथा सांवा भुक्तानी खर्च	जम्मा रकम	चालु खर्च	पुंजीगत तथा सांवा भुक्तानी खर्च
१३३ बाह्य ऋण भुक्तानी	२,५०,८०,४०	४५,६७,७६	२,०५,१२,६४	२,४६,७८,९५	४६,२८,७३	२,००,५०,२२	१०,१३,३१,९९	५७,८०,२९	९,५५,५१,७०
<b>८७ अर्थ मन्त्रालय - लगानी सार्वजनिक संस्थान</b>	<b>७,८२,०८,५२</b>	<b>०</b>	<b>७,८२,०८,५२</b>	<b>५,४६,३३,३२</b>	<b>०</b>	<b>५,४६,३३,३२</b>	<b>४,३७,९७,४७</b>	<b>०</b>	<b>४,३७,९७,४७</b>
११० खानेपानी	५१,५७,३०	०	५१,५७,३०	४०,५८,१४	०	४०,५८,१४	४४,६३,९६	०	४४,६३,९६
११७ कृषि	५८,९०,२२	०	५८,९०,२२	०	०	०	०	०	०
१२२ संचार	२,७५,००	०	२,७५,००	०	०	०	०	०	०
१२४ हवाई यातायात	३,००,००	०	३,००,००	०	०	०	०	०	०
१२५ विद्युत	५,७१,२८,००	०	५,७१,२८,००	५,०५,७५,१८	०	५,०५,७५,१८	३,९३,३३,५१	०	३,९३,३३,५१
१३१ अन्य - आर्थिक	९४,५८,००	०	९४,५८,००	०	०	०	०	०	०
<b>९५ अर्थ मन्त्रालय - विविध</b>	<b>१०,३०,४०,७०</b>	<b>८,८७,६५,७०</b>	<b>१,४२,७५,००</b>	<b>०</b>	<b>०</b>	<b>०</b>	<b>०</b>	<b>०</b>	<b>०</b>
१११ स्थानीय विकास	४४,००,००	३७,००,००	७,००,००	०	०	०	०	०	०
११३ महिला, बालबालिका तथा समाज कल्याण	४,००,००	४,००,००	०	०	०	०	०	०	०
११६ अन्य - सामाजिक	२२,५०,००	२०,५०,००	२,००,००	०	०	०	०	०	०
१३१ अन्य - आर्थिक	१,६०,५०,००	५९,००,००	१,०१,५०,००	०	०	०	०	०	०
१३४ विविध	७,९९,४०,७०	७,६७,१५,७०	३२,२५,००	०	०	०	०	०	०
<b>कुल खर्च</b>	<b>१,२६,८८,५१,००</b>	<b>७५,८५,००,३३</b>	<b>५१,०३,५०,६७</b>	<b>१,२४,३८,३७,१८</b>	<b>८०,०२,७८,८६</b>	<b>४४,३५,५८,३२</b>	<b>१,१९,२५,७७,१५</b>	<b>६५,९४,२०,८६</b>	<b>५३,३१,५६,२९</b>

आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को क्षेत्रगत प्राथमिकता अनुसारको व्यय अनुमान

अनुसूची-द  
(रु. हजारमा)

सेवा तथा क्षेत्र	पहिलो प्राथमिकता		दोस्रो प्राथमिकता		तेस्रो प्राथमिकता		जम्मा
	चालु खर्च	पुंजीगत तथा सांवा भुक्तानी	चालु खर्च	पुंजीगत तथा सांवा भुक्तानी	चालु खर्च	पुंजीगत तथा सांवा भुक्तानी	
श्री ५ महाराजाधिराज, राजपरिवार तथा राजदरबार	३५,५०,७५	०	०	०	०	०	३५,५०,७५
१० श्री ५ महाराजाधिराज, राजपरिवार तथा राजदरबार	३५,५०,७५	०	०	०	०	०	३५,५०,७५
११ श्री ५ महाराजाधिराज, राजपरिवार तथा राजदरबार	३५,५०,७५	०	०	०	०	०	३५,५०,७५
<b>संवैधानिक अंगहरू</b>	१,५०,६७,४९	३४,५९,७५	०	०	०	०	१,८५,२७,२४
११ संवैधानिक अंगहरू	१,५०,६७,४९	३४,५९,७५	०	०	०	०	१,८५,२७,२४
१२ राजपरिषद्	१,३३,४०	४३,००	०	०	०	०	१,७६,४०
१३ संसद	२०,३६,८२	५४,००	०	०	०	०	२०,९०,८२
१४ अदालत	५७,०१,९९	२३,५७,१०	०	०	०	०	८०,५९,०९
१५ अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग	८,२३,४८	६,७९,२०	०	०	०	०	१५,०२,६८
१६ महालेखा परीक्षकको विभाग	८,७२,६७	१८,७५	०	०	०	०	८,९१,४२
१७ लोक सेवा आयोग	६,९८,७०	१,७९,००	०	०	०	०	८,७७,७०
१८ निर्वाचन आयोग	३६,२०,४५	४८,५०	०	०	०	०	३६,६८,९५
१९ महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय	११,२९,५९	८०,२०	०	०	०	०	१२,०९,७९
२० न्याय परिषद्	५०,३९	०	०	०	०	०	५०,३९
<b>सामान्य प्रशासन</b>	१०,६२,२६,०२	८१,४१,२८	२५,१७,६०	२,३५,१९	१,१५,१०	३,०१,२०	११,७५,३६,३९
१२ सामान्य प्रशासन	२,६५,३३,५४	११,६५,८८	३,५४,१३	१,६५	८०,००	३,००,००	२,८४,३५,२०
१४ अदालत	३,४१,२९	६,५५	०	०	०	०	३,४७,८४
२७ राष्ट्रिय सर्तकता केन्द्र	१,७६,७५	६,०८	०	०	०	०	१,८२,८३
३० प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय	१७,४६,७७	४१,६०	०	०	०	०	१७,८८,३७
३५ अर्थ मन्त्रालय	४,२६,९०	२,५०,००	०	०	०	०	६,७६,९०
३८ उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय	२,४५,०१	५,२५	०	०	०	०	२,५०,२६
३९ कानून, न्याय तथा संसदीय व्यवस्था मन्त्रालय	३,८१,९६	४,५५	०	०	०	०	३,८६,५१
४० कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय	२,१२,३२	१,७०	०	०	०	०	२,१४,०२
४५ गृह मन्त्रालय	८६,९८,७२	२,७३,६०	१,७६,०३	१,३०	८०,००	३,००,००	९५,२९,६५
४७ जलश्रोत मन्त्रालय	१,१६,१२	५,००	०	०	०	०	१,२१,१२
४८ भौतिक योजना तथा निर्माण मन्त्रालय	२,४२,३९	७,००	०	०	०	०	२,४९,३९
४९ संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय	२,४२,६२	०	०	०	०	०	२,४२,६२
५० परराष्ट्र मन्त्रालय	१,०३,२०,३३	१,६४,००	६५,७१	३५	०	०	१,०५,५०,३९
५५ भूमिसुधार तथा व्यवस्था मन्त्रालय	१,०६,८५	८,००	०	०	०	०	१,१४,८५
५६ महिला, बालबालिका तथा समाज कल्याण मन्त्रालय	२,००,९४	१,३०	०	०	०	०	२,०२,२४



सेवा तथा क्षेत्र	पहिलो प्राथमिकता		दोस्रो प्राथमिकता		तेस्रो प्राथमिकता		जम्मा
	चालु खर्च	पुंजीगत तथा सांवा भुक्तानी	चालु खर्च	पुंजीगत तथा सांवा भुक्तानी	चालु खर्च	पुंजीगत तथा सांवा भुक्तानी	
५८ रक्षा मन्त्रालय	५७,१७	१,३०	०	०	०	०	५८,४७
५९ वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालय	१,३७,१३	१,२५	०	०	०	०	१,३८,३८
६१ वातावरण, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय	२,६२,००	०	५३,४६	०	०	०	३,१५,४६
६५ शिक्षा तथा खेलकूद मन्त्रालय	८,७६,७०	३०,५०	०	०	०	०	९,०७,२०
६६ सामान्य प्रशासन मन्त्रालय	५,९१,७३	५२,२०	४२,८३	०	०	०	६,८६,७६
६७ सूचना तथा सञ्चार मन्त्रालय	२,६७,४०	३,०३,५०	०	०	०	०	५,७०,९०
६९ स्थानीय विकास मन्त्रालय	३,५३,०५	१,७५	१६,१०	०	०	०	३,७०,९०
७० स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय	१,७५,२९	०	०	०	०	०	१,७५,२९
७१ श्रम तथा यातायात व्यवस्था मन्त्रालय	९७,४०	७५	०	०	०	०	९८,१५
७२ राष्ट्रिय योजना आयोगको सचिवालय	२,५६,७०	०	०	०	०	०	२,५६,७०
१३ प्रहरी	७,२७,६२,८९	६०,४१,४०	०	०	०	०	७,८८,०४,२९
४५ गृह मन्त्रालय	७,२७,६२,८९	६०,४१,४०	०	०	०	०	७,८८,०४,२९
१४ राजश्व तथा आर्थिक प्रशासन	६४,९०,०४	९,३४,००	१०,३२,११	१,८२,२०	३५,१०	१,२०	८६,७४,६५
३५ अर्थ मन्त्रालय	६४,९०,०४	९,३४,००	१०,३२,११	१,८२,२०	३५,१०	१,२०	८६,७४,६५
१५ योजना तथा तथ्याङ्क	४,३९,५५	०	११,३१,३६	५१,२६	०	०	१६,२२,१७
७२ राष्ट्रिय योजना आयोगको सचिवालय	४,३९,५५	०	११,३१,३६	५१,२६	०	०	१६,२२,१७
<b>रक्षा</b>	८,९९,०९,४९	१,८९,११,५०	१,६१,५१	१७,५०	०	०	१०,९०,००,००
२१ रक्षा	८,९९,०९,४९	१,८९,११,५०	१,६१,५१	१७,५०	०	०	१०,९०,००,००
५८ रक्षा मन्त्रालय	८,९९,०९,४९	१,८९,११,५०	१,६१,५१	१७,५०	०	०	१०,९०,००,००
<b>सामाजिक सेवाहरु</b>	२५,१०,०९,४२	११,१६,७५,७०	४,०७,१३,२९	३,२४,२१,४०	५१,८०,६१	९,४४,९७	४४,१९,४५,३९
३१ शिक्षा	१५,८२,०१,९५	१,३६,००,९३	२,९६,४७,७०	७४,६२,४७	१५,७८,२५	०	२१,०४,९१,३०
६५ शिक्षा तथा खेलकूद मन्त्रालय	१५,७८,४९,३८	१,३५,१४,४७	२,९६,४७,७०	७४,६२,४७	१५,७८,२५	०	२१,००,५२,२७
६९ स्थानीय विकास मन्त्रालय	३,५२,५७	८६,४६	०	०	०	०	४,३९,०३
३२ स्वास्थ्य	५,१३,७२,८०	४७,५२,४४	६७,७९,८६	१,१२,०१,६६	२४,६५,५०	२,१८,९२	७,६७,९१,१८
३८ उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय	७००,००	०	०	०	०	०	७००,००
६९ स्थानीय विकास मन्त्रालय	०	०	८,७२,३०	०	०	०	८,७२,३०
७० स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय	५,०६,७२,८०	४७,५२,४४	५९,०७,५६	१,१२,०१,६६	२४,६५,५०	२,१८,९२	७,५२,९१,८८
३३ खानेपानी	५३,७९,५३	४,४०,३७,००	८,०३	१९,१३,०५	६७,००	१,३३,००	५,१५,३७,६१
४८ भौतिक योजना तथा निर्माण मन्त्रालय	५३,६८,१८	३,६४,९१,०५	८,०३	१,१३,०५	६७,००	१,३३,००	४,२१,८०,३१
६९ स्थानीय विकास मन्त्रालय	११,३५	४१,८८,६५	०	०	०	०	४२,००,००

सेवा तथा क्षेत्र	पहिलो प्राथमिकता		दोस्रो प्राथमिकता		तेस्रो प्राथमिकता		जम्मा
	चालु खर्च	पुंजीगत तथा सांवा भुक्तानी	चालु खर्च	पुंजीगत तथा सांवा भुक्तानी	चालु खर्च	पुंजीगत तथा सांवा भुक्तानी	
८७ अर्थ मन्त्रालय - लगानी सार्वजनिक संस्थान	०	३३,५७,३०	०	१८,००,००	०	०	५१,५७,३०
३४ स्थानीय विकास	१,८०,२१,३९	३,८४,४८,१६	१३,५८,२७	१,१४,८४,०६	२,०१,०१	६९,९०	६,९५,८२,७९
६९ स्थानीय विकास मन्त्रालय	१,४३,२१,३९	३,७७,४८,१६	१३,५८,२७	१,१४,८४,०६	२,०१,०१	६९,९०	६,५१,८२,७९
९५ अर्थ मन्त्रालय - विविध	३७,००,००	७,००,००	०	०	०	०	४४,००,००
३५ अन्य सामाजिक सेवाहरु	१,८०,३३,७५	१,०८,३७,१७	२९,१९,४३	३,६०,१६	८,६८,८५	५,२३,१५	३,३५,४२,५१
११२ जनसंख्या तथा वातावरण	१,५७,१४	०	०	०	०	०	१,६०,१४
७० स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय	१,५७,१४	३,००	०	०	०	०	१,६०,१४
११३ महिला, बालबालिका तथा समाज कल्याण	३१,५३,०७	१५	७,५८,६१	१५	०	०	३९,५३,१५
५६ महिला, बालबालिका तथा समाज कल्याण मन्त्रालय	२७,५३,०७	४१,३२	७,५८,६१	१५	०	०	३५,५३,१५
९५ अर्थ मन्त्रालय - विविध	४,००,००	०	०	०	०	०	४,००,००
११४ युवा, खेलकुद तथा संस्कृति	८,१३,५२	२१,६०	१४,६९,४०	२१,६०	८,१८,८०	३,६१,२०	५४,२१,६८
४९ संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय	८,१३,५२	१९,३७,१६	३९,४०	२१,६०	७,०३,८०	३,६१,२०	३८,५६,६८
६५ शिक्षा तथा खेलकुद मन्त्रालय	०	०	१४,३०,००	०	१,१५,००	०	१५,४५,००
११५ आवास	२७,८४,५४	३,३८,४१	३,२३,५७	३,३८,४१	५०,०५	१,६१,९५	७४,०७,७७
४५ गृह मन्त्रालय	५,५०,००	०	०	०	०	०	५,५०,००
४८ भौतिक योजना तथा निर्माण मन्त्रालय	२२,३४,५४	३७,४९,२५	२,७६,५७	२,९०,४१	५०,०५	१,६१,९५	६७,६२,७७
४९ संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय	०	०	४७,००	४८,००	०	०	९५,००
११६ अन्य - सामाजिक	१,११,२५,४८	०	३,६७,८५	०	०	०	१,६५,९९,७७
३० प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रपरिषद्को कार्यालय	२,७७,३०	४८,०३,६९	०	०	०	०	५०,८०,९९
४५ गृह मन्त्रालय	०	०	६७,८५	०	०	०	६७,८५
६१ वातावरण, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय	२,०३,५०	३०,००	३,००,००	०	०	०	५,३३,५०
६९ स्थानीय विकास मन्त्रालय	८०,९२,६८	७२,७५	०	०	०	०	८१,६५,४३
७२ राष्ट्रिय योजना आयोगको सचिवालय	५,०२,००	०	०	०	०	०	५,०२,००
९५ अर्थ मन्त्रालय - विविध	२०,५०,००	२,००,००	०	०	०	०	२२,५०,००
<b>आर्थिक सेवाहरु</b>	<b>७,२८,८३,००</b>	<b>१५,५७,००,१४</b>	<b>१,९५,५५,२३</b>	<b>३,५५,७६,२२</b>	<b>६,८८,१९</b>	<b>१७,२२,७७</b>	<b>२८,६१,२५,५५</b>
४१ कृषि	२,५३,२१,३२	२५,६७,०६	३८,३२,९०	६३,५८,६७	०	०	३,८०,७९,९५
३५ अर्थ मन्त्रालय	०	२,५५,००	०	१,५०,००	०	०	४,०५,००
४० कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय	२,५३,२१,३२	२३,१२,०६	३८,३२,९०	३,१८,४५	०	०	३,१७,८४,७३
८७ अर्थ मन्त्रालय - लगानी सार्वजनिक संस्थान	०	०	०	५८,९०,२२	०	०	५८,९०,२२
४२ सिंचाइ	४३,८८,५३	२,८४,३०,४५	३,०५,३०	२९,३६,४०	३,०९,००	१,०५,००	३,६४,७४,६८

सेवा तथा क्षेत्र	पहिलो प्राथमिकता		दोस्रो प्राथमिकता		तेस्रो प्राथमिकता		जम्मा
	चालु खर्च	पुंजीगत तथा सांवा भुक्तानी	चालु खर्च	पुंजीगत तथा सांवा भुक्तानी	चालु खर्च	पुंजीगत तथा सांवा भुक्तानी	
३५ अर्थ मन्त्रालय	०	१२,९९,८१	०	०	०	०	१२,९९,८१
४० कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय	५,३८,६५	११,१०,४०	०	०	०	०	१६,४९,०५
४७ जलश्रोत मन्त्रालय	३८,४९,८८	२,६०,२०,२४	३,०५,३०	२९,३६,४०	३,०९,००	१,०५,००	३,३५,२५,८२
४३ भूमिसुधार तथा नापी	६८,९०,०५	१०,१९,०७	०	०	०	०	७९,०९,१२
५५ भूमिसुधार तथा व्यवस्था मन्त्रालय	६८,९०,०५	१०,१९,०७	०	०	०	०	७९,०९,१२
४४ वन	९६,९९,४३	१२,८०,६२	७५,०१,३५	६,५४,२१	१२,४८	५,९२	१,९१,५४,०१
५९ वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालय	९६,९९,४३	१२,८०,६२	७५,०१,३५	६,५४,२१	१२,४८	५,९२	१,९१,५४,०१
४५ उद्योग	५१,२८,५२	५,८३,२६	१,८७,८०	२३,००	६२,७१	०	५९,८५,२९
३८ उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय	४८,८४,५२	३,२७,२६	१,८७,८०	२३,००	६२,७१	०	५४,८५,२९
६१ वातावरण, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय	२,४४,००	२,५६,००	०	०	०	०	५,००,००
४६ संचार	९३,८३,६८	५४,८१,१८	१५,५७,२७	२,५६,१९	०	०	१,६६,७८,३२
६१ वातावरण, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय	०	०	४३,१२	१,०५,००	०	०	१,४८,१२
६७ सूचना तथा संचार मन्त्रालय	९३,८३,६८	५२,०६,१८	१५,१४,१५	१,५१,१९	०	०	१,६२,५५,२०
८७ अर्थ मन्त्रालय - लगानी सार्वजनिक संस्थान	०	२,७५,००	०	०	०	०	२,७५,००
४७ यातायात	३०,७३,८८	४,१८,१६,०६	९,७८,२९	८७,५५,२५	०	१४,२५,००	५,६०,४८,४८
१२३ सडक यातायात	३०,७३,८८	८७,५५,२५	९,७८,२९	८७,५५,२५	०	१४,२५,००	५,५७,४८,४८
४८ भौतिक योजना तथा निर्माण मन्त्रालय	२४,०३,२९	३,९२,११,०५	९,६२,७९	८६,५०,००	०	१४,२५,००	५,२६,५२,१३
६९ स्थानीय विकास मन्त्रालय	१,६३,१४	२३,०५,०१	०	०	०	०	२४,६८,१५
७१ श्रम तथा यातायात व्यवस्था मन्त्रालय	५,०७,४५	०	१५,५०	१,०५,२५	०	०	६,२८,२०
१२४ हवाई यातायात	०	०	०	०	०	०	३,००,००
८७ अर्थ मन्त्रालय - लगानी सार्वजनिक संस्थान	०	३,००,००	०	०	०	०	३,००,००
४८ विद्युत	१०,८५,६१	६,१०,६२,०१	१,१९,९५	८३,५७,७५	३३,६०	१,४२,२५	७,०८,०१,१७
४७ जलश्रोत मन्त्रालय	२,२८,६१	३२,८५,०३	१,१९,९५	१०,७८,७५	३३,६०	१,४२,२५	४८,८८,१९
६१ वातावरण, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय	८,५७,००	७९,२७,९८	०	०	०	०	८७,८४,९८
८७ अर्थ मन्त्रालय - लगानी सार्वजनिक संस्थान	०	४,९८,४९,००	०	७२,७९,००	०	०	५,७१,२८,००
४९ अन्य आर्थिक सेवाहरु	७९,११,९८	१,३४,६०,४३	५०,७२,३७	८२,३४,७५	२,७०,४०	४४,६०	३,४९,९४,५३
१२६ पर्यटन	१०,४०,६०	६७,००	६८,००	६७,००	२,२५,४०	४४,६०	१४,४५,६०
४९ संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय	१०,४०,६०	०	६८,००	६७,००	२,२५,४०	४४,६०	१४,४५,६०
१२७ हावापानी	४,३३,४७	६१,००	५२,६९	६१,००	०	०	७,००,६६
६१ वातावरण, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय	४,३३,४७	१,५३,५०	५२,६९	६१,००	०	०	७,००,६६
१२८ आपूर्ति	२६,००,००	०	०	०	०	०	२६,००,००

सेवा तथा क्षेत्र	पहिलो प्राथमिकता		दोस्रो प्राथमिकता		तेस्रो प्राथमिकता		जम्मा
	चालु खर्च	पुंजीगत तथा सांवा भुक्तानी	चालु खर्च	पुंजीगत तथा सांवा भुक्तानी	चालु खर्च	पुंजीगत तथा सांवा भुक्तानी	
३८ उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय	२६,००,००	०	०	०	०	०	२६,००,००
१२९ वाणिज्य	४,१४,०४	६,७५	६५,२५	६,७५	४५,००	०	१०,४१,९९
३८ उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय	४,१४,०४	५,१०,९५	६५,२५	६,७५	४५,००	०	१०,४१,९९
१३० श्रम	९,२५,८४	०	८,८६,४३	०	०	०	१८,१२,२७
७१ श्रम तथा यातायात व्यवस्था मन्त्रालय	९,२५,८४	२१,२५	८,८६,४३	०	०	०	१८,१२,२७
१३१ अन्य - आर्थिक	२४,९८,०३	८१,००,००	४०,००,००	८१,००,००	०	०	२,७३,७२,७६
३५ अर्थ मन्त्रालय	९८,०३	१२,६६,७३	०	०	०	०	१३,६४,७६
७२ राष्ट्रिय योजना आयोगको सचिवालय	५,००,००	०	०	०	०	०	५,००,००
८७ अर्थ मन्त्रालय - लगानी सार्वजनिक संस्थान	०	३३,५८,००	०	६१,००,००	०	०	९४,५८,००
९५ अर्थ मन्त्रालय - विविध	१९,००,००	८१,५०,००	४०,००,००	२०,००,००	०	०	१,६०,५०,००
<b>ऋण भुक्तानी</b>	७,४१,५९,०८	१३,८०,१२,१३	०	०	०	०	२१,२१,७१,२१
७३ आन्तरिक ऋण भुक्तानी	४,९७,२४,५५	७,२६,३५,००	०	०	०	०	१२,२३,५९,५५
८१ अर्थ मन्त्रालय - आन्तरिक ऋण भुक्तानी	४,९७,२४,५५	७,२६,३५,००	०	०	०	०	१२,२३,५९,५५
७४ बाह्य ऋण भुक्तानी	२,४४,३४,५३	६,५३,७७,१३	०	०	०	०	८,९८,११,६६
८२ अर्थ मन्त्रालय - वैदेशिक ऋण भुक्तानी (बहुपक्षीय)	१,९८,६६,७७	४,४८,६४,४९	०	०	०	०	६,४७,३१,२६
८३ अर्थ मन्त्रालय - वैदेशिक ऋण भुक्तानी (द्विपक्षीय)	४५,६७,७६	२,०५,१२,६४	०	०	०	०	२,५०,८०,४०
<b>विविध</b>	५,५६,५५,००	०	५५,०२,९५	२९,३९,००	१,५६,०५,६०	३,००,००	७,९९,९४,५५
८० विविध	५,५६,५५,००	०	५५,०२,९५	२९,३९,००	१,५६,०५,६०	३,००,००	७,९९,९४,५५
३५ अर्थ मन्त्रालय	०	०	४७,८५	६,००	०	०	५३,८५
९५ अर्थ मन्त्रालय - विविध	५,५६,५५,००	०	५४,५५,१०	२९,२५,००	१,५६,०५,६०	३,००,००	७,९९,४०,७०
<b>कुल खर्च प्राथमिकता जम्मा</b>	६६,८४,६०,२५	४३,५९,००,५०	६,८४,५०,५८	७,११,८१,२३	२,१५,८९,५०	३२,६८,९४	१,२६,८८,५१,००
	<b>१,१०,४३,६०,७५</b>		<b>१३,९६,३१,८१</b>		<b>२,४८,५८,४४</b>		

खर्च शीर्षकगत व्यय अनुमान

आर्थिक वर्ष २०६२/६३

अनुसूची-९

(रु.हजारमा)

खर्च शीर्षक नम्बर	खर्च शीर्षकको नाम	नगद			वस्तुगत तथा सौभै भुक्तानी	कूल जम्मा
		श्री ५ को सरकार	वैदेशिक सहयोग नगद	नगद जम्मा		
चालु		६६,७३,२५,४२	६,७४,२९,०४	७३,४७,५४,४६	२,३७,४५,८७	७५,८५,००,३३
	श्री ५ महाराजाधिराज, राजपरिवार तथा राजदरबार	३५,५०,७५	०	३५,५०,७५	०	३५,५०,७५
	श्री ५ महाराजाधिराज, राजपरिवार तथा राजदरबार	३५,५०,७५	०	३५,५०,७५	०	३५,५०,७५
१	उपभोग खर्च	३०,५६,०९,६७	२५,२९,०७	३०,८१,३८,७४	६,२१,८६	३०,८७,६०,६०
१.०१	तलब	१८,५१,८७,६३	१४,६३,००	१८,६६,५०,६३	३,९९,०४	१८,७०,४९,६७
१.०२	भत्ता	१,२२,३३,९०	१,५७,४३	१,२३,९१,३३	११,२२	१,२४,०२,५५
१.०३	सरुवा भ्रमण खर्च तथा दैनिक भत्ता	२०,५३,२३	३,१३	२०,५६,३६	४,८०	२०,६१,१६
१.०४	पोशाक	८६,०२,०८	१,१५	८६,०३,२३	०	८६,०३,२३
१.०५	खाद्यान्न तथा आहार	३,६५,५४,६९	३३,३०	३,६५,८७,९९	०	३,६५,८७,९९
१.०६	औषधि उपचार	९१,२६,७०	०	९१,२६,७०	०	९१,२६,७०
१.०७	सेवा निवृत्त सुविधा	५,०७,६१,००	०	५,०७,६१,००	०	५,०७,६१,००
१.०८	तालिम कार्यक्रम खर्च	१०,९०,४४	८,७१,०६	१९,६१,५०	२,०६,८०	२१,६८,३०
२	कार्यालय संचालन र सेवा खर्च	३,५८,००,२८	८३,९७,८४	४,४१,९८,१२	१३,०३,३२	४,५५,०१,४४
२.०१	पानी तथा विजुली	३७,१८,०१	८४,०३	३८,०२,०४	६,६७	३८,०८,७१
२.०२	संचार महसूल	२४,२६,०१	८४,३१	२४,१०,३२	१५,०७	२४,२५,३९
२.०३	कार्यालय सम्बन्धी खर्च	९६,८३,०१	१५,३८,०९	१,१२,२१,१०	१,०४,२९	१,१३,२५,३९
२.०४	भाडा	५२,१२,५३	३,२७,९९	५५,४०,५२	२७,४०	५५,६७,९२
२.०५	मर्मत तथा सम्भार	५४,८५,२२	२,०४,१७	५६,८९,३९	३३,०९	५७,२२,४८
२.०६	इन्धन तथा अन्य इन्धन	४३,१७,०७	२,७८,२४	४५,९५,३१	१७,२४	४६,१२,५५
२.०७	परामर्श तथा अन्य सेवा शुल्क	२३,०९,८९	५८,११,३६	८१,२१,२५	१०,४९,०७	९१,७०,३२
२.०८	विविध खर्च	२६,४८,५४	६९,६५	२७,१८,१९	५०,४९	२७,६८,६८
३	अनुदान (चालु ट्रान्सफर)	१९,४४,५०,३६	३,६८,६८,९४	२३,१३,१९,३०	९२,८८,४०	२४,०६,०७,७०
३.०१	सार्वजनिक संस्थानलाई अनुदान	७८,०३,९८	२६,५८,००	१,०४,६१,९८	०	१,०४,६१,९८
३.०२	स्थानीय निकाय - निशर्त अनुदान	१,२२,६१,२२	०	१,२२,६१,२२	०	१,२२,६१,२२
३.०३	सामाजिक सेवा - निशर्त अनुदान	१२,८८,४३,६५	१,०२,३८,३६	१३,९०,८२,०१	४०,००	१३,९१,२२,०१
३.०४	सामाजिक सुरक्षा अनुदान	८०,००,००	६५,००	८०,६५,००	०	८०,६५,००
३.०५	सामाजिक सेवा - सशर्त अनुदान	२,४०,२७,४७	१,२३,२७,७४	३,६३,५५,२१	७४,५९,०९	४,३८,१४,३०
३.०६	स्थानीय निकाय - सशर्त अनुदान	१,३०,५६,८८	३४,०४,१४	१,६४,६१,०२	१७,८९,३१	१,८२,५०,३३
३.०७	छात्रवृत्ति	४,५७,१६	८१,७५,७०	८६,३२,८६	०	८६,३२,८६
४	सेवा तथा उत्पादन खर्च	२,४८,२९,८५	१,७३,१४,८४	४,२१,४४,६९	१,१७,२५,७१	५,३८,७०,४०
४.०१	उत्पादन सामाग्री सेवा	२२,४८,४७	७,७५,८७	३०,२४,३४	०	३०,२४,३४
४.०२	औषधि	४०,६३,७१	२९,२०,८२	६९,८४,५३	५१,६१,००	१,२१,४५,५३

खर्च शीर्षक नम्बर	खर्च शीर्षकको नाम	नगद			वस्तुगत तथा सोभै भुक्तानी	कूल जम्मा
		श्री ५ को सरकार	वैदेशिक सहयोग नगद	नगद जम्मा		
४.०३	पुस्तक तथा सामग्री खर्च	५४,१४	१३,७५	६७,८९	१४,६०	८२,४९
४.०४	कार्यक्रम खर्च	८५,८३,४०	१,२३,१९,१४	२,०९,०२,५४	६३,०९,४६	२,७२,१२,००
४.०५	कार्यक्रम भ्रमण खर्च	८५,२३,४१	१२,२९,४६	९७,५२,८७	२,४०,६५	९९,९३,५२
४.०६	निर्मित सार्वजनिक सम्पत्तिको सम्भार खर्च	१३,५६,७२	५५,८०	१४,१२,५२	०	१४,१२,५२
<b>९</b>	<b>भैपरी आउने खर्च</b>	<b>२,७०,९५,४३</b>	<b>२३,१८,३५</b>	<b>२,९४,१३,७८</b>	<b>८,०६,५८</b>	<b>३,०२,२०,३६</b>
९.०१	भैपरी आउने - चालु खर्च	२,७०,९५,४३	२३,१८,३५	२,९४,१३,७८	८,०६,५८	३,०२,२०,३६
<b>११</b>	<b>व्याज भुक्तानी</b>	<b>७,४१,५९,०८</b>	<b>०</b>	<b>७,४१,५९,०८</b>	<b>०</b>	<b>७,४१,५९,०८</b>
११.०१	आन्तरिक ऋणको व्याज भुक्तानी	४,९७,२४,५५	०	४,९७,२४,५५	०	४,९७,२४,५५
११.०२	वाह्य ऋणको व्याज भुक्तानी	२,४४,३४,५३	०	२,४४,३४,५३	०	२,४४,३४,५३
<b>१२</b>	<b>फिर्ता खर्च</b>	<b>१८,३०,००</b>	<b>०</b>	<b>१८,३०,००</b>	<b>०</b>	<b>१८,३०,००</b>
१२.०१	फिर्ता खर्च	१८,३०,००	०	१८,३०,००	०	१८,३०,००
<b>पूँजीगत</b>		<b>१३,१३,२८,४५</b>	<b>१२,७६,२३,०६</b>	<b>२५,८९,५१,५१</b>	<b>११,३३,८७,०३</b>	<b>३७,२३,३८,५४</b>
<b>५</b>	<b>पूँजी ट्रान्सफर खर्च</b>	<b>२४,६५,२५</b>	<b>०</b>	<b>२४,६५,२५</b>	<b>०</b>	<b>२४,६५,२५</b>
५.०१	जग्गा खरीद	२१,६५,२५	०	२१,६५,२५	०	२१,६५,२५
५.०२	भवन खरीद	३,००,००	०	३,००,००	०	३,००,००
<b>६</b>	<b>पूँजी निर्माण</b>	<b>६,८८,४७,५७</b>	<b>६,७९,०७,४३</b>	<b>१३,६७,५५,००</b>	<b>२,१२,२३,९०</b>	<b>१५,७९,७८,९०</b>
६.०१	फर्निचर तथा फिक्चर्स	८,९७,९५	१,६९,५१	१०,६७,४६	३३,६०	११,०१,०६
६.०२	सवारी साधन	३८,८७,१३	६,५८,६३	४५,४५,७६	१,३४,१५	४६,७९,९१
६.०३	मेशिनरी औजार	१,५६,३६,७०	३८,८०,१६	१,९५,१६,८६	२८,५३,६९	२,२३,७०,५५
६.०४	भवन निर्माण	१,०५,९७,७६	९७,८६,९५	२,०३,८४,७१	१४,७०,००	२,१८,५४,७१
६.०५	सार्वजनिक निर्माण	३,४७,६१,११	४,८३,५०,१३	८,३१,११,२४	१,२८,३५,०५	९,५९,४६,२९
६.०६	पूँजीगत सुधार	२०,६६,४२	७,४७,३३	२८,१३,७५	०	२८,१३,७५
६.०७	अध्ययन तथा पूँजीगत प्राविधिक परामर्श सेवा सम्बन्धी खर्च	१०,००,५०	४३,१४,७२	५३,१५,२२	३८,९७,४१	९२,१२,६३
<b>७</b>	<b>लगानी</b>	<b>१,२५,५३,२२</b>	<b>१,५२,०७,३०</b>	<b>२,७७,६०,५२</b>	<b>५,१५,५०,००</b>	<b>७,९३,१०,५२</b>
७.०१	शेयर लगानी	१,००,४३,२२	६५,००,००	१,६५,४३,२२	९,५०,००	१,७४,९३,२२
७.०२	ऋण लगानी	२५,१०,००	८७,०७,३०	१,१२,१७,३०	५,०६,००,००	६,१८,१७,३०
<b>८</b>	<b>अनुदान (सब्सिडि)</b>	<b>३,७९,३७,४१</b>	<b>४,३०,५८,३३</b>	<b>८,०९,९५,७४</b>	<b>४,०६,१३,१३</b>	<b>१२,१६,०८,८७</b>
८.०१	सार्वजनिक संस्थानलाई अनुदान	९,९५,३४	१९,६४,४७	२९,५९,८१	४९,०४,९३	७८,६४,७४
८.०२	स्थानीय निकाय - निशर्त अनुदान	९६,७५,२८	९५,००,००	१,९१,७५,२८	०	१,९१,७५,२८
८.०३	सामाजिक सेवा - निशर्त अनुदान	१,३३,९२,८२	४४,०३,५०	१,७७,९६,३२	१,६९,०२,००	३,४६,९८,३२
८.०५	सामाजिक सेवा - सशर्त अनुदान	४०,२६,७६	१,४२,०८,६७	१,८२,३५,४३	१,११,०१,४७	२,९३,३६,९०
८.०६	स्थानीय निकाय सशर्त अनुदान	९८,४७,२१	१,२९,८१,६९	२,२८,२८,९०	७७,०४,७३	३,०५,३३,६३

खर्च शीर्षक नम्बर	खर्च शीर्षकको नाम	नगद			वस्तुगत तथा सोभै भुक्तानी	कूल जम्मा
		श्री ५ को सरकार	वैदेशिक सहयोग नगद	नगद जम्मा		
९	भैपरी आउने खर्च	९५,२५,००	१४,५०,००	१,०९,७५,००	०	१,०९,७५,००
९.०२	भैपरी आउने - पूंजीगत खर्च	९५,२५,००	१४,५०,००	१,०९,७५,००	०	१,०९,७५,००
	सांवा भुक्तानी	१३,८०,१२,१३	०	१३,८०,१२,१३	०	१३,८०,१२,१३
१०	सांवा भुक्तानी	१३,८०,१२,१३	०	१३,८०,१२,१३	०	१३,८०,१२,१३
१०.०१	आन्तरिक ऋणको सांवा भुक्तानी	७,२६,३५,००	०	७,२६,३५,००	०	७,२६,३५,००
१०.०२	बाह्य ऋणको सांवा भुक्तानी	६,५३,७७,१३	०	६,५३,७७,१३	०	६,५३,७७,१३
	कूल जम्मा	९३,६६,६६,००	१९,५०,५२,१०	१,१३,१७,१८,१०	१३,७१,३२,९०	१,२६,८८,५१,००

आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को क्षेत्रगत रणनीति अनुसारको व्यय अनुमान

अनुसूची-८ क  
(र. हजारमा)

सेवा तथा क्षेत्र	०१-उच्च, दिगो र फराकिलो आर्थिक बृद्धि दर		०२-सामाजिक क्षेत्र र पूर्वाधार विकास		०३-लक्षित कार्यक्रम		०४-सुशासन		०५-साधारण प्रशासन		जम्मा		
	चालु खर्च	पुंजीगत तथा सांवा भुक्तानी	चालु खर्च	पुंजीगत तथा सांवा भुक्तानी	चालु खर्च	पुंजीगत तथा सांवा भुक्तानी	चालु खर्च	पुंजीगत तथा सांवा भुक्तानी	चालु खर्च	पुंजीगत तथा सांवा भुक्तानी			
श्री ५ महाराजाधिराज, राजपरिवार तथा राजदरबार		०		०		०		०	३५,५०,७५	०	३५,५०,७५		
१० श्री ५ महाराजाधिराज, राजपरिवार तथा राजदरबार		०		०		०		०	३५,५०,७५	०	३५,५०,७५		
११ श्री ५ महाराजाधिराज, राजपरिवार तथा राजदरबार		०		०		०		०	३५,५०,७५	०	३५,५०,७५		
<b>संवैधानिक अंगहरू</b>		०		०		०		०	५,१४,३६	३३,०४,९५	१,४५,५३,१३	१,८५,२७,२४	
११ संवैधानिक अंगहरू		०		०		०		०	५,१४,३६	३३,०४,९५	१,४५,५३,१३	१,८५,२७,२४	
१२ राजपरिषद्		०		०		०		०	१,३३,४०	४३,००	१,७६,४०		
१३ संसद		०		०		०		०	२०,३६,८२	५४,००	२०,९०,८२		
१४ अदालत		०		०		०		०	७८,००	२३,५५,००	५६,२३,९९	८०,५९,०९	
१५ अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग		०		०		०		०	१,६८,०८	६,७९,२०	६,५५,४०	१५,०२,६८	
१६ महालेखा परीक्षकको विभाग		०		०		०		०	१,४५,०७	१८,७५	७,२७,६०	८,९१,४२	
१७ लोक सेवा आयोग		०		०		०		०	२२,५०	१,७९,००	६,७६,२०	८,७७,७०	
१८ निर्वाचन आयोग		०		०		०		०			३६,२०,४५	४८,५०	३६,६८,९५
१९ महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय		०		०		०		०	१,००,७१	७३,००	१०,२८,८८	७,२०	१२,०९,७९
२० न्याय परिषद्		०		०		०		०			५०,३९	०	५०,३९
<b>साधारण प्रशासन</b>		१२,००,००		०		०		०	२१,०८,३५	३,९१,२६	१०,५५,५०,३७	८२,८६,३३	११,७५,३६,३१
१२ सामान्य प्रशासन		१२,००,००		०		०		०	९,५८,५०	३,००,००	२,६०,०९,१७	११,६७,५३	२,८४,३५,२०
१४ अदालत		०		०		०		०	२,००,००	०	१,४१,२९	६,५५	३,४७,८४
२७ राष्ट्रिय सर्तकता केन्द्र		०		०		०		०	०	०	१,७६,७५	६,०८	१,८२,८३
३० प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय		०		०		०		०	५,८४,००	०	११,६२,७७	४१,६०	१७,८८,३७
३५ अर्थ मन्त्रालय		०		०		०		०	०	०	४,२६,९०	२,५०,००	६,७६,९०
३८ उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय		०		०		०		०	०	०	२,४५,०१	५,२५	२,५०,२६
३९ कानून, न्याय तथा संसदीय व्यवस्था मन्त्रालय		०		०		०		०	९,४५,५०	०	२,८७,४६	४,५५	३,८६,५१
४० कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय		०		०		०		०	०	०	२,१२,३२	१,७०	२,१४,०२
४५ गृह मन्त्रालय		०		०		०		०	८०,००	३,००,००	८८,७४,७५	२,७४,९०	९५,२९,६५
४७ जलश्रोत मन्त्रालय		०		०		०		०	०	०	१,१६,१२	५,००	१,२१,१२
४८ भौतिक योजना तथा निर्माण मन्त्रालय		०		०		०		०	०	०	२,४२,३९	७,००	२,४९,३९
४९ संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय		०		०		०		०	०	०	२,४२,६२	०	२,४२,६२
५० परराष्ट्र मन्त्रालय		०		०		०		०	०	०	१,०३,६६,०४	१,६४,३५	१,०५,५०,३९
५५ भूमिसुधार तथा व्यवस्था मन्त्रालय		०		०		०		०	०	०	१,०६,६५	८,००	१,१४,६५
५६ महिला, बालबालिका तथा समाज कल्याण मन्त्रालय		०		०		०		०	०	०	२,००,९४	१,३०	२,०२,२४
५८ रक्षा मन्त्रालय		०		०		०		०	०	०	५७,१७	१,३०	५८,४७



सेवा तथा क्षेत्र	०१-उच्च, दिगो र फराकिलो आर्थिक बृद्धि दर			०२-सामाजिक क्षेत्र र पूर्वाधार विकास			०३-लक्षित कार्यक्रम			०४-सुशासन			०५-साधारण प्रशासन			जम्मा
	चालु खर्च	पुंजीगत तथा सांवा भुक्तानी		चालु खर्च	पुंजीगत तथा सांवा भुक्तानी		चालु खर्च	पुंजीगत तथा सांवा भुक्तानी		चालु खर्च	पुंजीगत तथा सांवा भुक्तानी		चालु खर्च	पुंजीगत तथा सांवा भुक्तानी		
५९	वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालय		०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१,३७,१३	१,२५	१,३८,३८	
६१	वातावरण, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय		०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	३,१५,४६	०	३,१५,४६	
६५	शिक्षा तथा खेलकूद मन्त्रालय		०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	८,७८,७०	३०,५०	९,०९,२०	
६६	सामान्य प्रशासन मन्त्रालय		०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	६,३४,५६	५२,२०	६,८६,७६	
६७	सूचना तथा सञ्चार मन्त्रालय		०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	२,३७,४०	३,०३,५०	५,४०,९०	
६९	स्थानीय विकास मन्त्रालय		०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	३,६९,१५	१,७५	३,७०,९०	
७०	स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय		०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१,७५,२९	०	१,७५,२९	
७१	श्रम तथा यातायात व्यवस्था मन्त्रालय		०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१,७४,४०	७५	१,८१,१५	
७२	राष्ट्रिय योजना आयोगको सचिवालय		०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	२,५६,७०	०	२,५६,७०	
१३	प्रहरी		०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	७,२६,६२,८९	६०,४१,४०	७,८७,०४,२९	
४५	गृह मन्त्रालय		०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	७,२६,६२,८९	६०,४१,४०	७,८७,०४,२९	
१४	राजश्व तथा आर्थिक प्रशासन	१२,००,००		०	०	०	०	०	०	२,५५,००	४०,००	०	६१,०२,२५	१०,७७,४०	८६,७४,६५	
३५	अर्थ मन्त्रालय	१२,००,००		०	०	०	०	०	०	२,५५,००	४०,००	०	६१,०२,२५	१०,७७,४०	८६,७४,६५	
१५	योजना तथा तथ्याङ्क		०	०	०	०	०	०	०	८,९४,८५	५१,२६	०	६,७६,०६	०	१६,२२,१७	
७२	राष्ट्रिय योजना आयोगको सचिवालय		०	०	०	०	०	०	०	८,९४,८५	५१,२६	०	६,७६,०६	०	१६,२२,१७	
<b>रक्षा</b>			०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	९,००,७१,००	१,८९,२९,००	१०,९०,००,००	
२१	रक्षा		०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	९,००,७१,००	१,८९,२९,००	१०,९०,००,००	
५८	रक्षा मन्त्रालय		०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	९,००,७१,००	१,८९,२९,००	१०,९०,००,००	
<b>सामाजिक सेवाहरू</b>		२६,१५	७२,१०	९,१२,६४,४८	११,३३,१३,०१	१,४४,९८,९८	९०,६७,८८	१,५१,२४,२६	२,००,०७,३३	१७,५९,६९,४५	२५,८१,७५	४४,१९,४५,३९				
३१	शिक्षा		०	४,३९,५९,७५	१,९१,८४,९०	७७,४३,१६	१९,००	०	०	१३,७७,२४,९९	१८,५९,५०	२१,०४,९१,३०				
६५	शिक्षा तथा खेलकूद मन्त्रालय		०	४,३६,०७,१८	१,९०,९८,४४	७७,४३,१६	१९,००	०	०	१३,७७,२४,९९	१८,५९,५०	२१,०४,९१,३०				
६९	स्थानीय विकास मन्त्रालय		०	३,५२,५७	८६,४६	०	०	०	०	०	०	४,३९,०३				
३२	स्वास्थ्य		०	३,२१,२५,९४	१,५२,२८,४२	७,००,००	०	२०,४७,५३	५,५१,२५	२,५७,४४,६९	३,९३,३५	७,६७,९१,१८				
३८	उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय		०	०	०	०	०	७,००,००	०	०	०	७,००,००				
६९	स्थानीय विकास मन्त्रालय		०	८,७२,३०	०	०	०	०	०	०	०	८,७२,३०				
७०	स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय		०	३,१२,५३,६४	१,५२,२८,४२	०	०	२०,४७,५३	५,५१,२५	२,५७,४४,६९	३,९३,३५	७,५२,१८,८८				
३३	खानेपानी		०	५०,६५,३५	४,६०,६०,१०	०	०	२,२३,४९	२०,९५	१,६५,७२	२,००	५,१५,३७,६१				
४८	भौतिक योजना तथा निर्माण मन्त्रालय		०	५०,५४,००	३,६७,१४,१५	०	०	२,२३,४९	२०,९५	१,६५,७२	२,००	४,२१,८०,३१				
६९	स्थानीय विकास मन्त्रालय		०	११,३५	४१,८८,६५	०	०	०	०	०	०	४२,००,००				
८७	अर्थ मन्त्रालय - लगानी सार्वजनिक संस्थान		०	०	५१,५७,३०	०	०	०	०	०	०	५१,५७,३०				
३४	स्थानीय विकास		०	५५,८९,५४	२,६३,२५,०७	१३,०१,१६	४१,३१,८७	१,२५,५५,३९	१,९२,४५,१८	१,३४,५८	०	६,९५,८२,७९				

सेवा तथा क्षेत्र	०१-उच्च, दिगो र फराकिलो आर्थिक बृद्धि दर		०२-सामाजिक क्षेत्र र पूर्वाधार विकास		०३-लक्षित कार्यक्रम		०४-सुशासन		०५-साधारण प्रशासन		जम्मा		
	चालु खर्च	पुंजीगत तथा सांवा भुक्तानी	चालु खर्च	पुंजीगत तथा सांवा भुक्तानी	चालु खर्च	पुंजीगत तथा सांवा भुक्तानी	चालु खर्च	पुंजीगत तथा सांवा भुक्तानी	चालु खर्च	पुंजीगत तथा सांवा भुक्तानी			
६९ स्थानीय विकास मन्त्रालय		०		०	२२,८९,५४	२,५९,२५,०७	९,०१,१६	४१,३१,८७	१,२५,५५,३९	१,९२,४५,१८	१,३४,५८	०	६,५१,८२,७९
९५ अर्थ मन्त्रालय - विविध		०		०	३३,००,००	७,००,००	४,००,००	०	०	०	०	०	४४,००,००
३५ अन्य सामाजिक सेवाहरु	२६,१५	७२,१०	४५,२३,९०	६३,१४,५२	४७,५४,६६	४९,१७,०१	२,९७,८५	१,६९,९५	१,२२,१९,४७	३,२६,९०			३,३५,४२,५१
११२ जनसंख्या तथा वातावरण		०		०	१,५७,१४	३,००	०	०	०	०	०	०	१,६०,१४
७० स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय		०		०	१,५७,१४	३,००	०	०	०	०	०	०	१,६०,१४
११३ महिला, बालबालिका तथा समाज कल्याण		०		०	३,१०,००	०	३१,४९,८३	४०,५७	०	०	४,५१,८५	९०	३९,५३,१५
५६ महिला, बालबालिका तथा समाज कल्याण मन्त्रालय		०		०	३,१०,००	०	२७,४९,८३	४०,५७	०	०	४,५१,८५	९०	३५,५३,१५
९५ अर्थ मन्त्रालय - विविध		०		०	०	०	४,००,००	०	०	०	०	०	४,००,००
११४ युवा, खेलकूद तथा संस्कृति		०		०	१०,८०,०४	२३,०६,९६	१,१५,००	०	०	१९,०६,६८	१३,००	०	५४,२१,६८
४९ संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय		०		०	१०,८०,०४	२३,०६,९६	०	०	०	४,७६,६८	१३,००	०	३८,७६,६८
६५ शिक्षा तथा खेलकूद मन्त्रालय		०		०	०	०	१,१५,००	०	०	१४,३०,००	०	०	१५,४५,००
११५ आवास	२६,१५	७२,१०	६,२६,७२	३७,०४,५६	५,५०,००	०	९४,३५	१,५९,९५	१८,६०,९४	३,१३,००	०	०	७४,०७,७७
४५ गृह मन्त्रालय		०		०	०	०	५,५०,००	०	०	०	०	०	५,५०,००
४८ भौतिक योजना तथा निर्माण मन्त्रालय	२६,१५	७२,१०	५,७९,७२	३६,५६,५६	०	०	९४,३५	१,५९,९५	१८,६०,९४	३,१३,००	०	०	६७,६२,७७
४९ संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय		०		०	४७,००	४८,००	०	०	०	०	०	०	९५,००
११६ अन्य - सामाजिक		०		०	२३,५०,००	२,००,००	१,३९,८३	४८,७६,४४	२,०३,५०	३०,००	८०,००,००	०	१,६५,९९,७७
३० प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रपरिषदको कार्यालय		०		०	०	०	२,७७,३०	४८,०३,६९	०	०	०	०	५०,८०,९९
४५ गृह मन्त्रालय		०		०	०	०	६७,८५	०	०	०	०	०	६७,८५
६१ वातावरण, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय		०		०	३,००,००	०	०	०	२,०३,५०	३०,००	०	०	५,३३,५०
६९ स्थानीय विकास मन्त्रालय		०		०	०	०	९२,६८	७२,७५	०	०	०	०	८१,६५,४३
७२ राष्ट्रिय योजना आयोगको सचिवालय		०		०	०	०	५,०२,००	०	०	०	०	०	५,०२,००
९५ अर्थ मन्त्रालय - विविध		०		०	२०,५०,००	२,००,००	०	०	०	०	०	०	२२,५०,००
<b>आर्थिक सेवाहरु</b>	३,९२,९६,५१	१४,५९,५४,९०	३९,१४,५९	३,७७,५२,३७	४३,३९,५९	३८,९२,२५	७२,८४,२५	४५,४२,५९	३,८२,९१,४८	८,५७,०२	०	०	२८,६१,२५,५५
४१ कृषि	२,२७,०६,५३	७५,८२,४४	९,११,५८	१,७०,८०	२,३०,२५	२५,००	३७,९५,८३	९,५९,०६	१५,१०,०३	१,८८,४३	०	०	३,८०,७९,९५
३५ अर्थ मन्त्रालय		०	४,०५,००	०	०	०	०	०	०	०	०	०	४,०५,००
४० कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय	२,२७,०६,५३	१२,८७,२२	९,११,५८	१,७०,८०	२,३०,२५	२५,००	३७,९५,८३	९,५९,०६	१५,१०,०३	१,८८,४३	०	०	३,९७,८४,७३
८७ अर्थ मन्त्रालय - लगानी सार्वजनिक संस्थान		०	५८,९०,२२	०	०	०	०	०	०	०	०	०	५८,९०,२२
४२ सिंचाइ	१५,२१,३७	२,८८,३६,६४	५,३८,६५	२४,१०,२१	०	०	७६,००	२,२५,००	२८,६६,८१	०	०	०	३,६४,७४,६८
३५ अर्थ मन्त्रालय		०	०	०	१२,९९,८१	०	०	०	०	०	०	०	१२,९९,८१
४० कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय		०	५,३८,६५	११,१०,४०	०	०	०	०	०	०	०	०	१६,४९,०५
४७ जलश्रोत मन्त्रालय	१५,२१,३७	२,८८,३६,६४	०	०	०	०	७६,००	२,२५,००	२८,६६,८१	०	०	०	३,३५,२५,८२

सेवा तथा क्षेत्र	०१-उच्च, दिगो र फराकिलो आर्थिक बृद्धि दर		०२-सामाजिक क्षेत्र र पूर्वाधार विकास		०३-लक्षित कार्यक्रम		०४-सुशासन		०५-साधारण प्रशासन		जम्मा	
	चालु खर्च	पुंजीगत तथा सांवा भुक्तानी	चालु खर्च	पुंजीगत तथा सांवा भुक्तानी	चालु खर्च	पुंजीगत तथा सांवा भुक्तानी	चालु खर्च	पुंजीगत तथा सांवा भुक्तानी	चालु खर्च	पुंजीगत तथा सांवा भुक्तानी		
४३	भूमिसुधार तथा नापी	०	०	०	०	१,०९,७४	५,०३,२५	२२,६६,११	४,९४,६६	४५,१४,२०	२१,१६	७९,०९,१२
५५	भूमिसुधार तथा व्यवस्था मन्त्रालय	०	०	०	०	१,०९,७४	५,०३,२५	२२,६६,११	४,९४,६६	४५,१४,२०	२१,१६	७९,०९,१२
४४	वन	३२,०६,०३	१५,६१,९०	३,८५,५३	३,२६,३७	५,५२,१०	६,००	१,०४,६६	१६,०९	१,२९,६४,९४	३०,३९	१,९१,५४,०१
५९	वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालय	३२,०६,०३	१५,६१,९०	३,८५,५३	३,२६,३७	५,५२,१०	६,००	१,०४,६६	१६,०९	१,२९,६४,९४	३०,३९	१,९१,५४,०१
४५	उद्योग	२५,३२,१६	१,१५,३४	६,३१,००	२,५६,००	०	०	२,५१,५०	११,२५	२२,४४,३७	२,२३,६७	५९,८५,२९
३८	उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय	२५,३२,१६	१,१५,३४	६,३१,००	०	०	०	२,५१,५०	११,२५	२२,४४,३७	२,२३,६७	५९,८५,२९
६१	वातावरण, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय	०	०	२,४४,००	२,५६,००	०	०	०	०	०	०	५,००,००
४६	संचार	६,१९,००	५१,०३,००	४३,१२	१,०५,००	०	०	३,५०,००	२,००,००	९९,२८,८३	३,२९,३७	१,६६,७८,३२
६१	वातावरण, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय	०	०	४३,१२	१,०५,००	०	०	०	०	०	०	१,४८,१२
६७	सूचना तथा सञ्चार मन्त्रालय	६,१९,००	४८,२८,००	०	०	०	०	३,५०,००	२,००,००	९९,२८,८३	३,२९,३७	१,६२,५५,२०
८७	अर्थ मन्त्रालय - लगानी सार्वजनिक संस्थान	०	२,७५,००	०	०	०	०	०	०	०	०	२,७५,००
४७	यातायात	५,६१,४५	४,६२,९९,५५	२,३१,६४	५१,३६,५१	०	०	१५,५०	२,६०,२५	३२,४३,५८	०	५,६०,४८,४८
१२३	सडक यातायात	५,६१,४५	४,६२,९९,५५	२,३१,६४	५१,३६,५१	०	०	१५,५०	२,६०,२५	३२,४३,५८	०	५,५७,४८,४८
४८	भौतिक योजना तथा निर्माण मन्त्रालय	५,६१,४५	४,६२,९९,५५	६८,५०	२८,३१,५०	०	०	०	१,५५,००	२७,३६,१३	०	५,६२,५२,१३
६९	स्थानीय विकास मन्त्रालय	०	०	१,६३,१४	२३,०५,०१	०	०	०	०	०	०	२४,६८,१५
७१	श्रम तथा यातायात व्यवस्था मन्त्रालय	०	०	०	०	०	०	१५,५०	१,०५,२५	५,०७,४५	०	६,२८,२०
१२४	हवाई यातायात	०	३,००,००	०	०	०	०	०	०	०	०	३,००,००
८७	अर्थ मन्त्रालय - लगानी सार्वजनिक संस्थान	०	३,००,००	०	०	०	०	०	०	०	०	३,००,००
४८	विद्युत	४,११,३४	४,५०,७७,०३	५,४२,८०	२,३४,१५,९८	०	०	१,१४,००	१०,६३,००	१,७१,०२	६,००	७,०८,०१,१७
४७	जलश्रोत मन्त्रालय	१७,१४	४३,५८,०३	०	०	०	०	१,१४,००	१,४२,००	१,७१,०२	६,००	४८,८८,१९
६१	वातावरण, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय	३,१४,२०	२३,००	५,४२,८०	७९,०४,९८	०	०	०	०	०	०	८७,८४,९८
८७	अर्थ मन्त्रालय - लगानी सार्वजनिक संस्थान	०	४,०६,९६,००	०	१,५५,११,००	०	०	०	९,२१,००	०	०	५,७१,२८,००
४९	अन्य आर्थिक सेवाहरु	७७,३८,६३	१,१०,७९,००	९,३०,२७	५९,३१,५०	३५,४७,५०	३३,५८,००	२,९०,६५	१३,१३,२८	८,४७,७०	५८,००	३,४९,९४,५३
१२६	पर्यटन	१०,००,००	०	६८,००	६७,००	०	०	२,३५,४०	४४,६०	४०,६०	०	१४,४५,६०
४९	संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय	१०,००,००	०	६८,००	६७,००	०	०	२,३५,४०	४४,६०	४०,६०	०	१४,४५,६०
१२७	हावापानी	०	०	३,२३,३४	२,१४,५०	०	०	०	०	१,६२,८२	०	७,००,६६
६१	वातावरण, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय	०	०	३,२३,३४	२,१४,५०	०	०	०	०	१,६२,८२	०	७,००,६६
१२८	आपूर्ति	०	०	०	०	२६,००,००	०	०	०	०	०	२६,००,००
३८	उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय	०	०	०	०	२६,००,००	०	०	०	०	०	२६,००,००
१२९	वाणिज्य	८५,००	४,६०,००	०	०	०	०	६५,२५	६,७५	३,७४,०४	५०,९५	१०,४१,९९
३८	उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय	८५,००	४,६०,००	०	०	०	०	६५,२५	६,७५	३,७४,०४	५०,९५	१०,४१,९९

सेवा तथा क्षेत्र	०१-उच्च, दिगो र फराकिलो आर्थिक बृद्धि दर		०२-सामाजिक क्षेत्र र पूर्वाधार विकास		०३-लक्षित कार्यक्रम		०४-सुशासन		०५-साधारण प्रशासन		जम्मा	
	चालु खर्च	पुंजीगत तथा सांवा भुक्तानी	चालु खर्च	पुंजीगत तथा सांवा भुक्तानी	चालु खर्च	पुंजीगत तथा सांवा भुक्तानी	चालु खर्च	पुंजीगत तथा सांवा भुक्तानी	चालु खर्च	पुंजीगत तथा सांवा भुक्तानी		
१३०	श्रम	७५३,६३	१९,००	३८,९३	०	८,४७,५०	०	०	०	१,७२,२१	२,२५	१८,३३,५२
७१	श्रम तथा यातायात व्यवस्था मन्त्रालय	७५३,६३	१९,००	३८,९३	०	८,४७,५०	०	०	०	१,७२,२१	२,२५	१८,३३,५२
१३१	अन्य - आर्थिक	५९,००,००	१,०६,००,००	५,००,००	५६,५०,००	०	३३,५८,००	०	१२,६१,९३	९८,०३	४,८०	२,७३,७२,७६
३५	अर्थ मन्त्रालय	०	०	०	०	०	०	०	१२,६१,९३	९८,०३	४,८०	१३,६४,७६
७२	राष्ट्रिय योजना आयोगको सचिवालय	५,००,००	०	०	०	०	०	०	०	०	०	५,००,००
८७	अर्थ मन्त्रालय - लगानी सार्वजनिक संस्थान	०	६९,००,००	०	०	०	३३,५८,००	०	०	०	०	९४,५८,००
९५	अर्थ मन्त्रालय - विविध	५४,००,००	४५,००,००	५,००,००	५६,५०,००	०	०	०	०	०	०	१,६०,५०,००
<b>ऋण भुक्तानी</b>												
७३	आन्तरिक ऋण भुक्तानी	०	०	०	०	०	०	०	०	७,४१,५९,०८	१३,८०,१२,१३	२१,२१,७१,२१
८१	अर्थ मन्त्रालय - आन्तरिक ऋण भुक्तानी	०	०	०	०	०	०	०	०	४,९७,२४,५५	७,२६,३५,००	१२,२३,५९,५५
७४	बाह्य ऋण भुक्तानी	०	०	०	०	०	०	०	०	२,४४,३४,५३	६,५३,७७,१३	८,९८,११,६६
८२	अर्थ मन्त्रालय - वैदेशिक ऋण भुक्तानी (वहूपक्षीय)	०	०	०	०	०	०	०	०	१,९८,६६,७७	४,४८,६४,४९	६,४७,३१,२६
८३	अर्थ मन्त्रालय - वैदेशिक ऋण भुक्तानी (द्विपक्षीय)	०	०	०	०	०	०	०	०	४५,६७,७६	२,०५,१२,६४	२,५०,८०,४०
<b>विविध</b>												
८०	विविध	१,००,००	०	०	०	०	०	२४,२७,९५	६,००	७,४२,३५,६०	३२,२५,००	७,९९,९४,५५
३५	अर्थ मन्त्रालय	०	०	०	०	०	०	४७,८५	६,००	०	०	५३,८५
९५	अर्थ मन्त्रालय - विविध	१,००,००	०	०	०	०	०	२३,८०,१०	०	७,४२,३५,६०	३२,२५,००	७,९९,४०,७०
<b>कुल खर्च</b>		४,०६,२२,६६	१४,६०,२७,००	९,५१,७९,०७	१५,१०,६५,३८	१,८८,३८,५७	१,२९,६०,१३	२,७४,५९,१७	२,८२,५२,१३	५७,६४,००,८६	१७,२०,४६,०३	१,२६,८८,५१,००
<b>रणनीति जम्मा</b>		१८,६६,४९,६६		२४,६२,४४,४५		३,१७,९८,७०		५,५७,११,३०		७४,८४,४६,८९		

खर्च शीर्षकगत यथार्थ खर्च

आर्थिक वर्ष २०६०/६१

अनुसूची-९ क

(रु. □)

खर्च शीर्षक नम्बर	खर्च शीर्षकको नाम	नगद			वस्तुगत तथा सोभै भुक्तानी	कूल जम्मा
		श्री ५ को सरकार	वैदेशिक सहयोग नगद	नगद जम्मा		
चालु खर्च		५,१५,६६,१०,१५,८४	२९,५४,१८,५२,७५	५,४५,२०,२८,६८,५९	१०,३१,८४,१९,५९	५,५५,५२,१२,८८,१८
	श्री ५ महाराजाधिराज, राजपरिवार तथा राजदरबार	३,२९,१४,८९,७५	०	३,२९,१४,८९,७५	०	३,२९,१४,८९,७५
	श्री ५ महाराजाधिराज, राजपरिवार तथा राजदरबार	३,२९,१४,८९,७५	०	३,२९,१४,८९,७५	०	३,२९,१४,८९,७५
१ उपभोग खर्च		२,३६,७१,३८,४५,४१	२,२९,४२,२९,७६	२,३९,००,८०,७५,१८	२१,१८,८७,२३	२,३९,२१,९९,६२,४०
१.०१	तलब	१,४४,१६,५७,०१,४६	१,७२,७५,६५,३०	१,४५,८९,३२,६६,७६	०	१,४५,८९,३२,६६,७६
१.०२	भत्ता	१०,५९,७५,५७,७७	२४,४६,५०,८४	१०,८४,२२,०८,६१	०	१०,८४,२२,०८,६१
१.०३	सरुवा भ्रमण खर्च तथा दैनिक भत्ता	१,२७,६२,६३,१४	३,२०,२३,२१	१,३०,८२,८६,३६	०	१,३०,८२,८६,३६
१.०४	पोशाक	७,१३,०२,७९,०१	३८,९०,१८	७,१३,४१,६९,२०	०	७,१३,४१,६९,२०
१.०५	खाद्यान्न तथा आहार	३२,५३,५१,६३,३०	२,०५,०३,२४	३२,५५,५६,६६,५५	०	३२,५५,५६,६६,५५
१.०६	औषधि उपचार	७,०८,७६,२९,२८	०	७,०८,७६,२९,२८	०	७,०८,७६,२९,२८
१.०७	सेवा निवृत्त सुविधा	३२,७३,७१,३५,४०	०	३२,७३,७१,३५,४०	०	३२,७३,७१,३५,४०
१.०८	तालिम कार्यक्रम खर्च	१,१८,४१,१६,०४	२६,५५,९६,९८	१,४४,९७,१३,०२	२१,१८,८७,२३	१,६६,१६,००,२५
२ कार्यालय संचालन र सेवा खर्च		४१,११,१९,१७,६९	३,१५,३६,१२,१३	४४,२६,५५,२९,८३	१,९८,६९,१७,२५	४६,२५,२४,४७,०८
२.०१	धारा तथा विजुली महसूल	६,०३,१३,०७,५२	१४,६४,४९,८२	६,१७,७७,५७,३५	०	६,१७,७७,५७,३५
२.०२	संचार महसूल	२,३५,३९,६५,७६	११,८१,४०,२५	२,४७,२१,०६,००	१७,८१,८१	२,४७,३८,८७,८१
२.०३	कार्यालय सम्बन्धी खर्च	९,९२,४२,३३,२५	७६,९५,९८,९८	१०,६९,३८,३२,२३	१,२८,२०,४७	१०,७०,६६,५२,७०
२.०४	भाडा	४,८१,३१,४१,३५	३५,४१,११,०८	५,१६,७२,५२,४३	०	५,१६,७२,५२,४३
२.०५	मर्मत तथा सम्भार	४,४७,२२,८५,१३	३४,३४,७९,९८	४,८१,५७,६५,११	१७,८०,२१	४,८१,७५,४५,३२
२.०६	इन्धन तथा अन्य इन्धन	४,७९,८८,९६,००	३४,१९,२८,०५	५,१४,०८,२४,०५	०	५,१४,०८,२४,०५
२.०७	परामर्श तथा अन्य सेवा शुल्क	१,४१,४०,९६,७६	९०,४४,३५,६१	२,३१,८५,३२,३७	१,९४,४१,२५,७६	४,२६,२६,५८,१३
२.०८	विविध खर्च	७,३०,३९,९१,९१	१७,५४,६८,३६	७,४७,९४,६०,२८	२,६४,०९,०१	७,५०,५८,६९,२८
३ अनुदान (चालु ट्रान्सफर □)		१,५०,६९,१८,१५,८०	१२,०२,०९,३३,९३	१,६२,७१,२७,४९,७२	५,१७,०२,५०,३४	१,६७,८८,३०,००,०६
३.०१	सार्वजनिक संस्थानलाई अनुदान	४,४८,०८,०१,४५	२,३८,१६,७०,००	६,८६,२४,७१,४५	३५,९०,९६,६८	७,२२,१५,६८,१२
३.०२	स्थानीय निकायलाई अनुदान	७,९७,४४,६४,९२	२,३२,४७,४९,३६	१०,२९,९२,१४,२९	१,६२,०७,५४,३७	११,९१,९९,६८,६५
३.०३	सामाजिक सेवा अनुदान	१,३२,२२,६६,४२,०२	७,३१,३२,३२,५५	१,३९,५३,९८,७४,५७	३,१९,०३,९९,२९	१,४२,७३,०२,७३,८६
३.०४	सामाजिक सुरक्षा अनुदान	६,००,९९,०७,४१	१२,८२,०१	६,०१,११,८९,४२	०	६,०१,११,८९,४२
४ सेवा तथा उत्पादन खर्च		१८,१६,७०,९१,२७	१२,०७,३०,७९,९३	३०,२४,०१,६८,२०	२,९४,९३,६४,७८	३३,१८,९५,३२,९८
४.०१	उत्पादन सामग्री सेवा	२,१८,९९,६७,५९	४८,९५,५७,२९	२,६७,९५,२४,८८	०	२,६७,९५,२४,८८
४.०२	औषधि	३,८२,२५,३२,६९	८७,००,३२,५२	४,६९,२५,६५,२१	२,५१,७३,९२,३९	७,२०,९९,५७,६०
४.०३	पुस्तक तथा सामग्री खर्च	१२,५०,२२,६६	२४,३७,७१,६०	३६,८७,९४,२६	०	३६,८७,९४,२६
४.०४	कार्यक्रम खर्च	४,८४,९९,९२,५३	९,३९,७१,६८,४७	१४,२४,७१,६१,००	४३,०१,३७,७३	१४,६७,७२,९८,७४
४.०५	कार्यक्रम भ्रमण खर्च	६,१४,७३,३३,०३	१,०५,४९,४३,९८	७,२०,२२,७७,०१	१८,३४,६५	७,२०,४१,११,६६

खर्च शीर्षक नम्बर	खर्च शीर्षकको नाम	नगद			वस्तुगत तथा सोभै भुक्तानी	कूल जम्मा
		श्री ५ को सरकार	वैदेशिक सहयोग नगद	नगद जम्मा		
४४.०	सेवा लिफ्ट उल्टमहानि खर्चसम्पत्तिको सम्भार खर्च	१,०३,२२,४२,७७	१,७६,०३,०७	१,०४,९८,४५,८५	०	१,०४,९८,४५,८५
११	व्याज भुक्तानी	६५,४३,८८,४२,७०	०	६५,४३,८८,४२,७०	०	६५,४३,८८,४२,७०
११.०१	आन्तरिक ऋणको व्याज भुक्तानी	४४,०२,१८,०९,९०	०	४४,०२,१८,०९,९०	०	४४,०२,१८,०९,९०
११.०२	वाह्य ऋणको व्याज भुक्तानी	२१,४१,७०,३२,८१	०	२१,४१,७०,३२,८१	०	२१,४१,७०,३२,८१
१२	फिर्ता खर्च	२४,६०,१३,२१	०	२४,६०,१३,२१	०	२४,६०,१३,२१
१२.०१	फिर्ता खर्च	२४,६०,१३,२१	०	२४,६०,१३,२१	०	२४,६०,१३,२१
<b>पूजीगत खर्च</b>		<b>८१,६९,२४,२१,६३</b>	<b>७४,१४,२०,२१,७७</b>	<b>१,५५,८३,४४,४३,३९</b>	<b>७५,१२,१६,५४,१८</b>	<b>२,३०,९५,६०,९७,५८</b>
५	पूजी ट्रान्सफर खर्च	२,९०,७१,३५,१९	०	२,९०,७१,३५,१९	०	२,९०,७१,३५,१९
५.०१	जग्गा खरीद	२,८५,२७,८३,२४	०	२,८५,२७,८३,२४	०	२,८५,२७,८३,२४
५.०२	भवन खरीद	५,४३,५१,९५	०	५,४३,५१,९५	०	५,४३,५१,९५
६	पूजी निर्माण	५४,७७,४३,९८,७६	३६,९६,३२,९६,९८	९१,७३,७६,९५,७४	२०,१८,६८,६०,०१	१,११,९२,४५,५५,७६
६.०१	फर्निचर	५४,९७,४३,०९	८,५१,०३,४७	६३,४८,४६,५५	५,४०,००	६३,५३,८६,५५
६.०२	सवारी साधन	७,३५,७१,०३,०५	१४,५२,७३,५५	७,५०,२३,७६,६१	१,०५,६०,२०	७,५९,२९,३६,८१
६.०३	मेशिनरी औजार	१४,६५,०३,१८,६८	३७,५५,०८,४७	१५,०२,५८,२७,१४	५,२९,२८,३४	१५,०७,८७,५५,४८
६.०४	भवन निर्माण	७,१३,८२,९१,२९	१,९९,५८,५३,१९	९,१३,४१,४४,४७	११,८४,६४,९८	९,२५,२६,०९,४६
६.०५	सार्वजनिक निर्माण	२३,८३,६९,२०,८८	३२,६३,५३,८२,०९	५६,४७,२३,०२,९६	१८,९४,२०,३७,२०	७५,४१,४३,४०,१६
६.०६	पूजीगत सुधार	९४,२१,३६,३२	२१,६१,७४,९४	१,१५,८३,११,२६	०	१,१५,८३,११,२६
६.०७	अध्ययन तथा पूजीगत प्राविधिक परामर्श सेवा सम्बन्धी खर्च	२९,९८,८५,४६	१,५१,००,०१,२७	१,८०,९८,८६,७४	१,०६,२३,२९,२९	२,८७,२२,१६,०३
७	लगानी	७,८४,३५,९८,६९	१२,६२,१३,४५,३५	२०,४६,४९,४४,०४	३८,८४,८६,८०,००	५९,३१,३६,२४,०४
७.०१	शेयर लगानी	१,३५,४०,००,००	४,५९,४१,९७,७०	५,९४,८१,९७,७०	०	५,९४,८१,९७,७०
७.०२	ऋण लगानी	६,४८,९५,९८,६९	८,०२,७१,४७,६५	१४,५१,६७,४६,३४	३८,८४,८६,८०,००	५३,३६,५४,२६,३४
८	अनुदान (सब्सिडि)	१६,१६,७२,८८,९९	२४,५५,७३,७९,४४	४०,७२,४६,६८,४२	१६,०८,६१,१४,१७	५६,८१,०७,८२,५९
८.०१	सार्वजनिक संस्थानलाई अनुदान	४,६५,८६,११,८३	८,८४,४५,२१	४,७४,७०,५७,०४	१,८९,२६,६५,३९	६,६३,९७,२२,४२
८.०२	स्थानीय निकायलाई अनुदान	४,०८,६०,३०,०२	१९,१९,८८,२७,०२	२३,२८,४८,५७,०४	१,७५,६०,०६,९१	२५,०४,०८,६३,९५
८.०३	सेवामुलक संस्थालाई अनुदान	७,४२,२६,४७,१४	५,२७,०१,०७,२०	१२,६९,२७,५४,३४	१२,४३,७४,४१,८८	२५,१३,०१,९६,२२
<b>साँवा भुक्तानी</b>		<b>१,०७,९४,८५,४५,२५</b>	<b>०</b>	<b>१,०७,९४,८५,४५,२५</b>	<b>०</b>	<b>१,०७,९४,८५,४५,२५</b>
१०.०१	आन्तरिक ऋणको साँवा भुक्तानी	५०,२९,०३,५४,१३	०	५०,२९,०३,५४,१३	०	५०,२९,०३,५४,१३
१०.०२	वाह्य ऋणको साँवा भुक्तानी	५७,६५,८१,९१,१२	०	५७,६५,८१,९१,१२	०	५७,६५,८१,९१,१२
	<b>कूल जम्मा</b>	<b>७,०५,३०,१९,८२,७१</b>	<b>१,०३,६८,३८,७४,५२</b>	<b>८,०८,९८,५८,५७,२३</b>	<b>८५,४४,००,७३,७८</b>	<b>८,९४,४२,५९,३१,०१</b>